

PROLETERSKE REVOLUCIJE

2015

PARISKA KOMUNA

Pedeset godina od buržoaske revolucije iz 1789. Pariz je došao u takav položaj da se nije mogla desiti nikakva nova revolucija koja ne bi imala proleterski karakter.

Ustanak radnika 1848. izbio je kao odgovor na zahtev vlade da se nezaposleni proteraju iz Pariza u udaljene provincije. Kravave borbe su trajale pet dana pre nego što je ugušen ustanak. Tada je buržoazija izvršila pokolj golorukih zarobljenika.

Luj Bonaparta je uspeo da se dočepa svih poluga vlasti 1851. Oduzeo je kapitalistima političku moć, pod izgovorom da ih štiti od radnika. Drugim carstvom, koje je nastupilo, upravljala je banda političkih i finansijskih pustolova.

Marks: „Drugo carstvo je bilo slavlje kosmopolitskog lopovluka, hohštapleri svih zemalja dojurili su na njegov poziv da učestvuju u orgijama i u pljačkanju francuskog naroda”. I dalje: „Drugo carstvo je bio jedini mogući oblik vladavine u vreme kada je buržoazija već izgubila sposobnost da vlada nacijom, a radnička klasa tu sposobnost još nije stekla”.

Luj Bonaparta je imao za cilj da vrati izgubljene Napoleonove granice i proširi se na levu obalu Rajne. To izaziva 1870. rat s Pruskom. U tom ratu carstvo je stalno trpelo poraze od Prusa.

Pariska revolucija je izbila 4. septembra. Neprijatelj je bio pred Parizom, a armije carstva su bile opkoljene i u beznadežnom položaju. Carstvo se srušilo kao kula od karata i ponovo je proglašena republika.

Obrazovana je *vlada nacionalne odbrane* i formirana Nacionalna garda u kojoj su radnici bili u većini. Uskoro je došlo do sukoba između Nacionalne garde i vlade sastavljene od buržoazije.

Trideset prvog oktobra radnički bataljon je izvršio juriš na Gradsku većnicu i zarobio članove vlade. Zatim je nekoliko malograđanskih bataljona uspelo da oslobodi članove vlade i sačuva postojeću vlast.

Dvadeset osmog januara 1871. kapitulirao je Pariz. Nacionalna garda je sklopila primirje s Prusima koji se nisu usuđivali da uđu u Pariz. Za vreme trajanja rata radnici su bili za nastavak borbe. Sada im je glavni protivnik postao Tjer, koji se nalazi na čelu vlade, i koji je vrlo dobro shvatao opasnost po buržoaziju od naoružanih radnika. Vlada se nalazi van Pariza u Versaju.

Osamnaestog marta Tjer je pokušao da otme artiljeriju od Nacionalne garde. Pariz je tog jutra odzvanjao od uzvika „Živela Komuna!“. Tjerov general Lekont je naredio da se puca na nenaoružanu gomilu na Pigalu. Vojnici su odbili naređenje. Kada je ovaj general počeo da ih psuje, oni su ga ubili. Tjerov pokušaj je propao.

Centralni komitet Nacionalne garde u svom manifestu od 18. marta poručuje: „Proleter i Pariza usled poraza i izdaje vladajućih klasa shvatili su da je kucnuo čas kada oni moraju spasavati situaciju, uzimajući u svoje ruke vođenje javnih poslova... Oni su shvatili da je njihova najviša dužnost, i apsolutno pravo, da sami postanu gospodari svoje sudbine“.

Komuna je izabrana 26. a proglašena 28. marta. Bila je sastavljena od gradskih odbornika izabranih na osnovu opšteg prava glasa. Komuna je zakonodavno, i u isto vreme, radno i izvršno telo.

Članovi Komune su se delili na blankiste i pristalice Prudonove socijalističke škole. Blankisti su bili revolucionari po instinktu. Smatrali su da odabrana zaverenička manjina može u određenom povoljnom trenutku da izvede revoluciju. Zalagali su se za centralizovanu, disciplinovanu organizaciju. Blankisti nisu shvatili da se pomoću starog državnog aparata ne može izgrađivati nova revolucionarna vlast.

Nedopustivo su stali pred vratima Francuske banke, što je bila velika politička greška. Banka u rukama komunara bi vredela više od hiljadu talaca. To bi omogućilo efikasan pritisak na buržoasku vladu da poštuje primirje.

Prudon je bio socijalista koji je zastupao interese sitnih seljaka i zanatlija, i otvoreno se protivio svakom udruživanju, smatrajući da je to okov za slobodu radnika. Komuna je bila grobnica Prudonove škole socijalizma.

Tridesetog marta Nacionalna garda je postala jedina oružana sila. Komuna je ukinula regrutovanje i stajaću vojsku. Policija je lišena političke funkcije i postala je odgovoran i smenjiv organ Komune.

Donosi se dekret o odvajanju crkve od države. Ukidaju se sva državna plaćanja za verske svrhe. Sva crkvena imanja postaju nacionalna svojina. Iz škole su uklonjeni svi verski simboli. Religija se u odnosu na državu proglašava privatnom stvari.

Spaljena je giljotina i srušen spomenik Pobednika — simbol šovinizma i mrženje među narodima.

Šesnaestog aprila Komuna je napravila popis fabrika u kojima su fabrikanti obustavili rad. Izrađuju se planovi za otpočinjanje rada u tim fabrikama, i donosi odluka da se radnici organizuju u kooperativne zadruge. Proglašeno je načelo: alat radnicima, zemlja seljacima, a rad svima.

Dvadesetog aprila je ukinut noćni rad u pekarama.

Tridesetog aprila se donosi odluka da se zatvore založni zavodi, uz obrazloženje da su oni ustanove za eksploataciju radnika. Poništena su sva dugovanja na ime kirije.

Uvedena je izbornost i smenjivost svih sudija i gradskih odbornika. Plate svih činovnika, počev od članova Komune pa naniže, izjednačene su s radničkim nadnicama.

Pariska komuna je bila prva istinska diktatura proletarijata.

Dok Komuna uspostavlja proleterску vlast, Pariz se stalno bombarduje od istih onih ljudi koji su prusko bombardovanje grada žigosali kao sknavljenje svetinja.

Tjer moli Pruse da puste zarobljene vojnike.

Dvadeset trećeg aprila Tjer prekida pregovore sa komunarima o razmeni pariskog nadbiskupa i velikog broja popova za Blankija koji je bio u rukama versajaca.

Pruski car Bizmark upućuje ultimatum Tjeru — ili da se uspostavi carstvo, ili da se prihvate njegovi uslovi za mir. Desetog maja je potpisan mirovni ugovor između Prusa i vlade u Versaju. Tjeru se pojačava pristiglim zarobljenicima koje su Prusi pustili.

Dvadeset prvog maja, usled izdaje i nemarnosti, versajci su prodrli u grad. Prešli su preko terena koji je, po uslovima primirje, bio zatvoren za Pruse. Prusi su versajcima dozvolili da nesmetano prođu.

Tjer samouvereno izjavljuje: „Ja neću imati milosti”.

Na uzvišenju Belvila poslednji branioци Komune su 28. maja pružali očajnički otpor. Onda je nastupila *krvava nedelja*. Umesto streljanja puškama, ubijalo se iz mitraljeza. Neki komunari su uspeli da se probiju i spasu prelaskom kroz pruske položaje. Prusima je bilo zabranjeno da propuštaju komunare, ali saksonski armijski korpus nije u potpunosti poštovao ovu odluku.

Pariski dopisnik jednog londonskog lista piše: „Dok se još čuju pojedinačni pucnji u daljini, a neprevijeni ranjenici umiru među spomenicima groblja Per-Lašez, dok 6.000 unezverenih ustanika u samrtnom očaju luta po lavirintu katakombi, i nesrećnike teraju ulicama da ih u gomili pobiju mitraljezima — sve se u čoveku buni kada vidi kafane pune ljudi koji piju apsint, igraju bilijar ili domine, kada vidi kako se razvartne žene šetaju tamo-amo po bulevarima i kada se čuje kako

bučna galama bančenja iz separea otmenih restorana remeti noćnu tišinu”.

Komuna je trajala 72 dana. Od 18 marta do 28 maja 1871.

Dva dana po slamanju Pariske komune Karl Marks je pročitao pred Generalnim većem Internacionale svoj rad u kome je prikazan istorijski značaj Komune.

Marks je rad završio rečima: „Radnički Pariz sa svojom Komunom biće večito slavljen kao slavni preteča novog društva. Njegovi mučenici su večito živi u velikom srcu radničke klase. Njegove dželate istorija je već prikovala na onaj sramni stub sa kojeg ih ni sve molitve njihovih popova neće moći skinuti!”.

MEKSIČKA REVOLUCIJA

I DIKTATURA PORFIRIJA DIJAZA

Porfirio Dijaz je bio borac za nezavisnost Meksika od španskog kolonijalizma. Njegova vlast je paternalističko-policijska tiranija zasnovana na proganjanju protivnika i slepoj vernosti grupi *prijatelja*. Vladajuće mišljenje je bilo da zemljom treba da upravljaju krupni zemljoposednici i trgovačka buržoazija uz pomoć međunarodnog kapitala.

Za vreme vladavine Dijaza dolazi do napretka u razvoju industrije, ali ovaj proces ne dovodi do nacionalnog ekonomskog razvoja iz dva razloga:

- imperijalizam preuzima upravljanje celim procesom (američki i britanski kapital su preuzeli kontrolu nad prerađevačkim i petrolejskim sektorom);
- Dijaz odbija da se oslobodi struktura feudalizma.

Na selu je živelo 12 miliona seljaka bez zemlje. Porfirio Dijaz je doneo zakon kojim je ograničio zemlju državnom sektoru, tako da je ona bila u vlasništvu meksičkih i stranih kolona. Ovim zakonom su najviše bili pogođeni starosedeooci, indiosi. Kompanije su „ogradile” 1/4 obradive površine i zemlju prigrabile za sebe. Zemljoposednici (asendadosi), njih nekoliko hiljada, držalo je 97% zemlje. Asendadosi su posedovali hacijende od minimum 2.000 hektara, a neke su obuhvatale i po 400.000 hektara zemlje. Na hacijendama, pored asendadosa, u blatnjavim kolibama, bez prozora, živeli su nadničari-peoni. Njihov radni dan je trajao po dvanaest sati, bez ikakve zaštite i prava.

Na početku porfirističke diktature bilo je 43.000 radnika, da bi pred kraj diktature broj radnika iznosio 800.000. Radni dan je trajao po 14 sati. Realna nadnica je stalno opadala. Žene i maloletnici nisu bili zaštićeni. Nije bilo nikakvog zdravstvenog osiguranja, niti osiguranja od nesreća na poslu.

Prvi koji su počeli otvoreno da se suprotstavljaju režimu bila su braća Magon. Oni pokreću časopis *Regeneracion* u kome iznose svoje anarho-revolucionarne ideje.

Zbog svog delovanja braća Magon su uhapšeni. Po izlasku iz zatvora oni odlaze u SAD gde izlaze sa svojim programom. Program je predviđao uvođenje osmočasovnog radnog dana, zagarantovanu minimalnu nadnicu, zabranu diskriminacije žene i dece, zabranu stranim građanima da kupuju zemlju... U Programu magonista se iznosi stav da samo klasna borba predstavlja instrument nacionalnog oslobođenja.

Uticao magonista se počeo osećati među radništvom. Izbija štrajk rudara 1906. u oblasti Kananga. Direkcija rudnika je odbila zahteve štrajkača. Kada je 3.000 radnika bilo u protestnoj povorci, dva američka nameštenika su svojim postupcima isprovocirali demonstrante. Dolazi do tuče i pucnjave, gde je ubijeno nekoliko rudara. Sledećeg dana guverner države je sa 275 američkih marinaca

u krvi ugušio proteste. Zatim su radnici tekstilne fabrike u Rio Blanku stupili u štrajk i zauzeli fabriku. Četiri hiljade vojnika je intervenisalo počinivši masakr. Vladin list je povodom toga u uvodniku napisao: „Tako se vlada!“.

Zbog sve većeg otpora Dijaz najavljuje određene reforme, ali istovremeno pokušava da promeni ustav i proširi svoj mandat sa 4 na 6 godina. To je samo ubrzalo izbijanje revolucije.

II ANTIPORFIRISTIČKA REVOLUCIJA

Fransisko Madero je poticao iz bogate porodice veleposednika. Studirao je u Parizu i na Kalifornijskom univerzitetu. Osnovao je lokalnu stranku i napisao je knjigu *Nasleđivanje položaja predsednika u 1910. godini* koja je imala uticaja na jačanje otpora diktaturi. Nedostatak Maderove knjige je njegovo slepilo za socijalne probleme.

Madero se prijavio kao kandidat za predsednika Republike. Dijaz ga u početku ne shvata kao ozbiljnog protivnika. Medero krstari Meksikom gde se u svojim istupima zalaže za slobodu i demokratiju, bez bilo kakvih pomena o revoluciji.

Na kraju je Madero uhapšen pod optužbom da je podstrekivao narod na pobunu. Posle položene kaucije Madero biva pušten na slobodu. Dijaz je uz pritiske i prevaru izabran za predsednika Republike za period 1910-1916.

Madero tajno odlazi u SAD, odakle poziva na pobunu. Poziva seljake da se pobune, ali više veruje da će diktaturu oboriti oružane snage. Policija odmah reaguje, hapsi, a odmah zatim, vrši pokolj maderista.

No svi ovi pokušaji režima nisu uspeli da zaustave otpor režimu. Počinje oružana borba. Prve oružane akcije predvodi Paskal Oresko, što je ujedno i početak revolucije. Revoluciji se odmah priključuje i Fransisko (Pančo) Vila. On je bio šef bande kradljivaca stoke. Vila primenjuje gerilski način ratovanja.

Osnovno pitanje revolucije u Meksiku 1910. je agrarno pitanje.

Na jugu Meksika se javlja snažni pokret na čijem čelu se nalazi Emilijano Zapata. Zapata je uživao ugled među indiosima. Bio je član delegacije koja je išla kod Dijaza da preda zahtev za vraćanje zemlje. Dijaz ih je tada „očinski” primio, a kada su se delegati vraćali ka selima, dočekali ih je paljba vladinih trupa. Zapata je nakon toga godinu dana bio odmetnik, tako da je već imao iskustva u gerilskom ratovanju. Zapata prihvata Maderoov plan, ali istovremeno zapatisti pripremaju svoj *Plan iz Ajale* — najvažniji manifest zapatističkog pokreta.

Zbog nastale situacije, SAD 1911. mobilizira 20.000 vojnika na granici sa Meksikom, što je delovalo i na maderiste i na porfiriste da traže kompromis. U pregovorima sa Dijazom Madero je popustljiv, ali vojni komandanti su odlučni i protive se kompromisu. Oni traže nastavak vojnih akcija. Madero nije imao izbora pred ovim ultimatumom svojih komandanata. Napad na Dijazove trupe predvode Orozko i Vila. Vojna pobjeda je potpuna.

III MADERIZAM

U novim pregovorima maderisti traže da se Dijaz povuče sa mesta predsednika Republike. Formirana je privremena vlada koju sačinjavaju uglavnom predstavnici stare vlasti. Najveća greška koju pravi Madero je njegova odluka da se raspusti revolucionarna vojska i da regularna armija preuzme vlast.

Vanustijano Karansa, budući predsednik Meksika: „Revolucija koja se pogađa ubija samu sebe”.

Dijaz je trebao da podnese ostavku 24. maja 1911. Mase su ispunile tribine Kongresa, ali se Dijaz nije pojavio. Otpočele su demonstracije po gradu. Federalne trupe su ubile nekoliko demonstranata, ali je režim već bio na izdisaju. I buržoazija je okrenula

leđa Dijazu i počela da vrši pritisak na njega da da ostavku. Kapitalisti su želeli da spasu što se spasiti može.

Dijaz napušta zemlju nemačkim brodom. Ispratio ga je njegov saveznik, general Uerta. Kroz kordon naroda Madero je trijumfalno ušao u prestonicu.

Padom Dijaza ostao je netaknut stari režim. Odricanjem od revolucionarne armije kao političkog sistema, Madero je lišio novu vlast odbrane od revanšizma. Rekacija je odmah iskoristila slobodu štampe za kampanju klevetanja nove vlasti. Madero raspušta staru stranku koja se borila protiv reizbornosti Dijaza, čime sebe lišava i političkog uporišta. Svi ovi potezi Madera, kao i njegova nastojanja da na mesto potpredsednika progura svog kandidata, kompromitovali su ga u očima revolucionara. Madero je gajio iluzije o uvođenju demokratije, a nije vidi dubinu svih protivrečnosti meksičkog društva.

Na predsedničkim izborima pobuđuje *ortodoksni maderizam*. To je izazvalo raskid s radikalnim krilom maderista koji izjavljuju da ne priznaju izbore i da za predsednika priznaju Emilija Vaskeza Gomeza, radi „spasavanja najviših ideala revolucije”.

Popustljivost Madera je dostigla vrhunac kada su federalne snage u Pueblu zauzeli logor maderista i napravile pokolj. Dan kasnije Madero je osudio svoje pristalice, i čestitao komandantu federalnih trupa na izvedenoj akciji.

Na jugu Meksika se odigrava nova faza revolucije. Ostale su federalne trupe, ali se revolucionarne snage nisu razoružale. Zapata izjavljuje da neće razoružati vojsku sve dok ne počne vraćanje otete zemlje. Madero je ubedio Zapatu da će rešiti seljačke zahteve. Zapata je počeo da raspušta svoju vojsku, ali je sporazum blokirala vlada koja je naredila generalu Uerti da krene na zapatiste. U toj nepovoljnoj situaciji, Zapata ne prihvata bitku na otvorenom i opredeljuje se za partizanski način ratovanja. Kad je neprijatelj bio nadmoćan, zapatisti su krili oružje, pretvarajući se u obične seljake. Kada su uslovi bili

povoljniji zapatisti su napadali male formacije neprijatelja. Uz to, sistem obaveštavanja kod zapatista je izvrsno funkcionisao. Time je na Jugu počela socijalne revolucija. Zapatisti nisu imali više ništa zajedničko sa Maderom.

Plan iz Ajale je objavljen novembra 1911. godine. Plan je napisao Zapata i on predstavlja ideološki tekst Meksičke revolucije. U planu se ističe da je Madero izdao revoluciju, da zemlju treba vratiti starim vlasnicima, da se konfiskuje zemlja latifundista neprijatelja revolucije, i da se ekspropriše, uz pravičnu naknadu, 1/3 zemlje svih latifundista. *Plan iz Ajale* predstavlja logični rezultata evolucije jedne socijalne homogene grupe ka klasnoj svesti.

Vojna mašinerija je protiv zapatista pokrenuta 1912. godine.

Istovremeno revolucija na Jugu je dala podsticaj na Severu, tako da dolazi do pobune *istorijskog vođe* Pabla Oreska. Pobuni se pridružio i Pančo Vila. Madero u ovakvoj situaciji započinje rešavanje agrarnopg pitanja, ali namerava da sprovodi *reformu na dugi rok*.

Madero šalje vojsku, koju predvodi Uerta, da uguši pobunu na Severu. Oresko prihvata konvencionalni rat na otvorenom što mu donosi poraz i likvidaciju revolucije na Severu.

Uerta je uhapsio Vilu i nameravao je da ga strelja. Međutim, intervenisao je Madero prebacivši Vilu u zatvor u Siudad Meksiku, a zatim mu je omogućio bekstvo iz zatvora. Pančo Vila je zbog toga do kraja života gajio divljenje prema Maderu.

Pobeda nad Oreskom je dala polet Maderu i ojačala njegovu poziciju. Donosi se više zakonskih predloga u pogledu agrarne reforme.

Posle porfirističke diktature i radnici počinju da nastupaju organizovanije. Tako je 1912. osnovan *Svetski dom radnika*. Radnici se zalažu za štrajk, sabotaže i bojkot kao metod borbe. Radničke organizacije nisu proganjane, ali je prema njima zauziman neprijateljski stav.

IV PONOVNNA DIKTATURA

U Vera Kruzuz se 1912. pobunio Feliks Dijaz, unuk Porfirija Dijaza, zalažući se za vraćanje na stari sistem. Pobuna je ugušena. Madero je to smatrao nevažnom epizodom. Ali, već 1913. počinju da kruže glasovi o vojnom udaru. U vojnom utvrđenju se zabarikadirao Feliks Dijaz. Uerta dobija naređenje od Madere da zauzme utvrđenje. Posle početnih borbi, Uerta počinje da se koleba. Dopušta da se namirnice i municija doturaju trupama koje su pod opsadom. Uerta je u stalnoj vezi sa američkim ambasadorom Vilsonom. Američki ambasador preti vojnom intervencijom. Pod izgovorom da se sprema pobuna, oficiri su došli da uhapsu Madera. Tom prilikom dolazi do pucnjave u predsedničkoj palati. Madero je uhapšen. Dobija obećanje od Uerte da će ostati živ. Prilikom odlaska na brod za Havanu Madero je ubijen.

Maderistička vlada se proglašava nepostojećom. Dijaz i Uerta su potpisali tzv. Pakt iz ambasade, nazvan tako, jer je potpisan u sedištu američkog predstavništva i uz prisustvo ambasadora Vilsona.

Uerta je postao šef države. Njega su podržali porfiristička armija, kler, bankari i krupni industrijalci. Tokom 1913. Uerta zavodi krvavu diktaturu. Politički protivnici se zatvaraju, a zatim se noću odvođe i na otvorenom prostoru ubijaju. Senator Domingez koji je tražio Uertinu smenu je odmah ubijen. To je izazvalo još veće udaljavanje Uerte od predstavničkog doma, tako da je on raspustio skupštinu i uveo vojnu diktaturu. Na novim izborima Uerta je jedini kandidat.

Paskal Oresko je pristao da služi Uerti. Međutim, Venustijano Karansa, guverner iz bogate porodice zemljoposjednika nije prizano Uertu i organizovao je malu armiju u svojoj provinciji. Karansa je bio relističniji od Madere i vodi politiku objedinjavanja snaga. U Sonori deluje general Alvaro Obregon, sitni zemljoposjednik meleskog porekla. Karansa je svestan da mora okupiti sve vođe prve faze revolucije kako bi ojačao vojsku. Da bi izbegao vojni poraz i spojio se

Obregonom, Karansa se odlučuje na *dugi marš* ka Sonori. Marš započinje sa hiljadu ljudi i uspešno ga završava. Spajanjem dve vojske stvorena je osnova za formiranje privremene vlada i donesen je plan sa socijalnim programom: „Postići jednakost i pravdu ponižavanjem moćnika da bi se uspostavila ravnoteža nacionalne privrede”.

Karansa je reorganizovao svoju armiju podelivši je u tri divizije na čijim čelima su bili: Obregon, Vila i Gonzales. Svojim jačanjem revolucionarne snage su spremne da pređu u ofanzivu. U proleće 1914 revolucionarne snage su držale veći deo teritorije Meksika.

Zapata nastavlja borbu i donosi dodatak *Plana iz Ajale*. Međutim, Zapata je svojim gerilskim načinom ratovanja u mnogome bio ograničen, a sem toga, nije uspeo da prevaziđe agraristički i domorodački lokalizam. Zbog toga je ostao izolovan.

SAD ne priznaju Uertinu vlada i koriste incident sa eksplozivnom oklopnjačom *Dolfin* kao povod za intervenciju u Meksiku. Karansa se povodom američke intervencije našao u politički nezgodnom položaju — treba da osudi intervenciju, a da ne ojača diktaturu. Zato Karansa osuđuje intervenciju Amerikanaca, ali osporava Uerti da on pregovara sa SAD.

Amerikanci traže pregovore Uerte i Karanse. Karansini komandati su protiv pregovora i idu na vojnu pobedu. Sa svojom Severnom divizijom Vila odnosi niz pobeda.

Dok je zapatizam agrarni pokret koji počiva na starosedeočima i kooperativizmu, dotle viljizam svoju snagu crpi, pre svega, iz iskonske mržnje peona prema njihovim mučiteljima.

Usled niza poraza Uerta podnosi ostavku. Odlazi brodom u SAD gde je umro dve godine kasnije. Avgusta 1914. prestao je da postoji stari režim.

V SUKOBI FRAKCIJA

Po obaranju starog režima formirana je nova vlada u koju zapatisti nisu želeli da uđu. Oni čvrsto traže ispunjenje svih seljačkih zahteva. Karansa odbacuje zahtev zapatista.

Pančo Vila je od strane Karanse pozvan u Siuda Meksiko na skup konstitucionalista 1914. Vila ispočetka izjavljuje da ne priznaje Karansu krećući svojom armijom u pravcu prestonice, ali se na kraju pojavio na zakazanom skupu, nasmejan, zagrlivši Obregona i održavši pomirljiv govor.

Poziv sa skupa je upućen i zapatistima. Zapatisti Soto i Gama su se pojavili na skupu i napali Karansu. Uspeli su svojim vatrenim govorima da prisutne pridobiju na svoju stranu, dajući skupu ideološki karakter. Skup je zahtevao Karansinu ostavku, i da se za privremenog predsednika izabere Gutijeres. Karansa napušta ovaj skup, na kome je došlo do potpunog rascepa. On odbija zahtev da podnese ostavku i ode iz zemlje.

Vila je ponovo na čelu Sedme divizije i zajedno sa ostalim komandantima lako preuzima komandu nad vojskom.

Sa balkona predsedničke palate Gutijeres, Vila i Zapata posmatraju defile trupa. Vila i Zapata donose svoj plan kojim se predviđa postavljanje civilnog lica na čelu države. Plan se završava poklikom zapatista: *Zemlja i sloboda!*

Međutim, u prestonici Meksika je zavladała poprilična neorganizovanost. Prodiglo se rivalstvo među revolucionarnim vođama. Gutijeres želi da eliminiše Vilu i šalje ga van prestonice. Zatim je počeo da organizuje ličnu vojsku s nadom da će nadvladati Vilinu Sedmu diviziju. Vila se vraća u prestonicu sa osam blindiranih vozova. Gutijeres ne prihvata sukob i beži Karansi.

Karansa postavlja Obregona za vrhovnog komandanta, koji je pokazao izuzetne sposobnosti. Vrlo lako je zauzeo Ciudad Meksiko i vraća se u unutrašnjost sa šest *crvenih bataljona* sastavljenih od radnika iz *Svetskog doma radnika*. Iako je Karansa bio oprezan u

pogledu produbljivanja revolucije na socijalnom planu, ostale niže vođe su prešle na pozicije socijalne revolucije, proklamujući da će uvesti skraćenje radnog dana, zagarantovanu minimalnu nadnicu itd. To je privuklo radnike na Karansinu stranu. Novim *Planom iz Gvadalupe* se predviđaju konkretne socijalne reforme. Agrarnim zakonom se predviđa da se uzurpirana zemlja vrati, a da nadničari imaju pravo na mali posed s ciljem da se tako stvori klasa sitnih zemljoposjednika. To bi bila umerena agrarna reforma. Tim zakonom se želelo suprotaviti zapatističkom *Planu iz Ajale* i pridobiti mase na svoju stranu. Posebnu podršku dobija Obregon kada vrši rekviziciju bogatih. Tada je konačno pridobio radnike na svoju stranu.

Obregon je krenuo vojskom na Vilu. Vila je prihvatio sukob i izgubio. Obregon je tom prilikom ranjen i amputirana mu je desna ruka. Usred borbi Vila proglašava zakon kojim se predviđa eksproprijacija latifundista i predavanje parcela siromašnim seljacima po ceni koštanja. Ovaj zakon je ostao samo mrtvo slovo na papiru.

Tokom 1915. dolazi do razbijanja Vilinih snaga. U toj situaciji, Vila pokušava da internacionalizuje sukob, pobivši 15 američkih predstavnika u rudnicima, a zatim upada na američku teritoriju, ubivši nekoliko američkih vojnika. To izaziva američku kaznenu ekspediciju. Dolazi do sukoba američke vojske i regularnih trupa, ali ubrzo se sklapa primirje i započinju pregovori.

Vili ne preostaje ništa drugo nego da ponovo postane odmetnik.

Karansina vlada je 1918. amnestirala Vilu.

Pančo Vila je 1923. mučki ubijen u automobilu na jednom usamljenom putu.

Ni Zapata nije mogao sprečiti slom zapatizma. Pokušava novim planom da proširi socijalna prava, a posebno da prevaziđe ograničenost i uskost zapatizma, ali sve je bilo prekasno.

Karansina vlada je ucenila Zapatinu glavu sa 1.000 pezosa. Jedan oficir, predstavljajući se kao dezertar iz vojske, ubio je 1919. Zapatu.

Pančo Vila je bio simbol pobune ugnjetenih peona. Zapata je bio simbol iskupljenja indijanske rase i otelotvorenje revolucionarne nepopustljivosti, težeći idealima istinskog i duboko socijalnog oslobođenja.

Godinama posle Zapatine smrti bilo je ponosno reći: „Da, bio sam zapatista. Tih dana i kamenje je bilo zapatističko”.

VI POSTREVOLUCIONARNI PERIOD

Karansa je izabran za predsednika za period 1918-1920. Obnavlja se administracija i zavodi se red u državi. Istovremeno, Karansa odoleva pristiscima američkih monopola.

Međutim, Karansa se ličnim postupcima kompromitovao i izgubio podršku Obregona i ostalih komandanata. Formira se trijumvirat koji je izvršio državni udar. Karansa je ubijen 1920. godine.

Obregon vlada do 1924. godine. Najveći napredak je postignut na polju obrazovanja i kulture. Definitivno je uvedena laička orijentacija i povećan je broj škola.

Za vreme predsednika Kasiljasa 1924-1928. dolazi do krvavog građanskog rata. Fanatični katolici su se podigli na oružje zbog antiklerikalne politike vlade. Izbija ustanak kristerosa s poklikom: „Hristos je kralj!”.

Na čelo države 1928. dolazi ponovo Obregon, ali ga je ubrzo ubio jedan kristero. Kaljesa je sada sam na vrhu. Koristi stare porfirističke metode vladanja i asimilovanja opozicije.

Nacionalna revolucionarna stranka je stvorena 1929. i odmah je preuzela sve ostale stranke, izuzev komunista i ekstremnih katolika. Zemlja je podeljena sitnim zemljoposjednicima i počinje širenje tržišta.

Industrijskim razvojem Meksika stasava krupna kapitalistička klasa. Američki kapital polako prodire i osvaja meksičku privredu, pri čemu su američki trustovi izbegli otvoreni sukob sa nacionalnom buržoazijom. Putem *mešovitih društava* američki kapital uspeva da se postepeno penetrira i preuzima poluge privrednog života Meksika. Vlade su buržoaske sa revolucionarnom frazeologijom.

OKTOBARSKA REVOLUCIJA

I IZ ISKRE ĆE BUKNUTI POŽAR

Lenjin će 1905-u godinu nazvati „generalnom probom” ruske revolucije. Bez toga, događaji iz 1917. ne bi bili razumljivi.

Zašto je sve počelo u Rusiji?

Pisac Ilja Erenburg je odgovorio: „Možda zato što smo imali najviše srca a najmanje hleba”.

A Lenjin: „Upravo zato što je bila na granici između razvijenog Zapada i potlačenog i zaostalog Istoka”. U Rusiji je došlo do razvoja kapitalizma u drugoj polovini XIX veka, pri čemu je strani kapital imao znatnog udela u ruskoj privredi. Iako je reformama iz 1861. zvanično ukinuto kmetstvo, ostaci feudalizma su bili snažni. Jedna polovina najbolje zemlje je i dalje bila u rukama veleposednika, dok je seljaštvo živelo u bedi. Među seljaštvom postepeno dolazi do raslojavanja i raspada starih seoskih zajednica, što dovodi do zaoštavanja klasnih odnosa na selu. Ostaci feudalne privrede, ogromne dažbine i otkupnine spahijama (koje su često premašivale prihod seljačkog gazdinastva) izazivali su propadanje, osiromašivanje seljačkih masa, terale seljake da odlaze iz sela da traže zaradu. Oni su odlazili u fabrike i zavode. Fabrike su dobijale jeftinu radnu snagu.

Radništvo je bilo potpuno obespravljeno. Radni dan je trajao 12-14 časova. Radnici su radili za sramno nisku nadnicu i bili su smešteni u kolektivne spavaonice i barake.

Nad radnicima i seljacima stajala je čitava vojska sreskih načelnika, policijskih pisara, žandarma, policajaca, koji su štitili cara, kapitaliste i spahije od eksploatisanih. Radnici i seljaci nisu imali nikakvih političkih prava.

U toj mešavini feudalnih i kapitalističkih odnosa car je i dalje bio samodržac, apsolutni monarh, iz dinastije Romanovih — Nikolaj II. Centralnu vlast je držala u svojim rukama birokratija plemićkog porekla, dok je u unutrašnjosti, po gubernijama, vlast pripadala gubernatorima. Nije bilo nikakvih sloboda. Reč *ustav* je bila buntovnička. Od parlamenta nije bilo ni traga. Ekonomsku krizu vlada bi rešavala povećanjem izdataka za vojsku i pothranjivanjem osvajačkih težnji ruskog imperijalizma.

Da bi prevladala ekonomsku krizu Rusija je 1904. ušla u rat s Japanom u kome je pretrpela katastrofalan poraz, čime je otkrivena sva društvena i politička kriza carstva.

Poraz u ratu izaziva lančanu reakciju pobuna i otpora. Liberalna buržoazija se zalagala za uvođenje ustava. Radnici stupaju u masovne štrajkove, dok studenti organizuju demonstracije. Ministra unutrašnjih poslova Plevea raznosi bombom student Sazanov, što ponovo oživljava individualni teror.

Trećeg januara 1905. radnici *Putilovljevih zavoda* su stupili u štrajk. Policija je još ranije stvorila svoje sindikate sa svojim parolama. Tako je mladi sveštenik Gapon (agent *Ohrane*, tajne policije) organizovao radnička udruženja i poveo povorku s peticijom pred carsku palatu. U peticiji se tražilo, između ostalog, kraj rata, demokratske slobode i Ustavotvorna skupština. Na čelo povorke su nošene ikone i careve slike. Na začelju je bila i poneka crvena zastava. Bilo je preko 140.000 učesnika. Vojska je otvorila vatru na

povorku pri čemu je ubijeno 1.000 a ranjeno preko 5.000 učesnika. To je bio početak Prve ruske revolucije. Događaji *krvave nedelje* od 9. januara su otvorili oči masama.

Četvrtog februara je bombom ubijen carev stric, ali individualni teror više nije bio opasnost za režim, već je to bila sila narodnih masa.

Posle kratkog primirja protesti su u proleće još masovniji.

Dvanaestog maja 30.000 radnika velikog tekstilnog centra Ivanovo stupa u štrajk. Stvara se prvi sovjet od predstavnika radnika. To je bilo zajedničko telo koje je na sebe preuzelo ne samo da upravlja štrajkom, već i samu vlast.

Vest, koja se ispočetka krila od strane carske vlasti, da su Japanci uništili rusku flotu je dolila ulje na vatru. Dolazi do spontane pobune mornara na krstarici *Potemkin*. Slavni Ejzenštajn, u istoimenom filmu, verno je prikazao događaje na oklopnjači: (Crvljivo meso dato posadi za jelo izaziva burne proteste mornara kao i ubistvo mornara-boljševika Vakulencuka od strane jednog oficira. Pobunjeni mornari bacaju oficira u more i preuzimaju vlast na brodu. Brod dolazi u Odesu gde već traje generalni štrajk. Međutim, ne uspostavlja se zajedničko vođstvo radnika i mornara. Ostali brodovi odbijaju naređenje da pucaju na *Potemkin*. Na kraju, poseda *Potemkina* uplovljava u rumunsku luku Konstancu, gde se predala rumunskim vlastima).

U junu se pobunio proleterijat u poljskom gradu Lođu. Oružana akcija se slika s generalnim štrajkom. Kozačke jedinice su jurišem na pobunjenika napravili pravi maskr. Lenjin je ovu borbu smatrao prvom oružanom akcijom radnika u Rusiji.

U svim štrajkovima i nemirima ekonomski zahtevi su varnica koja pokreće mase. Zahteva se osmočasovni radni dan, zbacivanje samovlašća, Ustavotvorna skupština, sloboda reči i okupljanja.

Rusija je u avgustu sklopila mir s Japanom. Iz ovih političkih događaja izdvojila su se tri tabora — carsko samovlašće, buržoazija i revolucionarna demokratija čija je najdoslednija snaga bila socijaldemokratija.

Socijaldemokratska partija, koja je osnovana 1898. na tajnom kongresu u Minsku, podelila se 1903. na dva krila: menjševike i boljševike. Menjševici su se grupisali oko Plehanova i Martova, a boljševici oko Lenjina. Ove dve grupacije su se razlikovale u organizacionom pitanju. Boljševici su zastupali mišljenje da partija mora biti čvrsto i disciplinovano organizovana i strogo centralizovana. Isto tako razlika je bila i u ulozi proletarijata u revoluciji. Menjševici su smatrali da u predstojećoj revoluciji buržoazija treba da odigra vodeću ulogu. Kasnije, proletarijat treba da produbi tekovine revolucije. Boljševici su protiv parlamenta poklonjenog od cara, jer bi upravo on poslužio kao teren za sporazum između cara i buržoazije. Treba izvesti oružani ustanak kao izvor privremene vlade — demokratsku diktaturu radnika i seljaka. Već tada su boljševici ocratali svoju strategiju za revoluciju iz 1917. godine.

Na selu su najviši uticaj imali socijalisti-revolucionari, eseri. To je bila organizacija pobunjenih intelektualaca demokratski nastrojene sitna buržoazije. Ova organizacija, iako s velikim uticajem na selu, bila je u stanju da zatupa i najbedniji oportunistički i najekstremniji maksimalizam.

Devetnaestog septembra je izbio štrajk radnika štampača u Moskvi. Dolazi do sukoba između demonstranata i kozaka.

Sedmog oktobra željezničari su paralisali glavne saobraćajnice u okolini Moskve.

Uskoro je bilo 2 miliona radnika u štrajku. Svuda se osnivaju sovjetski radničkih i vojničkih deputata.

Na čelu petrogradskog sovjeta je menjševik Trocki, dok u Moskvi sovjet drže boljševici. Car je ponovo prisiljen na ustupke i izjavljuje da nijedan zakon neće biti donet bez saglasnosti Dume. On pristaje na osnivanje savetodavne Dume — imitacije parlamentarizma, koja je lišena svake vlasti. Car se prividno povukao, ali je opasno stanje u svim gradovima. Moć carstva počiva na birokratskom i policijskom aparatu. Od najgoreg ološa i kriminalaca se organizuje *Crna stotka*, teroristička organizacija pod kontrolom policije. Crnostotinaši prelaze na nasilje. Od maja do oktobra je izvršeno na stotine pogroma protiv Jevreja, u kojima je ubijeno 4.000 ljudi. Posle ubistva boljševika Baumana, organizovan je masovni sprovod. Na povratku s groblja otvorena je vatra na masu građana.

Socijaldemokrate izdaju proglas: „Samo s oružjem u ruci, samo ustankom celog naroda zbrisaćemo neprijatelja s lica zemlje i osvojićemo slobodu”.

Buržoazija je bila zadovoljna jer je ostvairala svoj cilj — uspostavljanje ustavotvorne monarhije. Naglo niču buržoaske partije.

Na selu započinju previranja. Seljaci napadaju veleposednike. U Sevastopolju se pobunila crnomorska flota. Petnaestog novembra mladi oficir Šmit istakao je crvenu zastavu na svom brodu. Ustanak mornara, međutim, bio je savladan. Šmit i nekolicina mornara su uhapšeni i streljani, dok je pobunjeni brod *Odžakov* potopljen.

Vrhunac ustanka je bila pobuna moskovskog proletarijata. U Petrogradu je uhapšen ceo sovjet na šta je Moskva odgovorila generalnim štrajkom koji se pretvorio u ustanak.

Protiv barikada u tekstilnoj zoni je upotrebljena artiljerija. Otpor je pružalo 300-400 radnika. Kada je otpor savladan mnogi radnici su streljani na licu mesta.

U Sibir su poslate kaznene ekspedicije kako bi tamo ugušile nemire. Prva Duma je odmah raspuštena. Stolopin, *dželat*, ministar unutrašnjih poslova izdejsstvovao je na hiljade smrtnih presuda.

Porazu revolucije je doprinelo i nesaradnja između seljaštva i radništva. Seljaci još nisu bili ubeđeni da treba zbaciti cara. Ruskom carizmu je u tim trenucima pružena i znatna finansijska pomoć od imperijalista.

Lenjin: „Svojstvenost ruske revolucije (1905.) leži upravo u činjenici da je bila demokratsko-buržoaska po svom društvenom sadržaju, ali proleterska po sredstvima borbe... Sve su to duboke promene, ali koje ne samo što ne podrazumevaju rušenje kapitalizma nego će, naprotiv, prvi put rasčistiti teren za svestran i brz, evropski a ne azijski razvoj kapitalizma, prvi put će se omogućiti vladavina buržoazije kao klase”.

II AGONIJA CARIZMA

Posle neuspešne ruske revolucije iz 1905. nastupila je *Stolipinska reakcija*. Uhapšeno je preko milion ljudi, 600 sindikalnih udruženja je ukinuto, a svi levičarski listovi su zabranjeni. Radnički pokret je pognuo glavu pred takvom reakcijom u periodu 1907-1912.

Već 1911. g. rudari Lene se sukobljavaju s vojskom pri čemu je poginulo 250 rudara. Uoči Prvog svetskog rata situacija je bila po obimu štrajkova slična 1905. godini. Stolipin je sproveo određene reforme koje su ubrzale kapitalistički razvoj sela, dok je monarhija ušla u čvrsti savez s veleposednicima i buržoazijom.

Stolipin je ubijen 1911. u Kijevu.

Moćno oružje u rukama boljševičke partije, za učvršćenje njenih organizacija i osvajanje uticaja u masama, bio je boljševički dnevni list *Pravda*, koji je počeo izlaziti 1912. u Petrogradu.

Zaplašen senkom revolucije, vladajući sloj carskog režima trudi se da popuni jaz koji je stvorio između klase na vlasti i ostalog dela društva, pozivajući ceo narod da se zbije oko cara, da bi se pobedile Centralne sile u Prvom svetskom ratu. Ali rat će samo pokazati dubinu unutrašnje ruske krize i ubrzati sazrevanje revolucije.

Zvonjava zvona, vatreni patriotski govori i šovinizam kojim se proglašava *sveti savez između cara i naroda* je slika kojom se ispraćaju vojnici u rat. Malograđani su klečali na trgovima pevajući *Bože carja hrani*.

Jedan od najreakcionarnijih političara Durnovo, koji je tokom revolucije gušio pobune po Petrogradu, već je tada upozoravao: „Ako se rat završi pobedom, bez napora se neće moći obuzdati socijalni pokreti. U slučaju poraza neće se moći izbeći socijalna revolucija u svojim najekstremnijim vidovima”. Međutim, ruski imperijalizam je želeo deo kolača u novoj podeli sveta.

Tokom 1915. ruska vojska počinje da trpi poraze na frontu. Privreda je u sve težoj situaciji. Na front tokom 1916. stiže samo polovina sledovanja za vojsku. Oseća se nedostatak radne snage na selu. Štampanjem novca se pokrivaju ratni troškovi i dopunjuje sve veći državni deficit. Cene su sedam puta više nego 1914. Cveta šverc i crna berza. Buržoaziji je u interesu da se rat nastavi, jer je ona jedina u stanju da redovno snadbjeva front, ostvarajući ogromnu zaradu. Međutim, pošto je situacija sve gora, i kod buržoazije se javlja nezadovoljstvo.

Na dvoru se odigrava mračna drama misticizma u režiji Raspućina — monaha, spletakroša, koji ima neograničeni uticaj na Romanove. Njegov uticaj je toliki da postavlja i smenjuje ministre, ima uticaj na vojsku i sam Sinod pravoslavne crkve. Dvor je pod vlašću Raspućina bio samo simbol i izraz istorijske agonije celog carstva. Stekavši mnogo neprijatelja Raspućin je u jednoj zaveri otrovan, zatim izrešetan i bačen u Nevu. Car i carica su izvadili njegovo telo i organizovali sahranu.

S porazima na frontu dolazi do formiranja *progresivnog bloka* u Dumi u koji su ušle sve stranke, izuzev monarhista. Traži se formiranje vlade od poverenja. Car prekida rad Dume. Zapisnik sa sednice Dume od 3 septembra najbolje oslikava duh koji vlada Rusijom:

„Predsedavajući: Sednica Dume je otvorena. Predlažem Dumi da stojeći sasluša ukaz Njegovog veličanstva (svi ustaju).

Potpredsednik čita ukaz o prekidu rada.

Predsedavajući: Za Njegovo veličanstvo cara, ura! (dugi poklici *ura* u dvorani).

Sednica Dume je zaključena”.

Buržoazija je htela vlast ali se nije usudila da je silom uzme.

Gubici na frontu su se popeli na 2,5 miliona ljudi.

U maju 1916. je bilo milion dezertera. *Buntovnici* iz fabrika su slati po kazni na front, čime je među vojnike unošena politička avangrada. Boljševičke organizacije niču u vojsci i pozadini.

Rascep između boljševika i menjševika je bio definitivn 1912. na boljševičkoj konferenciji u Pragu, kada je odlučeno da se iz partije uklone menjševici kao likvidatori. Menjševici su zastupali tezu o pravednom odbrambenom ratu protiv Nemačke, i da ne treba ići na raskid sa Drugom internacionalom. Na međunarodnom skupu u Cimervladu Lenjin je istupio s tezom da se radi o imperijalističkom ratu i da treba „pretvoriti rat u građanski rat” protiv vladajućih klasa u svakoj pojedinoj zemlji.

U Petrogradu je atmosfera sve gora. Državni udar izgleda kao jedino moguće rešenje da to ne bi učinile same mase. Početkom 1917. se sve munjevito odigralo.

Četrnaestog februara je zakazano ponovno otvaranje Dume. Menjševici su zakazali manifestacije podrške novom parlamentu. Na manifestacijama su parole *dole rat* ali i nove — *dole samodržavlje*.

Dvadeset trećeg februara radnice tekstilnih fabrika su stupile u štrajk koji je odmah naišao na podršku drugih žena koje su satima čekali u redovima ispred prodvnicu. Nekoliko pekara je zauzeto na juriš. *Hleba* glasio je prvi poklič uzbuđene mase tog dana. Demonstrantkinje su zatim odlazile ispred drugih fabrika i pozivale radnike da im se pridruže. Pet hiljada metalaca iz fabrike metaka je izišlo, a zatim su krenuli *Putilovljevi zavodi*. Tog dana u štrajku je bilo 90.000 od ukupno 400.000 radnika. Boljševici su bili protiv manifestacija podrške parlamentu, ali su odlučili da stanu na čelo pokreta.

Dvadeset četvrtog februara je već 240.000 radnika u štrajku. Kod policije dolazi do kolebanja, tako da nema otvorenih sukoba.

Dvadeset petog februara je proglašen opšti štrajk. Upućuju se prvi pucnji na radnike, ali dolazi i do razoružavanja pojedinih policijskih jedinica. Vojska ne reaguje, iako je u direktnim kontaktima s masama.

Dvadeset šestog februara ceo grad su zaposlele trupe. Naređeno im je da pucaju na pobunjenike.

Ujutru je car izvešten da je *sve mirno*, ali u podne su krenule povorke. Blokiran je Nevski prospekt. Puca se na više mesta u gradu. Među demonstrantima je 40 mrtvih. Popodne su se demonstranti povukli. Jedna četa vojnika je pucala na policiju kada su počeli da pucaju u masu.

Dvadeset sedmog februara većina radnika ne odlazi na posao. Te noći u jednom puku vojnici su pucali na oficire i onda se uputili ka radničkim četvrtima. Radnici su dobili oružje. Krenulo se u napade na policijske stanice, kako bi se oslobodili uhapšeni, i kako bi se došlo do oružja.

Sve trupe koje car šalje da uguše pobunu počinju da se stapaju s demonstrantima.

Duma je još oprezna i ne preuzima ništa radikalno. Dolazi do formiranja Petrogradskog sovjeta — zajedničkog organa radnika i vojnika.

Dvadeset osmog februara vojska iz Petropavlovske tvrđave se pridružila pobuni. Vojska je prešla na stranu naroda. Sve se odigralo lako i bez krvi. Odbor dume je odlučio da preuzme vlast. Odbor dume i Petrogradski sovjet su u Tavričevskom dvorcu. Zajedničko rukovodstvo sovjeta vodi pomirljivu politiku (sloboda političkih zatvorenika, zbora, sloboda reči...) bez pokretanja pitanja državne vlasti, sklapanja mira, raspodele zemlje i uvođenja osmočasovnog radnog dana.

I u Moskvi izbijaju nemiri.

Car Nikolaj se još nada kompromisu. Ali, konačno je morao da abdicira i presto preda bratu. Međutim, i on je morao da abdicira.

Drugog marta je formirana nova vlada u kojoj buržoazija igra glavnu ulogu (kadeti i oktobristi). Na čelu ove privremene vlade je Kerenski. Eser, advokat, vešt govornik i demagog.

III DVOVLAŠĆE

Carizam je bio srušen, ali sva velika društvena pitanja još su čekala na rešenje: osmočasovni radni dana, agrarna reforma i odustajanje od ratne politike. Ti nerešivi problemi ubedili su mase da se revolucija mora nastaviti.

Sovjet radničkih i vojničkih deputata je izdao *Naredbu broj 1* u kojoj se nalaže svim jedinicama na frontu da formiraju svoje komitete od predstavnika nižih činova, da se uspostavi disciplina, da se ukinu obraćanja vojnika oficirima van službe, da se zabranjuje grubo postupanje s vojnicima. Time se želelo pridobijati vojsku i da se

istovremeno razvije princip izbornosti. Naoružani komiteti će u nastupajućim događajima odigrati veliku ulogu. Kerenski će kasnije izjaviti: „Dao bih deset godina svog života da ta naredba nije nikad bila potpisana”. Smatrao je da je ova naredba bila uzrok raspada vojske. Međutim, naredba je samo već ozakonila postojeće stanje. Jedinice su već bile mahom bez oficira koji su pobjegli.

Buržoazija se trudila da se vlast što pre koncentriše u privremenoj vladi, dok su mase podržavale sovjet.

I u drugim delovima Rusije dolazi do štrajkova i pobuna. Svuda su crvene zastave, svira se *Marseljeza*, himna februarske revolucije. Sovjeti su uglavnom pod uticajem menjševika i esera. Izuzetak je Baku i industrijski centri na Uralu, gde su boljševici u većini.

Privremena vlada donosi odluku kojom se stari carski gubernatori po gubernijama zamenjuju komesarima.

Februarskom ustanku je nedostajao plan i centralizovano rukovodstvo. Boljševici su bili po zatvorima, u emigraciji i desetkovani. U Petrogradu je tada boljševička partija brojala 3.000 članova, što je za hiljadu više nego godinu dana ranije. Boljševici izdaju proglas u kome se zalažu za stvaranje privremene vlada koja će stati na čelo novog poretka — republikanskog režima koji se rađa; da se garantuju sva prava i slobode naroda; da se konfiskuje državna, manastirska i carska zemlja i da se razdeli narodu; da se uvede osmočasovni radni dan; da se sazove Ustavotvorna skupština na bazi opšteg, neposrednog i tajnog glasanja; da se uputi apel drugim narodima za mir i da se prekine pokolj nametnut drugim narodima.

U februarskom ustanku je bilo 1.500 mrtvih i ranjenih.

SAD su se pripremale za rat i prve su priznale novu vlast odobrivši joj zajam.

Buržoazija je faktički bila na vlasti. Sovjeti su linijom kompromisa u stvari poklonili vlast buržoaziji. Naglo se budila

malograđanska Rusija gde su sitni buržuiji nosili crvene trake i kokarde. Ta malograđanska Rusija je poplavila i zagušila prvobitnu proletersku pobunu.

Menjševici smatraju da vlast treba da je u rukama buržoazije, a da sovjeti treba da imaju ulogu kontrolnog organa.

Svi reacionari su se okupili oko vlade videći u njoj svoj odbrambeni bedem prema revoluciji.

Devetnaestog marta je ukinuta smrtna kazna, sem u oblasti fronta. Ukinuta su ograničenja svih građanskih i nacionalnih prava zasnovanih na veri i nacionalnosti. Pitanje agrarne reforme i pitanje rata su dva pitanja koja će u potpunosti raskrinkati reacionarni i imperijalni karakter vlade stvorene februarskom revolucijom.

Na čelu sovjeta je Cereteli, menjševik, koji je bio hapšen i deportovan od strane carskog režima.

Odmah je uspostavljen i rivalitet dva centra moći — privremene vlade i sovjeta. Prvi sukob ovih centara je bio oko sudbine bivšeg cara. Kerenski se zalaže da se carskoj porodici omogući odlazak u London. Sovjeti su odlučno protiv, što dovodi do stavljanja cara u kućni pritvor.

Vesti su na selo sporo prodirale, no seljaci nisu čekali na Ustavotvornu skupštinu da bi dobili zemlju. Sami napadaju veleposednička imanja. Dok su ti napadi 1905. bili uglavnom svedeni na oduzimanje drva, letine, sena, sada se zauzimaju zgrade i zemlja. Vlada daje uputstvo komitetima da na silu guše seljačke pobune.

Četranaestog marta je privremena vlada uputila narodima sveta apel za mir u kojem se poziva, između ostalog, narod Austrije i Nemačke da se pobuni protiv svojih bankara, ali ne i ruski narod da okrene oružje protiv svojih kapitalista. Iako se u proglasu zalaže za mir vlada izjavljuje da neće dozvoliti da bude poražena.

Dvadeset devetog marta je održana Konferencija sovjeta na kojoj su prihvaćene sve odluke vlade kao i odluka o odlaganju reforme. Pomirljiva struja je preovladala u sovjetu.

IV SPOROVI MEĐU BOLJŠEVICIMA

Lenjin je za vreme Prvog svetskog rata boravio sa suprugom Nadeždom Krupskajom u Cirihu. Lenjin je već bio jedan od najistaknutijih predstavnika međunarodnog radničkog pokreta. Ne samo da je to postigao doprinosom marksizmu, koji je dao u svojim pisanim delima, već i revolucionarnom borbom protiv carskog režima i radom na stvaranju istinske revolucionarne organizacije u Rusiji. Od trenutka kada mu je brat pogubljen, zbog učešća u atentatu na cara, Lenjin je krenuo putem na kojem su ga kasnija hapšenja, progonstvo i život u emigraciji još više ubedili o neophodnosti revolucionarnog probražaja kapitalističkog društva. Pokretanjem *Iskre* Lenjin je odredio put boljševičke partije kao jedne organizovane i disciplinovane partije ruskog proletarijata.

Lenjinu je bilo jasno da će rat dovesti do revolucije, no nije bio siguran kada će se to desiti. Odmah po izbijanju Februarske revolucije Lenjin preporučuje boljševicima oprez i da ne prihvataju nikakvu saradnju sa Kerenskim.

Lenjin: „Nova vlada ne može dati narodima Rusije (ni nacijama za koje nas je rat vezao) ni mir, ni hleb ni punu slobodu, i stoga radnička klasa mora nastaviti borbu za socijalizam i mir... Da bi se to postiglo potrebna je radnička vlada koja će se povezati prvo, sa siromašnim delom gradskog stanovništva, drugo, sa radnicima-revolucionarima svih zaraćenih zemalja”.

Lenjin traži od boljševika u zemlji da budu autonomni od svih partija. Odnos prema ratu je presudno pitanje. Presudno pitanje svakog političkog opredeljenja koje se postavlja pred radničku klasu.

Svoje ideje Lenjin je izneo u 5 pisama koja su kasnije postala poznata kao *Aprilske teze*.

U *Aprilskim tezama* Lenjin prvi put iznosi ideju o pretvaranju buržoasko-demokratske revolucije, ostvarene u Rusiji, u socijalističku revoluciju.

Uz posredstvo švajcarskih levih socijalista Lenjin uspeva da izdejstvuje kod nemačkog ambasadora povratak jednog broja političkih emigranata. Sporazum s Nalcima je potpisan i sa njime su bili upoznata 32 emigranta. Plombirani voz ih je dovezao do Švedske, a odatle su se parobrodom prebacili u Rusiju.

Lenjina je dočekala postrojena vojska s crvenim zastavama i *Marseljezom*. Lenjin se obratio masi radnika i vojnika sa oklopnog automobila. Svoj govor je završio rečima: „Živela socijalistička revolucija!“. Onda je otišao u sedište partije i obratio se prisutnima. Jedan od prisutnih, koji nije bio boljševik, kasnije je izjavio: „Osećao sam se kao da su me te noći bičem udarili po glavi“.

Boljševička partija je tada brojala 80.000 članova.

Osnovno pitanje koje se postavljalo pred boljševicima bilo je: kakav stav zauzeti prema privremenoj vladi, a kakav prema ostalim partijama. Rukovodstvo boljševika je znalo da je vlada reakcionarna, ali Lenjenov dolazak i njegovi stavovi izazvali su pometnju i sukobe, čak i među starim boljševicima. Lenjin je uporno insistirao na tome da je prva faza revolucije već završena i da treba ići dalje. On traži da se „raskrinka“ privremena vlada, a ne da joj se „podnose zahtevi“.

Četrnaestog aprila je održana konferencija boljševika u Petrogradu. Lenjin: „Najteža greška u koju bi mogli da zapadnu revolucionari bila bi da gledaju unazad, ka proteklim revolucijama“. Isto tako smatra da agrarnu reformu mogu sprovesti samo boljševici, a da u državi ne sme postojati dvojstvo vlasti. Odlučno je protiv koalicije s drugim partijama i

osuđuje menjševike u vezi njihovog stava o nadzoru privremene vlade — „nadzor bez vlasti je obična fraza”.

Kamenjev i još neki boljševici su se suprotstavili Lenjinu. Staljin u početku nije želo da dođe do rakida, ali je ubrzo čvrsto podržao Lenjinove stavove.

Lenjin je dobio podršku na konferenciji. Boljševici su se zalagali za ukidajnje policije i vojske putem naoružanog naroda, konfiskaciju svih poseda i nacionalizaciju celokupne zemlje, stavljanje svih banaka pod kontrolu... Odlučeno je da se izmeni program partije i da se formira nova internacionala koja će raskinuti s desnicom i centrom, odnosno *odbranašima* u međunarodnom radničkom pokretu.

Zadatak koji se postavio pred boljševike je da masama strpljivo objašnjavaju suštinu *Aprilskih teza* odnosno, da nikakav demokratski mir nije moguć bez rušenja kapitalizma.

Konferencija boljševika je izabrala centralni komitet u kome su se pored Lenjina, našli Zinovjev, Kamenjev, Staljin, i drugi boljševici.

Savznici traže od privremene vlade da se izjasni u vezi rata. U ime vlade Miljukov izjavljuje: „Spremnost naroda je da se vodi rat do odlučujuće pobeđe”.

Sedamnaestog aprila po petrogradskim ulicama traju manifestacije ratnih veterana i invalida u kojima se traži *rat do pobeđe* i da se uhapsi *izdajnik* Lenjin.

Lenjin: „Mi smo za građanski rat, ali samo ako ga vodi jedna svesna klasa... Oružje je danas u rukama vojnika i radnika, a ne u rukama kapitalista. Sve dok vlada ne otpočne rat, mi ćemo mirno sprovoditi našu propagandu”.

Nota vlade u vezi rata bila je u stvari šamar sovjetima. Sovjet je neodlučan. Vojnici izlaze na ulice manifestujući protiv rata i traže prekid politike agresije. Jedni demonstriraju protiv privremene vlade i

rata, drugi protiv boljševika i Lenjina. Jedan kadet je pokušao da istrigne crvenu zastavu iz ruke demonstranta. Odjeknuli su pucnji. Po gradu je nastao metež. General Kornilov u dogovoru s kadetima se priprema da izvede trupe na ulice, ali Sovjet ga je preduhitrio i izdao naredbu da trupe ne izlaze na ulice. U tom trenutku je Sovjet bio pred pobedom, ali nije hteo i nije smeo da kruniše svoj uspeh.

V KLASNA BORBA

Na frontovima se dešava nova pojava — bratimljenje među vojnicima. Raspadanje vojske je počelo još pre revolucije. Vojnici koji su dolazili sa sela želeli su da se što pre vrate pošto im je Februarskom revolucijom obećana zemlja. Lenjin je pozdravio bratimljenje, ali je smatrao da to nije dovoljno.

Seljaci sami zauzimaju zemljište veleposednika, dok radnici preuzimaju fabrike. Parola *sva vlast sovjetima* počela je da cirkuliše masama. Mase su pošle ulevo, dok se u Izvršnom komitetu sovjeta oseća kolebanje. Uplašili su se svoje smeslosti. Vremenom to počinje da izaziva nepoverenje u sovjete.

Na odgovore građanske desnice da boljševici žele građanski rat, Centralni komitet Partije donosi rezoluciju kojom to odbacuje kao laž. Boljševici su za smirivanje situacije, jer mase nisu u dovoljnom broju prešle na stranu proletarijata. Skinuta je privremeno parola *dole privremena vlada*, jer bi insistiranje na njoj bila obična fraza ili avanturizam. Boljševici pozivaju privremenu vladu i sovjete na koalicionu vladu. To izaziva otpore u pojedinim sovjetima, ali na kraju je izmenjena odluka u Petrogradskom sovjetu i 5. maja je dat pristanak za učešće u privremenoj vladi. U Petrogradskom sovjetu se pojavio i Trocki kome je, nakon hapšenja od strane britanske vlade, dozvoljen povratak u zemlju. Pozicija Trockog je između boljševika i menjševika. On uređuje list *Vperjod*.

Tokom maja u masama jača uticaj boljševika. Zahtev za radničkom kontrolom i za konfiskacijom zemlje navodi kapitaliste na

politiku otpuštanja radnika i zatvaranje fabrika, čime se otežava ionako haotična situacija.

Kod menjševika dolazi do podela. Njen lider Martov ostaje u manjini i potom se približava boljševičkim stavovima. Ubrzo se i mala trockistička grupa utopila u boljševičku partiju. Dotle se Černov, vođa esera, zalaže za čvrstu saradnju sa privremenom vladom. Eseri su najjača stranka ruske sitne buržoazije. Kadeti okupljaju desnicu.

Masovno se zatvaraju fabrike od strane kapitalista, širi se defetizam sa zahtevom da jedino čvrsta ruka može srediti situaciju.

Sovjeti osuđuju pokušaje kapitalista da sruše privredu. Crvenu gardu koja se formirala tokom februara, nije više bilo moguće razoružati. Izvršni komitet sovjeta je odobrio stvaranje radničke milicije u srazmeri jedan milicionar na svakih deset radnika. Istovremeno je bila stvorena i *radnička kontrola* — stvarni nadzor radnika nad proizvodnjom i raspodelom.

Nova koaliciona vlada priprema ofanzivu ruske vojske. Kerenski je novi ministar rata — „skinuo je advokatsku togu za ljubav vojničkog mundira”.

Kerenski govori svuda. Naređuje sprečavanje bratimljenja na frontu. Ofanziva se stalno odlaže i pored dobijenog oružja od saveznika.

Održava se kongres sovjeta. Prvi sveruski kongres sovjeta traje tri nedelje od 3-24. juna. Na njemu učestvuje 285 menjševika, 284 esera i 105 boljševika.

Cereteli u svom obraćanju posebno hvali koalicionu vladu.

Cereteli: „Danas u Rusiji nema nijedne partije koja bi govorila — dajte nam vlast” (mislio je na to da se u tom trenutku ne sme odstraniti buržoazija).

Lenjin: „Ima. Takva partija postoji”.

Lenjin ističe da sovjeti i buržoazija ne mogu opstati zajedno.

Na kongresu je ipak odobrena koaliciona vlada.

Kad se raspravljalo o miru, Lenjin ističe poznati stav boljševika da se mir može postići samo kroz revoluciju koja bi srušila imperijalnu buržoaziju na obe zaraćene strane. Lenjin je citirao pismo jednog seljaka: „Treba jače pritisnuti buržoaziju, dok ne pukne. Onda će se rat završiti. Ako ne budemo dovoljno pritiskali biće zlo po nas”.

U Centralni izvršni komitet sovjeta ušlo je 35 boljševika, 104 menjševika i 99 esera.

U Kronštatu su mornari držali zarobljene oficire i odbijali ih da predaju. Vlada im preti. Trocki kao posrednik ide na pregovore i mornari ih mirno puštaju.

U Viborgu radnici su zauzeli četvrt s raskošnim vilama bivšeg carskog ministra unutrašnjih poslova Durnova, koji je gušio revoluciju 1905. Tu su radnici organizovali sindikate, kulturnjake, zabavu; čak su se smestili i anarhisti. Vlada insistira da se isele. Radnici odgovaraju štrajkom. Boljševici ispoljavaju oprez i otkazuju manifestacije kako bi se izbegla oružana borba. Ipak se manifestacije održavaju 18. juna. Mase su verovalе *Pravdi* i boljševicima. Traže da se raspusti vlada.

Cereteli: „Boljševici se moraju razoružati. Ne smeju u njihovim rukama ostati mitraljezi i puške”. To izaziva sukobe na konferenciji sovjeta. Boljševici napuštaju konferenciju. Konferencija je bez zaključaka. Kongres sovjeta je već odlučio da se manifestacije održe 18 juna. Na manifestacijama dominiraju parole: *sva vlast sovjetima, dole ministri-kapitalisti, hleb, mir i sloboda*. Pola miliona ljudi je na manifestacijama. Samo manje grupe plehanovaca, Bunda i kozaci su podržavali vlast. Za taj dan je bila zakazana i ofanziva na frontu. Kerenski: „Danas je veliki dan za revoluciju. S nezadrživim oduševljenjem revolucionarna ruska vojska je krenula u napad”.

Međutim, ofanziva je doživela krah. Za nesuspeh se krive boljševici. General Brusilov piše s fronta predsedniku vlade: „Pojedini pukovi otvoreno izjavljuju da za njih nema druge vlasti sem Lenjina”.

VI JULSKA KRIZA

Na sve veći otpor masa vlada odgovara terorom. Svuda se propagira da je Lenjin nemački špijun.

U novonastaloj situaciji Lenjin izjavljuje da miroljubiva taktika više nije moguća.

Boljševički agitatori pozivali su mase da još ne izlaze na ulice, dok vlada sama ne prizna neuspeh ruske vojne ofanzive. Međutim, anarhisti su svuda svojim vatrenim govorima pozivali na nemire.

Trećeg jula vojnici u mitraljeskom puku trebali su da krenu na front, što odbijaju. Boljševici ih pozivaju da se strpe, ali oni ipak izlaze na ulice. Sukobi su i među radnicima u fabrikama — izaći ili ne izaći na ulice. Preovlađuju oni koji su za izlazak na ulice. Manifestanti su ovoga puta naoružani, ali im nedostaje rukovodstvo. Demonstranti dolaze do sedišta boljševičkog rukovodstva. Boljševici ih pozivaju da odustanu od manifestacija, na što su demonstranti odgovorili zvižducima i čak okretanjem oružja u njih. Na kraju su boljševici popustili i promenili svoju prvobitnu odluku. *Pravda* je već bila u štampi u kojoj je trebalo da pozove na bojkot manifestacije, tako da je izašla sa belinama na prvoj strani, dok je odluka o pozivanju na manifestacije deljena kao letak. Oko Tavričevskog dvorca 30.000 radnika Putilovih zavoda čeka odluku.

Četvrtog jula je sve stalo. Došlo je i 30.000 moranara iz Kronštata. Počinje pucanje s krovova po manifestantima. Boljševici smiruju masu. Čitavog dana pada kiša. Uveče je topot kopita najavio ulazak vojnih trupa u grad. Jedan odred *junkera* je napao redakciju *Pravde*. Bio je to početak julske reakcije. Pristižu nove jedinice s fronta po nalogu Kerenskoga. Počinju masovna hapšenja. U vazduhu se osećao ne samo miris baruta, nego i miris pogroma.

Isprva su lideri sovjeta mirno pregovarali s boljševicima, a onda je usledio ultimatum.

Šestog jula vojska je zauzela sedište boljševika. Rukovodstvo se povuklo i mornari su se povukli u Petropavlovsku tvrđavu. Sukob je bio na pomolu. Po nalogu Centralnog komiteta Boljševičke partije Staljin započinje pregovore s vojnicima da mirno napuste tvrđavu i vrate se u Kronštat. Kerenski se vratio s fronta i traži obračun s boljševicima. Lično je izdao naređenje da se odmah uhapsu Lenjin, Zinovjev, Kamenjev i drugi. Ali, Lenjin više nije bio u svom stanu.

Porazom revolucionarnog pokreta završeni su julski događaji. Ti događaji po Lenjinu su „mnogo više nego manifestacija, ali mnogo manje nego revolucija”.

Pokret je bio spontan i preuranjen. Ograničio se samo na Petrograd. Vojska još nije bila spremna da u potpunosti podrži revolucionarne akcije.

Počela je nesvakidašnja kleveta protiv Lenjina. Lenjin se prvo sklonio kod starog boljševika Alilujeva, a zatim se, prerušen u seljaka mesec dana krio u jednoj kolibi. Osmog avgusta Lenjin je u Finskoj.

Dugo skrivana desna reakcija je tad prešla u ofanzivu. Ministar unutrašnjih poslova postaje menjševički lider Cereteli. Javno je primio odgovornost za hapšenje boljševika. Izvršni komitet sovjeta je proglasio *vladu nacionalnog spasa* kojoj je data neograničena vlast. Kerenski je na vrhuncu svoje moći. Car Nikolaj je zapisao u dnevniku: „Taj čovek je bez sumnje na pravom mestu u ovom trenutku. Što veću vlast bude imao, bolje će raditi”. U stvari, bio je privid da je dobijena idealna vlada. Vlada ne samo što želi da se obračuna s boljševicima, već želi i da ukine dvovlašće i preuzme potpunu vlast i autoritet sovjeta.

Menjševici: „Došao je čas da se jasno i glasno kaže da se boljševizam, onaj boljševizam čiji je vođa i tumač Lenjin, udaljio od

socijalizma”. Kerenski traži od kadeta da i oni uđu u vladu. Buržoazija prethodno traži ustupke. Na kraju je stvorena nova koaliciona vlada pod pritiskom kadeta.

Dvadeset šestog jula se održava VII kongres boljševičke partije. Na njemu je izabrano rukovodstvo koje će rukovoditi ustankom. Trocki je primljen u partiju. Odsutni su Lenjin i tada uhapšeni Zinovjev, Kamenjev, Lunačarski i drugi. Martov je uputio pozdrav kongresu, jer je ostao potpuno usamljen i definitivno se razišao s menjševicima. Sverdlov je na kongresu istakao da je partija sa 80.000 narasla na 240.000 članova. Ipak vladala je određena obeshrabrenost kao posledica julske reakcije.

Lenjin u pismu ističe da je parola *sva vlast sovjetima* izgubila na značaju u sadašnjim okolnostima. To je bila parola mirnog razvitka revolucije i ne treba je sada isticati. Lenjin je za Kerenskog i generale oko njega rekao: „Ta vlast mora se srušiti, jer u protivnom sve priče o borbi protiv kontrarevolucije ostaju šuplje fraze, samozavaravanje i zavaravanje naroda... U novoj revoluciji mogu se i moraju javiti sovjeti, ali ne ovi današnji, oruđa sporazuma s buržoazijom, već oruđa za revolucionarnu borbu protiv nje. Tačno je da ćemo se i onda zalagati za izgradnju države sovjetskog tipa. Danas nije u pitanju borba protiv sovjeta uopšte, nego protiv ove kontrarevolucije i protiv izdajstva ovih sovjeta”.

Staljin je podržao Lenjinovu liniju, iako je bilo otpora u partiji. Na kongresu je Preobraženski stavio amandman na političku rezoluciju u kome se napredak Rusije ka socijalizmu stavlja u zavisnost od „ostvarenja proleTERSKE revolucije na Zapadu”. Staljin se suprotstavio tome: „Nije isključeno da bi upravo Rusija mogla biti zemlja koja će otvoriti put u socijalizam... Treba se otresti stare ideje da nam samo Evropa može biti putokaz. Postoji dogmatski marksizam i stvaralački marksizam. Ja sam za ovaj drugi”.

U Centarlni komitet su između ostalih izabrani: Lenjin, Zinojev, Kamenjev, Staljin, Trocki, Buharin, Đeržinski, Kolontaj, Rikov, Smilga, Sokolnikov, Sverdlov, Uricki, Šauman, Bjerzin, Sergejev, i Bubnov.

VII POBUNA KORNILOVA

Rasulo u vojsci, kaos na unutrašnjem planu, dvolična i bonapartistička politika Kerenskoga, išli su na ruku usponu *jakog čoveka* koji bi uspostavio red i sproveo raestauraciju starog režima. Takav čovek je bio general Kornilov.

Posle julske reakcije buržoazija je htela mnogo više: povratak *redu*, ukidanje sovjeta, svoju diktaturu. „Zemlja je tražila ime”, pišaće Denjikin, general i kasnije vođa belogardejaca. Ne zemlja, tražila je to ruska kontrarevolucija.

Kerenski je već tokom jula imao informacije o konspirativnom okupljanju generala, ali nije ništa činio da to spreči. U Moskvi Kerenski održava „državnu konferenciju svih političkih snaga”. Sovjeti su već bili zastupljeni s manje delegata. Boljševici su u dilemi da li da učestvuju ili ne. Odlučeno je bilo da se pojave i pročitaju svoju izjavu i udalje se, ali su u tome sprečeni. Njihova izjava je trebala da označi skup kao „paravan za pripremu kontrarevolucionarne zavere”.

Moskva je bila paralizovana na dan konferencije. Sovjeti su proglasili generalni štrajk. Stalno se šire glasine o uvođenju vojne dikature. Konfrerencija je trebala da bude manifestacija nacionalnog jedinstva. Kerenski na konferenciji preti, ali već deluje tragikomično.

Kornilov je vrlo loše ocrato stanje u vojsci. Nemci su prethodno zauzeli Rigu. Sve je ukazivalo da je svesno žrtvovana. Odmah je krenula propaganda za uvođenje reda u vojsci. Kornilov traži uvođenje mera u vojsci (smrtna kazna u celoj zemlji, stavljanje petrogradske oblasti pod njegovu konrolu, militarizacija željeznice i fabrika od strateškog značaja, neprikosnovena vlast oficirima). Kornilov je spreman da se suprotstavi i vladi.

Kerenski i Kornilov su se mrzeli i svaki je želeo da iskoristi onog drugog.

Dvadeset trećeg avgusta Kerenski podržva Kornilova, ali traži da bude umeren u sprovođenju svoga plana. Kornilov ne pristaje na uslove Kerenskoga. Sada on želi da ga se otarasi. Već se pravi nova vlada u kojoj Kerenski treba da zauzeme beznačajno mesto. Kada je shvatio da će biti žrtvovan, Kerenski je optužio Kornilova za pobunu i tražio ovlašćenja za borbu protiv njega.

Dok se odigravao ovaj preokret, jedinice Kornilova su već upućena ka Petrogradu.

Dvadeset sedmog avgusta Kornilov je napao, prethodno odbivši nalog Kerenskoga da napusti položaj komandata i zaustavi trupe. Podržali su ga i britanski oficiri u njegovom štabu.

Vesti o Kornilovljevom pohodu stigle su u Smoljni, novo sedište Izvršnog komiteta Sovjeta. Lenjin šalje uputstvo da se Kornilov mora potući da bi se spasiila ne vlada, već revolucija.

Boljševici su ušli u novi organ koji je nazvan Vojno-revolucionarni komitet. Boljševici traže da radnici budu naoružani. Crvena garda se ponovo pojavila. Željezničari su na sve moguće načine sabotirali prevoz Kornilovljevih trupa. Agitatori su na putevima zaustavljali vojsku i objašnjavali im svrhu njihovog dolaska. Kornilovljeve trupe su se raspale pre nego su ušle u Petrograd. General Krimov, koji je rukovodio operacijom, posle razgovora s Kerenskim izvršio je samoubistvo. Kornilov je smenjen i uhapšen. Vlada je dala ostavku. Kerenski je za novog vrhovnog komandanta naimenovao samog sebe, sprovodeći ideju o direktorijumu od 5 članova koji bi upavljaio zemljom. Međutim, to je bio samo privid vlasti.

Lenjin piše da je Rusija za dva meseca proživela ono što bi proživela za dve decenije u nekoj mirnoj i dremljivoj epohi. Boljševici nude kompromis eserima i menjševicima pod uslovom da se formira

vlada odgovorna sovjetima. Ponovo se vraćaju paroli *sva vlast sovjetima*. Ova ponuda doprinosi rascjepu među menjševicima i eserima koji se cepaju na levo i desno krilo.

Desnica je sada u Rusiji bila u defanzivi.

Trideset prvog avgusta Centralni komitet boljševičke partije ponudio je *deklaraciju o vlasti*. Po prvi put je jedan predlog boljševika dobio većinu u petrogradskom sovjetu. U deklaraciji se traži izbacivanje kadeta iz vlade i navodi se suština programa boljševika — proglašenje republike, ukidanje velikih poseda, radnička kontrola nad fabrikama i nacionalizacija najvažnijih industrijskih sektora, neodložni pregovori o *demokratskom miru*, ukidanje smrtne kazne.

Devetog septembra su uhapšeni boljševici pušteni iz zatvora.

Petnaestog septembra Trocki predsedava Petrogradskim sovjetom u kome su boljševici sada imali većinu. Osvojen je tako najznačajniji revolucionarni organ u zemlji. Nastupila je tendencija boljševizacije sovjeta. Kerenski traži raspuštanje naoružanih formacija, a na to niko ni ne pomišlja. Parola *sva vlast sovjetima*, koja je ponovo usvojena, više nije napušтана. Sovjeti dobijaju svoj prvobitni lik.

Teška ekonomska situacija se pogoršava. Nedostaju namirnice u gradovima, dok cene vrtoglavo rastu. Jedan delegat s fronta u Izvršnom komitetu sovjeta izjavljuje: „Došli smo da vas upitamo kakve korake da preduzmemo za početak pregovora o miru. Mesecima smo slušali vaše reči. Sada hoćemo da vidimo dela. Došli smo da vas opomenemo da u vojničkim masama još postoji izvesno poverenje u vas, ali ako mi po povratku ne donesemo precizan odgovor, i to će se poverenje srušiti. Tada će doći do katastrofe i vi ćete biti odgovorni za nju”.

Četnaestog septembra treba da se održi demokratsko savetovanje sovjeta po kriterijumima koji su postojali ranije. Boljševici

ipak odlučili da učestvuju. Trocki je pročitao deklaraciju *Sva vlast sovjetima kako u centru tako i na periferiji*.

Na predlog Ceretelija (što je bio manevar) predloženo da se izabere Savet republike kome bi bila odgovorna vlada. Savet republike bi u stvari bio *pretparlament*. Lenjin je bio za zajednički rad i učešće u ovakvom sovjetu, ali je odmah shvatio da je to uzaludno. Onda je Lenjin tražio da počnu pripreme za oružani ustanak.

Petnaestog septembra Centralni komitet Partije se sastao da prouči dva Lenjinova pisma u kojima traži započinjanje priprema za ustanak. Taj njegov zahtev je ipak izazvao iznenađenje u Centralnom komitetu. Kamenjev traži da se odbace pisma. Staljin traži da se pita baza. Sve kopije pisma su uništene osim jednog primerka. Lenjin naziva demokratsko savetovanje sovjeta „komedijom”. „Bolje bi bilo da idu u fabrike s masama”, poručuje Lenjin. Lenjin je oštro napao drugove, ali članak nije objavljen.

Lenjin ističe da je *parlament* trebalo bojkotovati i aktivnost usmeriti na sovjete, sindikate, tamo gde se zaista nalaze revolucionarni mase. Lenjin je spreman i na vanredni kongres Partije da bi se obratio bazi da se vidi ko je za a ko protiv *parlamenta*. Lenjin: „Greška naše partije je očigledna. Ali borbena partija avangardne klase ne plaši se grešaka. Opasno bi bilo istrajavati na grešci i stideti se da se ona prizna i ispravi”. Održavaju se stalni sastanci Centralnog komiteta i odlažu njegove sednice.

Trećeg oktobra je odlučeno da se Lenjin tajno vrati iz Finske.

Lenjin je već 1. oktobra uputio pismo ne samo Centralnom komitetu partije već i partijskim komitetima Petrograda i Moskve: „Dragi drugovi, događaji nam tako jasno pokazuju šta treba da radimo da svako oklevanje postaje pravi zločin. Ako se vlast ne može osvojiti bez ustanka, treba odmah podići ustanak... Pobeda je sigurna, i to, sa devedeset odsto verovatnoće, bez prolivanja krvi. Čekanje bi bilo zločin prema revoluciji”.

Petog oktobra protiv ustanka je jedino Kamenjev koji traži razrešenje u Centralnom komitetu. Nova odluka je da se *pretparlament* napusti.

VIII SELJAČKI RAT

Bez prikaza pobune seljaštva ne mogu se shvatiti događaji iz oktobra. Posle Februarske revolucije selo se stišalo očekujući rešenje agrarnog pitanja. Svi su obećavali da će Ustavotvorna skupština dati seljacima zemlju. Vraćajući se sa fronta, vojnici su na selo unosili duh sovjeta i revolucionarne parole.

Vlada formira zemljišne komitete čija je uloga da priperme agrarnu reformu.

U martu je zabeleženo samo jedanaest *nereda* na selu, dok ih je u aprilu 163.

U maju se održava Prvi kongres deputata seljačkih sovjeta. Na njemu su eseri imali ogromnu većinu. Eseri su se zalagali da zemlja postane javno dobro, a da pripada onima koji je ravnopravno obrađuju. Lenjin govori na kongresu. Zalaže se za konfiskaciju velikih poseda bez naknade, i da zemljišnim fondom upravljaju seljački sovjeti.

Lenjin: „Mi želimo da seljaci dobiju veleposedničku zemlju odmah, ne gubeći ni jedan mesec, ni jednu nedelju, ni jedan jedini dan”. Smatra da seljaci treba da organizuju sopstvene klasne organizacije i da se na zemljištu veleposednika izgrade uzorna imanja za zajednički rad.

Posle kongresa je došlo do radikalizacije sela.

Izveštaj ministra unutrašnjih poslova: „Od druge polovine aprila agrarni pokret svuda dobija organizovani i delemično ideološki karakter”.

U maju je zabeleženo 512 *nemira* a u junu 855. Seljaci seku drva u šumi, vode krave na pašnjake veleposednika i uzimaju seno, sami određuju tarifu najma koja je po nekoliko puta manja od dotadašnje.

U julu izlazi novi dekret vlade kojim se zemljišna svojina smatra neprikosnovenom. Time se želela sprečiti anarhija na selu. Vlada nije uspeła da obuzda pokret. U vojnim jedinicama su bili seljaci, a u komitetima su već sedeli ljudi koji su ideološki bili na strani seljaka. Sem toga, sada se na oružje odgovaralo oružjem.

Najveća stranka na selu, eseri, doživljava krizu zbog svoje koalicije s privremenom vladom. Lider esera Černov je postao ministar poljoprivrede i ništa konkretno nije uradio za seljake.

Osamnaestog oktobra, kada je seljački ustanak već bio uveliko u toku, objavljen je plan agrarne reforme, ali je bilo kasno. Neverovatno zvuči da je najveća seljačka stranka zastupljena u vladi, a dolazi do ustanka seljaka.

Od toga da li će seljačke mase krenuti za seljačkom buržoazijom, ili će ih privući gradski proletarijat zavisi sudbina i ishod ruske revolucije. Jedino su se boljševici zalagali za radikalni program i nikakvu saradnju s buržoazijom na selu. Boljševici se zalažu za potpunu nacionalizaciju zemlje, čime su prihvatili program narodnovoljaca i esera, što je uticalo da odnesu prevagu nad eserima na selu.

Izvršni komitet seljačkog sovjeta je, avgusta meseca, objavio *seljačke mandate* — spisak seljačkih zahteva iz sela. Spisak oslikava dubiozu i sličnost s boljševičkim programom.

Onda je nastupila glad. U jednom izveštaju o stanju na selu piše: „U kaluškoj guberniji glad je sve veća. Koristi se za hranu sve što se može jesti. Usled nedovoljne ishrane umiru krave i konji, bar oni koji nisu još zaklani. Deca masovno umiru, umiru i odrasli. Muškarci

napuštaju izgadnele porodice u potrazi za hlebom. Žene ostavljaju decu nepoznatim osobama da bi i same otišle da traže hranu”.

Na selu vlada teror. Pljačka, paljevine i ubistva su svakodnevni. Gore zamkovi veleposednika i besni seljački rat. Boljševici još nemaju snage da izazovu organizovanu borbu sela protiv velposednika.

Bez seljačkog ustanka Oktobarska revolucija ne bi bila moguća. Isto tako, seljački pokret bez radništva ne bi ništa ostvario. Ova dva pokreta su bila neophodna jedan drugom. Na toj međuzavisnosti izgrađena je Oktobarska revolucija.

IX VELIKA PRIPREMA

Lenjin je 7. oktobra stigao ilegalno iz Finske. Pravi dva plana za rušenje vlade Kerenskog. U svom pismu drugovima poručuje: „Ako ne učinimo sve, naćićemo se u ulozi naivnih budala sa sovjetima i sa mnogo divnih rezolucija, ali bez vlasti... Bitno je da se napadne... Revolucija se ne može dobiti pomoću formalnosti”.

Desetog oktobra uveče održava se sednica Centralnog komiteta Partije. Trebalo je pripremiti ustanak. Izuzev Kamenjeva i Zinovjeva, svi su za ustanak. Trebalo je samo odrediti datum. Na predlog Đeržinskog izabran je odbor koji će uprvaljati revolucijom, u kome su: Lenjin, Staljin, Zinovjev, Kamenjev, Trocki, Sokoljnikov i Bubnov. Na odlučnost bojševika da se ide na ustanak je uticala i pobuna u septembru na nemačkim brodovima. Procenjivalo se da će se imperijalisti, ukoliko sklope mir, odmah udružiti protiv revolucije. Žurilo se i zbog spremanja vlade da pređe u Moskvu i dovede u Petrograd nove trupe.

Vojnici odbijaju da odu na front pre nego što se reši pitanje vlasti. Boljševici formiraju Crvenu gardu i naoružavaju je.

Dvadesetog oktobra treba da se održi kongres sovjeta. Menjševici i eseri su protiv održavanja, pošto će sovjeti posle formiranja Ustavotvorne skupštine prestati da postoje. Sada su

boljševici bili u većini u sovjetima. Bitka za održavanje ili neodržavanje kongresa se prenela i na unutrašnjost. Boljševici i levi eseri su na istim pozicijama.

U pogledu mogućnosti ofanzive boljševika, Kerenski je veliki optimista: „Imam i više snage nego što mi je potrebno. Konačno ću ih uništiti”.

Šesnaestog oktobra još jedna sednica Centralnog komiteta Partije. Sverdlov podnosi izveštaj u kome kaže da partija broji 400.000 članova

Lenjin: „Situacija je jasna: ili diktatura kornilovaca ili diktatura proletarijata i siromašnog seljaštva”.

Za Zinovjeva i Kamenjeva to je avanturizam. Smatraju da treba ići na revoluciju samo ako uspeju revolucije u Evropi, jer će u protivnom imperijalizam ugušiti rusku revoluciju.

Centralni komitet donosi rezoluciju kojom se odobravaju pripreme za podizanje ustanka, a Centralni komitet će odredi tačan datum njegovog početka. U Vojno-revolucionarni komitet ulaze: Sverdlov, Staljin, Bubnov, Uricki i Đeržinski.

Zinovjev i Kamenjev su tražili odmah plenum Centralnog komiteta i dali ostavku u Centralnom komitetu partije. Kamenjev je u interviju *Novoj žiznji*, koju uređuje Maksim Gorki, otkrio da se u Partiji vode diskusije o ustanku i da je to nezavisno od Kongresa sovjeta nedopustivo.

Lenjin je u *Rabočijem putu*, koji uređuje Staljin, objavio pismo drugovima izloživši Kamenjeva i Zinovjeva bespoštednoj kritici i zatražio njihovo isključenje iz Partije zbog izdajstva.

Dvadesetog oktobra Centralni komitet nije prihvatio Lenjinovu sugestiju. Preovladalo je mišljenje o potrebi jedinstva.

Po gradu su tog dana već kolale priče o ustanku. Gorki traži od Lenjina da to demantuje. Kampanja pripreme ustanka je skoro javna. Mali odred naoružanih mornara i vojnika danonoćno čuva stražu pred Smoljnim.

Dvadeset trećeg oktobra vojnici Petropavlovske tvrđava su pristupili sovjetu i boljševicima. Uveče, na sednici Vojno-revolucionarnog komiteta, jedan od članova, Antonov-Ovsjenko, izveštava: „Petrogradski garnizon i Crvena garda zajedno s radničkim masama, spremni su da krenu po naredbi sovjeta”.

Isto veče Privremena vlada je donela odluku da se uhapsu svi članovi Vojno-revolucionarnih komiteta. Učenici oficirke kadetske škole zaposeli su javne zgrade.

Za razliku od februarskog ustanka oktobarski ustanak je organizovan i vođen iz jedinstvenog centra. Bio je mnogo brži i protekao s manje prolivene krvi.

U noći 23-24. oktobra vlada kreće u napad s namerom da zabrani sve boljševičke listove, pohapsi članove Vojno-revolucionarnog komiteta i dovuče sveže trupe s fronta.

Junkerji su u zoru 24. zapečatili *Rabočij put*, i zaposelili mostove i glavne raskrsnice.

Revolucionarni centar u Smoljnom naređuje da se odmah otvori *Rabočij put*.

Posadi krstarice *Aurora* naređeno je da isplovi. Posada traži od Vojno-revolucionarnog komiteta instrukcije. Dobija odgovor da ostane u gradu. Brodski radio postaće nekoliko časova kasnije prva radio stanica ustanika.

Izdaje se proglas iz Smoljnog: „Pripremite pukove za borbu. Očekujte naređenja. Svako zakašnjenje ili oklevanje smatraće se izdajom revolucije”.

Dvadeset četvrtog uveče Centralni komitet drži sastanak. Istovremeno Kerenski traži sva ovlašćenja od *pretparlamenta* i napušta Zimski dvorac.

Kolona teretnih vozila raznosi oružje ka radničkim četvrtima. Vojnici slušaju samo naređenja komesara. Smoljni se pretvara u vojni logor. Junkeri se povlače s mostova pod pritiskom masa i vojnika. Nigde se još ne puca. Po ulicama se vide naoružani vojnici i radnici. Kerenski je u suštini nemoćan. I *pretparlament* okleva. Samo je desnica uz vladu. U osam sati uveče Sverdlov je uputio šifrovani telegram: „Pošaljite statute”. To je značilo: neka pođu vojne jedinice i 1500 mornara. Radničke četvrti su već bile u rukama ustanika. Prvo je zauzet telegraf i vladina telegrafska agencija. Centar je još miran. Pozorište je otvoreno, dok narod šeta Nevskim prospektom.

Kerenski preti ostavkom zbog odluke *pretparlamenta* o formiranju Odbora javnog spasa.

Lenjin je tokom celog dana bio u svom skrovištu u četvrti Viborg. Uveče je poslao poruku: „Po svaku cenu treba večeras, noćas, uhapsiti vladu, pošto se prethodno razoružaju junkeri. Ne sme se čekati! Mogli bismo sve izgubiti!”. Kongres sovjeta je trebalo da se održi sledećeg dana. Nema vremena, po Lenjinu: „Vlast će u svakom slučaju biti uzeta u ime sovjeta, a ne protiv njih”.

Sporno je koliko je Lenjinovo pojavljivanje uveče u Smoljnom imalo uticaja na odluku o započinjanju revolucije. Mešoviti radničko-vojnički odredi, po naređenju iz Smoljnog, a negde samoinicijativno, počeli su da zauzimaju ključne tačke, kao što je državna banka. „Mi nećemo”, uvek je govorio Lenjin, „ponoviti grešku Pariske komune, koja se nije usudila da dirne Francusku banku”.

Iz zatvora su oslobođeni boljševici. Pred jutro su presečene telefonske veze Zimskom dvorcu i Vrhovnoj komandi.

Kerenski panično poziva tajnom telefonskom linijom vojsku s fronta. Odlazi kod kozačkih jedinica i traži od njih podršku, ali i one oklevaju.

Kerenski je primoran da traži automobil od američkog ambasadora i s njim napusti 25. oktobra prestonicu, u nadi da će se u nju vratiti s trupama.

U 10 uveče je izašao prvi bilten sovjeta o pobjedi. Lenjin se u njemu obraća: „Građani Rusije! Privremena vlada je zbačena. Državna vlast je prešla u ruke Vojno-revolucionarnog komiteta, organa sovjeta radničkih i vojničkih deputata Petrograda, koji stoji na čelu proletarijata i petrovgradskog garnizona. Cilj za koji se narod borio — neodložno predlaganje demokratskog mira, ukidanje krupnih zemljišnih poseda, radnička kontrola nad proizvodnjom, obrazovanje sovjetske vlade — taj cilj je obezbeđen. Neka živi revolucija radnika, vojnika i seljaka!”.

U Zimskom dvorcu su ostali opkoljeni ministri, dok je zgrada glavne komande izolovana. Branioци Zimskog dvorca, njih 1600, imali su na raspolaganju topove i mitraljeze. Za napad na Zimski dvorac su određeni samo najspremniji. Prispela je i krastarica *Aurora*. Traži se predaja, ali nema odgovora. Lenjin iz Smoljnog požuruje da se cela operacija ubrza. Ministri stalno održavaju vezu s Moskvom linijom koja nije presečena. Uveče je trebalo da počne Drugi kongres sovjeta, a dvorac još nije pao.

Neki junkeri su ubrzo počeli da napuštaju dvorac ostavljajući oružje ustanicima.

Kongres sovjeta je počeo u 10 sati uveče. Od 648 delegata 338 je boljševika, 98 levih esera, 88 desnih esera, 49 menjševika-internacionalista, 36 menjševika. U tom trenutku je Antonov-Ovsjenko predvodio napad na Zimski dvorac. Diskusija se još vodila kada su

počeli pucnji s *Aurore*. Ispaljeno je ukupno 35 plotuna. Cilj nije bio da se ruši dvorac već da se zaplaše branioci. Gradska дума je pokušala da pomogne ministrima u Zimskom dvorcu. Povorka s *Marseljezom* je krenula ka dvorcu, ali su naišli na grupu mornara koja ih je vratila. Počelo je puškaranje oko dvorca. Masa je prodrla unutra. Niko nije pružio otpor. Pohapšena je vlada. Počela je pojedinačna pljačka, ali je odmah zaustavljena, s obrazloženjem da je to *narodna imovina* i da se mora voditi računa o *revolucionarnoj disciplini*.

X BOLJŠEVICI NA VLASTI

Ujutro, 26. oktobra, još su novine desničara izlazile s optužbama na račun boljševika. Gradska дума je bila više dana centar koji se suprostavljao Smoljnom, očekujući da će doći trupe s fronta. Za rukovodstvo iz Smoljnog tada je bilo najvažnije da se zemlja upozna s događajima i pripremi odbrana revolucije.

Odmah se održala sednica Drugog kongresa sovjeta: „Kongres odlučuje da će celokupna vlast, u svim mestima, preći u ruke sovjeta radničkih, vojničkih i seljačkih deputata, koji su dužni da ostvare stvarni revolucionarni red”.

Vojno-revolucionarni komitet donosi mere kojim se ukida smrtna kazna na frontu, proglašava sloboda agitacije, izadaje se nalog da se uhapsi Kerenski, puštaju se na slobodu zatvoreni revolucionari...

Lenjin je na kongresu pročitao tekst *Dekreta o miru* kojim se nudi mir bez aneksija i ratnih odšteta. Mir treba da nastupi kroz tri meseca, a primirje odmah. Tajni ugovori carske Rusije će se objaviti. Prisutni su zapevali *Internacionalu*, a zatim pesmu poginulim za slobodu. Lenjin uzima ponovo reč i čita *Dekret o zemlji* koji je još jednostavniji i sažetiji: „Krupni zemljišni posedi ukidaju se smesta i bez naknade”. Lenjin ističe da nije bitno čiji se program ostvaruje i da li odgovara eserima ili boljševicima, bitno je da seljaci sami reše sve svoje prohteve, i da sami organizuju svoj život.

Dvadeset šestog oktobra boljševici su pozvali u vladu esere, ali su oni to odbili.

Umesto ministara izabrani su narodni komesari. Savet narodnih komesara kao vlada se nalazi na čelu zemlje. Za predsednika je izabran Lenjin, komesar unutrašnjih poslova Rikov, poljoprivrede Miljutin, prosvete Lunačarski, finansija Skvorcov, rada Šljapnikov, spoljnih poslova Trocki, nacionalnih pitanja Staljin. Savet je odgovoran predstavničkom telu, odnosno Izvršnom komitetu sovjeta, koji broji 101 člana i u kome su 72 boljševika i 19 esera.

Dvadeset šestog oktobra pronela se vest da je Kornilov pobjegao iz kućnog pritvora.

Bivši činovnici i ministarstva bojkotuju svaki rad. Na Donu je ataman Kaledin preuzeo vlast ne priznajući novu vlast. Strane ambasade sarađuju sa Gradskom dumom.

Savet narodnih komesara je jedini organ ustanika s kojim su raspolagali revolucionari. Zabranjeni su desničarski listovi, zalihe su stavljene pod kontrolu zbog sve veće špekulacije i gladi.

Priprema se odbrana grada.

Jedinu podršku Kerenski je imao u generalu Krasnovu.

Krasnov se približava Petrogradu, došavši na 20 kilometara od prestonice. Kerenski je već bio odštampao proglas o pobjedi. Boljševici u tom trenutku nisu imali iskustva u čisto vojničkim operacijama.

Dvadeset devtog oktobra je počeo sinhronizovani napad reakcije spolja i iznutra. Junkeri, od koji su bili mnogi pušteni uz pomoć diplomata savezničkih sila, i učenici oficirskih škola, krenuli su u napad. Uhapšen je Antonov-Ovsjenko u sred grada. Formiran je Odbor za spas otdžbine koji je računao na pomoć spolja. Junkeri su međutim ubrzo bili opkoljeni. U ovoj pobuni oficira bilo je znatno više žrtava nego tokom samog čina preuzimanja vlasti.

Sovjet je 28. oktobra naredio opštu mobilizaciju. U susret Krasnovu je krenulo 20.000 radnika. Tridesetog oktobra Krasnov je krenuo u napad s 5.000 vojnika, dok su revolucionarne snage brojale 10.000 vojnika. Artiljerija je bila kod Krasnova. Pobjeda revolucionara kod Pulkova je bila prva bitka revolucionarne vlasti. Krasnov je posle bitke predložio Kerenskom da započne pregovore, ali je on to odbio i pobjegao u inostranstvo. Krasnov je uhapšen, ali je obećao da se više neće boriti protiv sovjetske vlasti, pa je pušten.

Eseri i menjševici-internacionalisti traže saradnju za formiranje koalicione vlade. Sindikalne vođe železnica traže vladu *svih socijalista*. Kamenjev je na ove predloge pristao samoinicijativno, čime je odbacio podvrgavanje buduće vlade Izvršnom komitetu sovjeta. Pregovori se odvijaju između esera, menjševika, članova sovjeta i sindikalnih rukovodilaca. Predlog je da se hitno uspostavi primirje na frontu i da se stvori nova vlada, odnosno da se stvori *narodni savet* (novo izdanje *pretparlamenta*).

Centralni komitet Partije uveče održava proširenu sednicu. Izvršni komitet sovjeta je sačekao završetak sednice Centralnog komiteta da bi zauzeo stav. Lenjin zahteva da se odmah prekine s linijom koju je zauzeo Kamenjev. Sada je bilo najbitnije poslati revolucionarne odrede u Moskvu kako bi se osigurala pobjeda.

Centralni komitet je izglasao rezoluciju o saradnji s eserima kako bi se prekinule priče o koalicionoj vladi.

Drugog novembra održava se ponovo sednica Centralnog komiteta i donesena je još energičnija rezolucija povodom pitanja buduće vlade. Istog dana održan je sastanak Izvršnog komiteta sovjeta u kome su Zinovjev i Kamenjev uspeli da nagovore boljševičku frakciju da izglasaju rezoluciju suprotnu od one koju je dao Centralni komitet. Lenjin traži od Kamenjeva i Zinovjeva da slede liniju partije ili je neminovan razlaz: „Mnogo je bolji iskren i jasan rascep nego unutrašnja sabotaža, kršenje naših sopstvenih odluka, dezorganizacija i gubljenje morala”.

Ustanak se u Moskvi sporije odigravao i sa više prolivene krvi. Boljševici su u Moskvi bili slabije pripremljeni za ustanak, zakasnili su sa stvaranjem rukovodećeg organa, i ispoljili su određenu neolučnost.

U Moskvi je sovjet formiran tek 25. oktobra. Protivnici su odmah organizovali Odbor za spas otadžbine. Zbog oklevanja, junkeri su držali sve važnije tačke u gradu. Sovjet nije imao ni dovoljno oružja. Na Crvenom trgu su upućeni prvi pucnji na boljševike koji su se po izlasku iz zatvora kretali ka zgradi sovjeta. Prevarom su junkeri ušli u Kremlj i streljali mnogo vojnika. Bio je to prvi pokolj od *belogardejaca* iako se još nisu tako zvali. Namera reakcije je da u Moskvi se formira privremena vlada koja bi bila suprostavljena onoj u Petrogradu. Reakcija traži da se Vojno-revolucionarni komitet preda. Ali radnička periferija Moskve i pokolj koji se desio u Kremlju, likvidirali su kolebljivost. Vojno-revolucionarni komitet je pozvao radnike na generalni štrajk.

Dvadeset devetog oktobra sovjeti nisu kapitulirali, ali prihvataju primirje, što je opet greška.

Trideset prvog oktobra su počele borbe. Prvog novembra ustanici su uspeli da postave topove oko Kremlja. Odbor za spas otadžbine je bio raspušten, a junkeri razoružani. U ovim sukobima je bilo 400 mrtvih. Revolucionari su sahranjeni pod zidinama Kremlja u zajedničkoj grobnici.

Pobeda u Moskvi je učvrstila vlast u Petrogradu.

XI JURIŠ CRVENE GARDE

Posle događaja u Petrogradu svuda niču vojno-revolucionarni komiteti. Za mesec dana je uspostavljena revolucionarna vlast na ogromnoj teritoriji. Međutim, teže je išlo na teritoriji pod kontrolom kozaka gde su Kaledin, na Donu, i Dutov južno od Urala uspostavili svoju vlast. Isto tako, nezadovoljne nacionalnosti su pridavale manji

značaj klasnoj borbi, što je kompikovalo odnose prilikom uspostavljanja nove vlasti.

Na frontu se afirmiše revolucionarna vlast. Priznaju se odluke Drugog kongresa sovjeta i Saveta narodnih komesara.

Osmog novembra general Duhonjin je primio naredbu od Lenjina da stupi u kontakt sa Nemcima radi otpočinjanja pregovora o primirju. General to odbija. Lenjin ga smenjuje i postavlja potporučnika Krilenka na njegovo mesto. Duhonjin dobija podršku od savezničkih vlada. Na kraju su vojnici linčovali generala.

Dvadeset devetog oktobra Savet narodnih komesara je doneo dekret o osmočasovnom radnom danu, a 4. novembra dekret o radničkoj kontroli.

Drugog novembra, uz potpis Lenjina i Staljina, donesena je Deklaracija o pravima naroda Rusije (1. Jednakost i suverenitet svih naroda Rusije; 2. Pravo naroda na slobodno samoopredeljivanje, uključujući pravo otcepljenja i obrazovanja nezavisne države; 3. Ukidanje svih privilegija i ograničenja nacionalnog ili nacionalno-religioznog karaktera; 4. Slobodni razvoj nacionalnih manjina i etničkih grupa koji žive na teritoriji Rusije).

Protivnici revolucije su se sada uzdali u *koščatu ruku gladi* koja se stezala oko nove vlasti. Državni činovnici i dalje štrajkuju. Mnogo vremena je prošlo pre nego što se počeo uspostavljati novi upravni aparat.

Donosi se odluka o ograničenju štampe zbog širenja vesti protiv revolucije.

Eseri i menjševici su još tokom revolucije bili podeljeni na levo i desno krilo. Levi eseri vide svoju šansu kroz sovjete, gde još imaju jako uporište.

Desetog novembra se održava Vanredni kongres deputata seljačkih sovjeta (330 delegata — 195 levi eseri, 65 desni eseri, 37 boljševici). Lenjin poziva leve esere da raskinu sa starom politikom pomirjivosti. Boljševici i levi eseri su se sporazumeli o saradnji. Levi eseri su nekoliko dana kasnije pristali da uđu u vladu.

Eseri su se odmah sukobili s boljševicima oko raspuštanja gradske dume, i oko toga da li vlada treba da bude odgovorna Centralnom izvršnom komitetu sovjeta.

Novi Centralni izvršni komitet sovjeta je sastavljen od levih esera i boljševika, jer su menjševici i desni eseri napustili Kongres.

Sporo se uspostavlja nova vlast i vlada u mnogome anarhija.

Sedmog decembra je formirana Vanredna komisija za borbu protiv kontrarevolucije (*Čeka*). Na čelu *Čeke* je Đeržinski.

Stvaraju se novi revolucionarni sudovi upereni protiv kontrarevolucije. Donosi se dekret o sudovima — ceo aparat pravosuđa je likvidiran, a sovjeti će izborima odrediti komesare koji će preuzeti sudove u svoje ruke. Staro zakonodavstvo je ostalo na snazi, ali samo one odredbe koje nisu u suprotnosti sa novim sovjetskim zakonodavstvom. Stara milicija je likvidirana i stvarana je nova.

U fabrikama traje prava borba. Vlasnici fabrika otvoreno sabotiraju proizvodnju i zatvaraju fabrike. Revolucionarna vlast vrši prvu nacionalizaciju jedne fabrike 17. novembra. Na Uralu su svi kapitalisti prešli u otvorenu sabotažu.

Lenjin šalje poruku Đeržinskom: „Treba odmah staviti u pritvor upravne odbore uralskih kompanija koji se nalaze ovde (u Petrogradu) zbog krize koju su izazvali, a isto tako konfiskovati sve uralske fabrike”.

Centralni izvršni komitet donosi dekret o nacionalizaciji banaka.

Trebalo je stvarati novu vojsku. Desetog decembra su demobilisani najstariji kadrovi iz vojske, ali je bilo i sponatnosti, naročito među vojnicima sa sela, jer su bili svesni da se kod kuće deli zemlja.

Izbori za Ustavotvornu skupštinu održani su krajem novembra. Boljševici su dobili većinu u velikim gradovima, ali su kadeti iskoristili rezultate izbora i samu skupštinu za otpor novoj vlasti. U mnogim delovima zemlje još nisu priznavali novu valst. Na izborima 25% glasova su osvojili boljševici, 62% sitna buržoazija (58% eseri), i 13% krupna buržoazija i desnica. Izbori su na prvi pogled pokazali da je Oktobarska revolucija bio udar manjine. Međutim, u Petrogradu su boljševici dobili 45% glasova, a u Moskvi preko 50%, a u industrijskim centrima 64%. Radnička klasa je bila uz Lenjina. Selo je glasalo za esere, za stranku koja u stvarnosti i nije postojala.

Ustavotvorna skupština je od početka bila mrtvorodjenče. U Petrogradu je formiran *Savez za odbranu Ustavotvorne skupštine*, od menjševika, desnih esera, predstavnika starog izvršnog komiteta sovjeta. Oni su uputili apel kozačkim vojskovođama i *Radi* — nacionalističkom ukrajinskom parlamentu u Kijevu.

Istovremenu niču nove oružane snage reakcije na jugu — generali Aleksejev, Denjikin, Krasnov, i sam Kornilov.

Izvršen je prvi pokušaj atentata na Lenjina, dok je bio u automobilu sa švajcarskim socijalistom Platenom, ali tom prilikom nije povređen.

Dvadeset osmog novembra se pokušava sazvati Ustavotvorna skupština, dok boljševici izjavljuju da će biti sazvana tek kad stignu njihovih 40 poslanika. Istovremeno se sprovodi odluka sovjetske vlade o hapšenju kadetskih vođa kao narodnih neprijatelja. Levi eseri osuđuju ovaj postupak smatrajući da treba hapsiti pojedince, a ne celu stranku. Lenjin: „Ko kaže da kadetska stranka nije jaka grupa, ne

govori istinu. Centralni komitet kadeta je politički glavni štab buržoaske klase”.

Dvadeset osmog novembra parola kadeta je *Sva vlast Ustavotvornoj skupštini*. Ta parola će postati parola protivnika revolucije za pripremu i vođenje građanskog rata.

Lenjin: „Kada jedna revolucionarna klasa vodi borbu protiv imućnih klasa, i kada ove pružaju otpor, takav otpor mora se suzbiti. Moramo ga suzbiti svim sredstvima koje su te klase upotrebljavale protiv proletarijata. Druga sredstva nisu pronađena”.

Zinovljev 8. novembra u *Pravdi* objavljuje pismo u kome se izjasnio za potčinjavanje partijskoj disciplini. Isto su uradili i Kamenjev, Rikov, Miljutin i Nogin, moleći da budu primljeni u Centralni komitet, na koji su dali ostavke. Lenjinov predlog je da ne budu primljeni.

Trinaestog decembra Lenjin u *Pravdi* objašnjava da su interesi socijalističke revolucije iznad formalnih prava skupštine u trenutcima kada se preko te skupštine žele osporiti tekovine borbe proletarijata u protekla dva meseca i kada je faktički već počeo građanski rat.

Trećeg januara 1918. se trebala sastati Ustavotvorna skupština. Centralni izvršni komitet sovjeta je usvojio *Deklaraciju prava radnog i eksploatisnog naroda* kojom se Rusija proglašava sovjetskom republikom i sovjeticima se dodeljuje celokupna vlast države — *slobodni savez slobodnih nacija* u obliku *federacije nacionalnih sovjetskih republika*.

Usvajajući taj dokument Centralni izvršni komitet sovjeta je unapred odredio sudbinu Ustavotvorne skupštine. Skupštini je postavljen ultimatum ili da prihvati novu državnu vlast ili da uđe u sukob s njom. Sverdlov je otvarajući Skupštinu pročitao *Deklaraciju*. Skupština je odbila da uzme u razmatranje *Deklaraciju*. Boljševici su napustili skupštinu a za njim i levi eseri. Mornar Željeznikov pred zoru

je saopštio: „Straža je umorna”. To je značilo da se poslanici povuku i zgrada zatvori. Sledećih dana Tavričevski dvorac je bio zatvoren.

U januaru se istovremeno održava i Treći kongres radničkih i vojničkih sovjeta kao i Kongres seljačkih sovjeta. Lenjin polemiše sa Martovim o mogućnosti izgradnje socijalizma u jednoj zemlji.

Treći kongres sovjeta je usvojio *Deklaraciju prava radnog i eksploatisanog naroda* u kojoj stoji da je cilj revolucije prestanak svakog izrabljivanja čoveka od strane čoveka, potpuno ukidanje podele društva na klase, nemilosrdna borba protiv eksploatatora, izgradnja socijalističke društvene organizacije, pobeda socijalizma u svim zemljama. Treći kongres je izabrao novi Izvršni komitet sovjeta u kome je bilo 160 boljševika, 125 levih esera, 2 menjševika internacionalista, 2 desna menjševika, 7 desnih esera, 7 maksimalista, 3 anarho-komuniste.

Sve političke partije su bile potučene. Ostvarila se puna saradnja boljševika i levih esera.

I u Belorusiji je uspostavljena vlast sovjeta.

Pesnik Blok poručuje: *Svim telom, svim srcem, svom svešču, slušajte revoluciju!*

XII MIR U BREST-LITOVSKU

Boljševici su stalno nudili opšti mir, međutim, nije bilo odgovora od Nemaca. Nemci su prihvatili primirje, jer su se našli u teškom položaju zbog revolucije u sopstvenoj zemlji.

Devetog decembra 1917. počinju pregovori u Brest-Litovsku uz učešće Nemačke, Turske, Bugarske, Austrougarske i Rusije. Predlog boljševika zaraćene sile su kurtoazno uzele kao predlog za razmišljanje. Nemci traže da se Rusi povuku sa zauzetih teritorija, a oni ne, i da Rusi daju pojedinim narodima pravo na samopredeljenje, a oni ne, već da marionetske vlade budu pod njihovim uticajem.

Dvadeset sedmog decembra dolazi do prekida pregovora.

Osmog januara uz učešće 60 partijskih aktivista razmatraju se uslovi mira.

Lenjin je bio za to da se potpiše ugovor ma kakav bio (15 glasova). Buharin — na nemački dikatat da se odgovori revolucionarnim ratom (32 glasa). Trocki — da se ne potpiše ugovor, ali da se proglasi da je rat završen i izvrši vojna demobilizacije (16 glasova).

Nekoliko dana kasnije ove tri teze su predstavljene na sednici Centralnog komiteta. Lenjin ističe da revolucionarni rat nije moguć — jer je stara vojska u raspadu a nova još nije stvorena. Borbe bi omogućile Nemcima da zauzmu nove teritorije i sruše vlast. Seljačke mase koje su u revoluciji podržale proletrijatu, ne bi pošle s njim u revolucionarni rat, dok ne bi stekli stvarno vlasništvo nad zemljom. Čak i ako bi se rat produžio, seljaci bi se sami pobunili protiv sovjetke vlasti. Treba predah novoj vlasti, jer se revolucija u Nemačkoj tek rađa, a ovu treba učvrstiti.

Protivnici oko Buharina ističu da se radi o principijelnoj politici koju treba voditi, i da će biće označeni kao saučesnici imperijalizma ukoliko potpišu ugovor. Nova vlast ima obaveze i prema evropskom proletarijatu. Ako se ne nastavi rat, revolucionari u ovim zemljama će kasnije biti potučeni.

Trocki predlaže *ni rat ni mir*. Da se odbaci svaki kompromis i time suzbiju klevete o nemačkim agentima. Trocki procenjuje da Nemci nisu u stanju za novu ofanzivu.

Lenjin je bio u manjini u januaru.

On ističe da ako oni ne potpišu mir, potpisaće neka raeakcionarna vlada koja će doći na njihovo mesto. On traži održavanje kongresa, kako bi se partijska baza izjasnila o ovom pitanju.

Dvadeset prvog januara ponovo se održava sednica Centralnog komiteta. Odluka je da Trocki u Brestu odugovlači s pregovorima, ali ako Nemci postave ultimatum, da potpiše.

Pregovori su započeli 30. januara. Imperijalisti nisu sovjetima dozvolili da odugovlače. Ukrajinska *Rada* je prisustna na pregovorima iako nema vlast u Ukrajini.

Trocki izjavljuje da ruska delegacija neće staviti poptis na ugovor o miru i izdaje saopštenje: „U ime Saveta narodnih komesara, vlade Ruske federativne republike, ovim putem obavestava vlade i narode neprijateljskih, savezničkih i neutralnih zemalja, da Rusija odbija da potpiše aneksionistički ugovor o miru, ali da sa svoje strane proglašava prestanak ratnog stanja sa Nemačkom, Austro-Ugarskom, Turskom i Bugarskom. U isto vreme, ruskim trupama se naređuje da sprovedu opštu demobilizaciju na celoj liniji fronta”.

To je bio težak politički promašaj Trockoga.

Šesnaestog februara (datum po novom gregorijanskom kalendaru koji se počeo primenjivati u Rusiji) održava se nova sednica Centralnog komiteta Boljševičke partije.

Za mir su: Lenjin, Staljin, Sokoljnikov, Sverdlov, Smilga i Zinovjev. Protiv su: Buharin, Jofe, Đeržinski, Uricki, Krestinski i Lomov.

U međuvremenu je neprijatelj napredovao na frontu.

Osamnaestog marta Trocki pristaje da potpiše ugovor, ali sada Nemci ne žure. Crvena armija je još u formiranju. Nemci su zapretili samom Petrogradu.

Lenjin upućuje apel naciji: „Socijalistička otadžbina je u opasnosti!”.

Preduzimaju se koraci i kod Antante. Lenjin u poruci Centralnom komitetu: „Uračunajte i moj glas da se primi krompir i oružje od bandita englesko-francuskih imperijalista”.

Nemci 23. februara upućuju ultimatum u 10. tačaka o kome se Rusi moraju izjasniti u roku od 48 časova. Njime se predviđa prisvajanje Estonije, Litvanije, Letonije, napuštanje Ukrajine od strane ruske vojske i sklapanje mira s *Radom*.

Lenjin preti ostavkom ako se ne prihvati ovaj ultimatum. Sada je za potpisivanje bila većina članova Centralnog komiteta, a protiv su ostala 4 člana.

Mir je potpisan 3 marta. Pristalice rata — levi eseri i buharinovci, napustili su sva mesta u vladi. Buharin je na čelu frakcije *levih komunista* i pokreće svoj list.

Još jednom je Lenjinova energična reakcija spasila mladu sovjetsku državu i olakšala uspostavljanje jedinstva među boljševicima.

Šestog marta se održava vanredni kongres Partije. Lenjin predlaže da se stvori nova vojska, i podržava sklopljeni ugovor kao „potreban i neizbežan”. Ime partije se menja u Ruska komunistička partija (boljševika). Partija je bila na ivici rascepa, ali je ipak sačuvano jedinstvo. Posle Brest- Litovska došlo je do raskida koalicije s levim eserima i do stvaranje leve opozicije u samoj partiji. Eseri, koji su se uvek kolebali između dveju krajnosti, sada predlažu partizanski rat na okupiranoj teritoriji. Izašli su iz vlade, ali izjavljuju da će podržavati Savet narodnih komesara. Povlačeći se iz vlade levi eseri su se povukli iz revolucije. Sami su pisali list svoje političke osude.

XIV LENJINOV PLAN

Prvi put nakon 4 godine Rusija nije bila u ratu. Vojnici su se vratili u sela u kojima se deli zemlja. Lenjinu je jasno da je haos koji vlada najveći neprijatelj i slabost revolucionarne vlasti.

U stepama severnog Kavkaza ubijen je Kornilov u sukobu s crvenoarmejcima. U Ukrajini je uz pomoć Nemaca ponovo *Rada* na vlasti.

Trocki je postavljen na položaj narodnog komesar za vojne poslove. Radi na formiranju novih oružanih snaga — Crvene armije.

Nezaposlenost je ogromna, 40% lokomotiva je u kvaru, bezvlašće na ogromnom prostoru Rusije uzima maha.

U to vreme Lunačarski pravi prodor u naučnim krugovima dobijajući za sebe naklonost inteligencije. Lenjin piše *Naredne zadatke sovjetske vlasti* u kojima iznosi da je lako izvršiti eksproprijaciju, ali treba sa time upravljati. *Proračun* i *kontrola* su reči koji se čuju na svakom koraku u privrednom životu tadašnje Rusije. Lenjin je za angažovanje buržoaskih stručnjaka, da bi se povećala proizvodnja. Sitnoburžoaski anarhizam je opasnost, i uvođenje revolucionarne discipline je najvažniji zadatak. Na prigovor buharinovaca, kojim se priključio Martov, Lenjin odgovara *Dečjom bolešću levičarstva*. Na njihove prigovore da vodi zemlju u državni kapitalizam i da vrši ustupke buržoaziji, Lenjin odgovara da to nije prigovor već pohvala.

Nacionalizacija je još pojedinačna i svodi se kao odgovor na sabotazu. Lenjin je za razvitak državnog kapitalizma pod uslovom da se pojedini kapitalisti stave pod kontrolu. U junu su doneseni dekreti o nacionalizaciji pojedinih grana, ali će proći još mnogo meseci pre nego što država počne da njima stvarno upravlja.

Još u januaru je Centralni izvršni komitet doneo dekret o podruštvljenju zemlje — svako treba da dobije zemlje koliko može da obradi. Raspodelu treba da vrše sovjeti u zemaljskim oblastima. Selo je još uvek bilo slabo politički razvijeno i svako je sovjete tumačio na svoj način. Kulaci i siromašni seljaci imaju različiti pristup. Boljševici se oslanjaju na siromašne seljake što ubrzava diferencijaciju na selu.

Gubitak Ukrajine i kriza na selu je izazvala strahovitu glad. Prešlo se na 50-100 grama sledovanja hleba dnevno. Bitka za hleb je bila bitka za spas revolucije. Crna berza i kulaci se pojavljuju kao jak protivnik. U maju se prelazi na *diktaturu snadbevanja*. Radnici odlaze na selo da povedu borbu protiv špekulanata i razviju klasnu svest kod seljaštva. *Odredi za snadbevanje* kreću na selo. To izaziva kolebanje kod srednjeg seljaštva, jer moraju da predaju svoje viškove.

Sovjeti su ostali bez Crnomorske flote koja je morala da napusti Sevastopolj, a zatim je potopljena da ne bi pala neprijatelju u ruke. Manji francuski i engleski odredi su se već u martu iskrcali u Murmansku, a u aprilu su Japanci, kojima su se pridružili Amerikanci, zauzeli Vladivostok na Istoku. Pripremao se građanski rat i intervencija 14 kapitalističkih država na sovjetsku republiku.

XV NACIONALNA REVOLUCIJA

Carska Rusija je porobila narode u oblasti Kavkaza i Aziji. U Evropi su bili pod njenom vlašću Finci, Poljaci, Estonci, Letonci, Litvanci, Belorusi, Ukrajinci, Moldavci i drugi manji narodi bez svojih nacionalnih prava. Rusija je bila stvarno *tamnica naroda*. Carska vlada je navikavala rusko stanovništvo da gleda na domoroce nacionalnih oblasti kao na nižu rasu, nazivala ih je službeno *inorocima*, odgajivala je prezir i mržnju prema njima. Vlada je svesno raspirivala nacionalne razdore, huškala jedan narod protiv dugog, organizovala pogrome Jevreja, tatarsko-jermenski pokolj u Zakavkazju. U nacionalnim oblastima sve, ili gotovo sve, državne službe zauzimali su ruski činovnici. Svi poslovi u ustanovama i sudovima vodili su se na ruskom

jeziku. Bilo je zabranjeno izdavati novine i knjige na nacionalnim jezicima.

Posebno su Jevreji bili u teškom položaju, jer je bilo doneseno niz zakona kojima se ogaraničavala njihov uprava, poput ograničavanja kretanja i upisa u pojedine škole. Istovremeno su ovim narodima nametani mnogo veći porezi, i služili su kao *topovsko meso* u imperijalnim ratovima carske Rusije.

Posle Februarske revolucije u kazaškim stepama besno je ustanak Kazaka. Poljacima je posle Februarske revolucije priznata nezavisnost, ali su oni već bili pod nemačkom okupacijom.

Buđenje nacionalne svesti dešava se kod Jermena, Gruzina, Tatara i drugih naroda. U suštini, svuda se odigravaju nacionalne revolucije.

Ukrajinska *Rada*, kojom upravlja buržoazija, želela je da se idejstvuje otcpljenje Ukrajine od Rusije, dok su mase postepeno počele da daju podršku novoj revolucionarnoj vlasti u Rusiji.

Boljševici su bili za strogu primenu prava naroda na samopredeljenje uključujući i otcpljenje i stvaranje nezavisne države, ali isto tako i protiv nacionalističkog separatizama. Tako su još 1903. odbili predlog jevrejskog Bunda, frakcije u boljševičkoj partiji, da partija dobije federalističku strukturu.

Nova vlast donosi *Deklaraciju prava naroda Rusije* kojom su garantovana sva prava narodima Rusije.

Istovremeno, 20. novembra 1917. upućen je *Poziv muslimanskim radnicima Rusije i Istoka* koji je potpisao Staljin. To je bio prvi poziv pobedonosne ruske revolucije narodima žrtvama imperijalističkog ugnjetavanja.

U Ukrajini, u Donjeckom bazenu i istočno od Dnjepra, proletarijat je imao vlast. Nacionalistička ukrajinska vlada *Rada* je već u novembru 1917. g. stala uz kontrarevoluciju. Savet narodnih komesara je uputio ultimatum *Radi* da prestane s kontrarevolucionarnim aktivnostima. U tom trenutku se Ukrajini priznaje poptuna autonomija u okviru ruske federacije, ali priznanje i pravo na otpljenje kako bi se oduzeli argumenti nacionalistima. Posle mira u Brest-Litovsku, *Rada* je uz pomoć Nemaca, preuzela vlast u Ukrajini i aktivno će pomagati kontrerevoluciju tokom građanskog rata. Međutim, da bi ubrzali potpunu ekonomsku i političku dominaciju nad Ukrajinom, Nemci su kasnije zamenili *Radu* hetmanom koji im je bio potpuni poslušnik.

U Finskoj 1918. izbija ustanak proletarijata. Ustanak je, posle duge borbe i uz pomoć Nemaca, ugušen u krvi.

U baltičkim zemljama su posle Nemaca došli Englezi.

Boljševicima je bilo jasno da je nacionalno buđenje neophodna komponenta ruske revolucije.

Federativni karakter sovjetske države zasnovane na jednakosti naroda potvrđen je u prvom sovjetskom ustavu juna 1918. kada je stvorena Ruska Sovjetska Federativna Socijalistička Republika.

Međutim, glad, strana intervencija i građanski rat su se nadvili nad novom državom. Održava se Peti kongres sovjeta. Četvrtog jula dolazi do poptunog raskida sa eserima koji napuštaju salu. Oni su se zalagali za započinjanje borbi na frontu.

Šestog jula su eseri pokušali državni udar. Jedan njihov član je ubio nemačkog ambasadora kako bi isprovocirali sukob. *Čeka*, pod rukovodstvom Đeržinskog, je uspela da uguši pobunu. Eserima nije više dozvoljeno učešće na Kongresu sovjeta i isključeni su iz sovjeta. To je ujedno označilo raspad esera.

Novim sovjetskim ustavom se predviđa odvajanje crkve od države, opšta radna obaveza po pravili *ko ne radi ne treba da jede*, obavezna vojna služba uz napomenu da samo radni ljudi mogu da služe vojsku, besplatno školovanje za radnike i seljake.

Uskraćeno je pravo glasa duševno obolelim i kriminalcima, privatnim trgovcima, policijskim agentima, sveštenicima i monasima. Svi narodi su dobili pravo da preko svog suverenog kongresa odluče kako će živeti.

XVI INTERVENCIJA I GRAĐANSKI RAT

Strahujući od Oktobarske revolucije, i revolucionarnog talasa u sopstvenim zemljama, imperijalisti (14 kapitalističkih zemalja) su stavili svoje oružane snage kao pomoć armijama *belih* generala Kolčaka i Denjikina.

Šestog avgusta 1918. jedinice čehoslovačkog korpusa su zauzele Kazanj. Englezi su zauzeli Baku, a zatim su u njega ušli Turci. Nova država se našla u potpunoj izolaciji i okruženju.

Tridesetog avgusta Lenjin je teško ranjen u atentatu eserke Kaplan. Zatim je usledila serija atentata na boljševičke rukovodioce. U Bakuu je 26 *komesara* streljano uz dozvolu Engleza. Počinjao je najnemilosrdniji rat.

Na *beli teror* je odgovoreno *crvenim terorom*.

U julu je postojala opasnost da Jekatenburg u kome se nalazila carska porodica padne u ruke Čeha. Iako je trebalo da bude suđeno carskoj porodici, sada je data naredba da se streljaju.

Uspostavljaju se nove vlade belogardejaca koje zahvataju velike teritorije. Nemci su u Ukrajini, Turci i Nemci na Kavkazu. Na severu u Arhangelsku i Murmansku su Englezi i Francuzi. Na jugu je kozačka armija Krasnova. Na istoku je Denjikin. Na krajnjem istoku su Japanci i Amerikanci.

Organizacija vojske je glavna bitka Partije. Dolaze novi komandanti iz naroda — Frunze, Čapajev, Buđoni, Vorošilov, Tuhačevski.

U Nemačkoj je rasulo zbog revolucije. Sovjetska vlada je poništila Brest-Litovski ugovor i Ukrajina postaje poprište borbi. Ipak glavna opsnost je sa istoka.

Tokom 1919. sve je veća pomoć imperijalista *belim*. Francuzi su se iskricali u Odesi. U Estoniji su Englezi. Armija Judeniča je blizu Petrograda. Smanjuje se teritorija pod kontrolom boljševika. U Ukrajini su Francuzi podržali Petljuru koji sa svojim jedinicama vodi borbu protiv crvenoarmejaca. Na istoku je admiral Kolčak, a na jugu Denjikin.

Za sovjetsku vlast je 1919. bila najteža, ali su vojnički tukli jednog po jednog protivnika. Frunze je na Istoku potukao Kolčaka osvojivši Ufu. Zatim je nastupila opasnost od Denjikina s juga, koji se približavao Moskvi kada i Judenič Petrogradu, ali je on u oktobru bio odbačen. Tada je Buđoni krenuo na Denjikina i potukao ga. Beli generali i vojska su počeli žurno da se pripremaju za emigraciju. Kolčak je bio uhapšen od strane naroda u Irkutsku i streljan. Krim je postalo poslednje uporište *belih* po odlasku Denjikina, koji je predao vlast Vrangelu. Celu godinu dana se Vrangel održao zbog ofanzive Crvene armije u Poljskoj. Poljski general Pisludski zajedno s Petljurom poveo je rat u Ukrajini. Zauzet je Kijev, a zatim su ih crvenoarmejci gonili do Varšave, ali nisu imali snage da zauzmu i sam grad.

U 1920. samo pojedini delovi zemlje su bili pod vlašću *belih*.

Na dalekom istoku Japanci su ostali do 1922. kada su morali da napuste Vladivostok.

Crvena armija je na kraju građanskog rata brojala 5 milona vojnika. Njena pobjeda nad *belima* nije imala samo vojni, već prvenstveno politički značaj. Građanski rat je uvek ogorčena i najkrvavija forma klasne borbe.

Značajnu pomoć Crvenoj armiji tokom građanskog rata su pružili partizanski ustanci u pozadini *belih*.

Belogardejci su kao sredstvo koristili teror, a pritom nisu bili politički jedinstveni. Na početku su imali, pored kulaka, i srednje seljaštvo za sobom. Međutim, veleposednici su preuzimajući ponovo vlast vršili krvave osvete, tako da je i to doprinelo udaljavanju srednjeg seljaštva od njih.

Nova vlast je bila prinuđena da pređe na *ratni komunizam* kao odgovor na ekonomsku katastrofu i građanski rat. Sovjetska Rusija je iz građanskog rata izašla potpuno iscrpljena i bila je vraćena 50 godina unazad u ekonomskom pogledu. Moralo se zatim preći na NEP — novu ekonomsku politiku, kako bi se pokrenula privreda.

U martu 1919. u Moskvi je osnovana Treća internacionala — Kominternu, uz prisustvo delegata iz tridesetak zemalja.

Ideje koje su pokrenute Oktobarskom revolucijom će odrediti tok kasnijih svetskih zbivanja: izgradnja društva bez klasne eksploatacije, dolazak na vlast radničke klase (koja je do tada bila objekt a ne subjekt istorije), kolektivno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, planska organizacija privrede u interesu zajednice, uspostavljanje demokratije koja će se preneti i u proizvodnju, puno pravo svih naroda, uključujući i onih u kolonijama, osuda pljačkaških ratova.

REVOLUCIJA UNEMAČKOJ

I PREDREVOLUCIONARNI PERIOD

Većina socijaldemokratskih partija Evrope, pred Prvi svetski rat glasala je za ratne kredite svojih vlada. U Socijaldemokratskoj partiji Nemačke (SPD) samo je mala grupa oko Karla Libknehta i Roze Luksemburg bila protiv ove odluke.

Tokom rata još je više porasla moć vojničke kaste u Vilhelmovom carstvu. Karl Libkneht i ostali levičari su isticali da je upravo antiimperijalizam jedna od suštinskih platformi u borbi za demokratizaciju u Nemačkoj — to znači da moć vojničke kaste treba skršiti, kidajući vezu između oružanih snaga i zemljišnog poseda, koja je bila stalni izvor nemačkog militarizma i ekspanzionizma.

Prvi svetski rat doveo je u krizu Velhelmovu imperiju sa njenim autokratskim aparatom. Dolazi do opšteg osiromašenja i po prvi put se klice nezadovoljstva javljaju i kod srednjih slojeva. Porazi na frontu, neprijateljska propaganda, i posebno Ruska revolucija, stvorili su pukotine u unutrašnjem nemačkom frontu. Međutim, za bujanje nazadovoljstva, odlučujući je bio poraz na frontu. Tek tada dolazi do proboja radikalne opozicije (Libkneht, Luksemburg, Mering) u okviru SPD.

Karl Libkneht: „Svaka socijalistička partija ima svog neprijatelja, neprijatelja međunarodnog proletarijata u sopstvenoj zemlji; tu ona mora da se bori protiv njega. Oslobođenje svakog naroda mora da bude njegovo sopstveno delo”.

II SPARTAKOVCI

Karl Libkneht se 1915. nalazio u vojsci, dok je Roza Luksemburg, zbog svog antimilitarizma, bila u zatvoru. Te iste godine su Roza Luksemburg i Franc Mering pokrenuli časopis *Die Internationale*. Časopis su zabranile vojne vlasti, a osudila ga je i SPD. Drugi broj ovog časopisa je izašao tek 1919. Grupa oko časopisa radi ilegalno. Roza Luksemburg u svojim tekstovima posebno osuđuje politiku SPD i Karla Kauckog (ideologa revizionizma u međunarodnom radničkom pokretu). Grupa deluje u dva pravca — na uspostavljanju međunarodnih veza i na koordinaciji jedne opozicione platforme unutar partije i zemlje.

Karl Libkneht izdaje političku publikaciju *Politička pisma* 1916. gde se potpisuje kao *Spartakus*. Uskoro je cela grupa uzela to ime.

Spartakovci kritikuju SPD, ali donose odluku da ne napuštaju partiju, već da borbu nastave unutar nje. Da se ne bi odvojili od masa spartakovci nisu zahtevali samostalnost od partije, čak ni onda kada SPD prekida svaki kontakt sa njima.

Spartakovci su ipak bili primorani da sa ostalim opozicionarima u okviru SPD stvore Nezavisnu socijaldemokratsku partiju (USPD), što je bila posledica uticija ruske februarske revolucije.

Masovni štrajkovi tokom 1917. i početkom 1918. gurnuli su spartakovce ka radikalnijim stavovima. Štrajkovi izbijaju ne samo među radništvom, već i u mornarici austrougarske vojske. Januara 1918. Štrajkovi su se proširili na celu državu.

Brest-Litovski mir između Rusije i Nemačke marta 1918. naveo je Rozu Luksemburg da posumnja u sposobnost ruskih revolucionara da izvedu revoluciju. Spartakovci su bili ubeđeni da će revolucija biti svetska ili je neće biti.

Franc Mering u pismu objavljenom u sovjetskoj *Pravdi* priznaje neuspeh spartakovaca da USPD iskoriste za nemačku revoluciju. Svaka iluzija je isčezla. Dolazi do zbližavanja spartakovaca i drugih radikalnih grupa, a naročito bremenske grupe oko Karla Radeka koji uređuje *Radničku politiku*. Radek je kritikovao poziciju spartakovaca oko stvaranja USPD, tražeći novu proleterksu partiju. Na zemaljskoj konferenciji 7. oktobra dolazi do distanciranja spartakovaca od USPD.

III REVOLUCIJA

Monarhija je pokušala da izvrši površnu reformu institucija kako bi ukočila revolucionarni nalet masa. Formirana je vlada s princom Maksom fon Badenom, najliberalnijim predstavnikom dinastije. Socijaldemokrati su ušli u vladu.

Karl Libkneht se 21. oktobra trijumfalno vratio iz zatvoru u Berlin.

Iskra revolucije krenula je iz ratne flote. Naredbu da se ide u bitku sa engleskom flotom 27. oktobra 1918. mornari su odbili. Na stotine mornara je pohapšeno.

Trećeg novembra u Kilu izbijaju demonstracije mornara koji traže oslobađanje svojih drugova. Počinje oružana pobuna. Na ratnim brodovima su istaknute crvene zastave.

Četvrtog novembra stvorena su vojnička veća. Vojnička veća zahtevaju: puštanje političkih zatvorenika i mornara na slobodu, slobodu štampe, priznavanje veća za najvišu vlast... Istovremeno se stvaraju i radnička veća.

Petog novembra je u Kilu proglašen generalni štrajk. I u ostalim gradovima situacija je ista. U Štutgartu je štampan list pod naslovom *Rote Fahne* (Crvena zastava).

Odlučujuća bitka se vodila u Berlinu. Vojni komandant Berlina je izdao proglas u kome je pozvao stanovništvo da ne pristupaju revolucionarnom pokretu. Pomisao da se jednom zakonskom odredbom može zabraniti revolucija najbolje govori o birokratsko-paternalističkom mentalitetu koji je vladao Nemačkom.

Devetog novembra izbija generalni štrajk u Berlinu. Demonstranti napadaju sedište policije oslobađajući 650 zatvorenika. Istog dana izlazi prvi broj *Die Rote Fahne* u kome stoji: „Crvena zastava vije se nad Berlinom. Kajzer je abdicirao. Obrazovana je nova vlada... Čuvajmo se ushićenja. Ova revolucija ne treba samo da očisti sve ostatke i otpatke feudalizma, njena parola nije samo republika, već socijalistička republika! Njena zastava nije crno-crveno-zlatna, zastava buržoaske revolucije iz 1848, već crvena zastava internacionalnog socijalističkog proletarijata... Najneposredniji zadaci na tom putu su hitno postizanje mira, stalna vlast proletarijata, preobražaj privrede od privremenog socijalizma iz vremena rata u pravi socijalizam u vreme mira. Još uvek smo na početku tog teškog puta, a možda nisu isključeni ni preokreti...”.

Zahtevu spartakovaca za socijalističkom republikom suprotstavlja se socijaldemokratski *Vorwärts* sa svojom parolom o *socijalnoj republici*. Dva različita puta nemačkog radničkog pokreta su dospela do trenutka odlučujućeg sučeljavanja.

Abdikacija Vilhelma II je bila pakušaj spasavanja monarhije. I same buržoaske partije su tražile njegovu abdikaciju. Knez Maks fon Baden je podneo ostavku. Za svog naslednika predložio je šefa socijaldemokrata Fridriha Eberta. Samo mali broj pripadnikan radničkih masa je shvatio da će ovim postavljenjem Ebertu biti zadatak ne razvoj, već gušenje revolucije.

Devetog novembra je konstituisana nova vlada od članova SPD i NDP. Proglašena je republika.

IV SPARTAKOV SAVEZ

Socijaldemokrati na vlasti u Berlinu su se trudili da održe kontrolu nad situacijom.

Spartakovci nastoje da se reorganizuju.

Desetog novembra 1918. obrazovana je nova vlada. General Grener je pohitao da obavesti predsednika vlade Eberta da mu je vojska na raspolaganju. Time je želeo da spreči predstavnike vojničkih veća da preuzmu kontrolu nad vojskom. Republika je tako nastala pod hipotekom uslova koje je diktirala stara militaristička vlast.

Petnaestog novembra sklopljeno je primirje između rukovodstva sindikata i predstavnika krupne industrije. Cilj je bio da se preduprede nemiri u radničkim masama.

Vlada ne želi da izvrši područstvljenje krupne industrije, kao ni sprovođenje agrarne reforme. Zalaže se za opšte pravo glasa, davanje prava glasa ženama, uvođenje osmočasovnog radnog dana...

Radikalizacija spartakovaca dovodi 11. novembra do stvaranja Spartakovog saveza (*Spartakusbund*). R. Luksemburg, K. Libkneht, P. Levi, E. Majer, V. Pik, A. Telhajmer i drugi su još uvek mala prethodnica razočaranih politikom SPD nego neki revolucionarni pokret.

Šestog decembra se događa prvi krvavi nalet reakcije i socijaldemokrata na revolucionarni pokret. Kao odgovor, Spartakov savez izdaje proglas u kome se preciziraju zahtevi za preuzimanjem vlasti: „razoružati policiju i vojsku i stvarati proletersku crvenu gardu... Za jedinstvenu nemačku socijalističku republiku zasnovanu na koncentraciji parlamentarne i administrativne vlasti radničkih i vojničkih veća”. Spartakovci su računali na podršku proletarijata i tražilo se hitno uspostavljanje veza sa bratskim partijama u inostranstvu.

Prvi kongres veća radnika i vojnika cele Nemačke održava se u Berlinu decembra 1918. Od 489 izabраниh delegata samo je 90 bilo sa radikalne levice, dok je spartakovaca tek 10. Nisu izabrani Karl Libkneht i Roza Luksemburg. Radikalna levica je na kongresu doživela težak poraz. Posledice su bile likvidiranje pokreta saveta i prenošenje celokupne vlasti na narodnu skupštinu. To je bio značajni korak unazad u odnosu na revoluciju od 9. novembra.

V PORAZ REVOLUCIJE

Stalni sukobi između dobrovoljačkih odreda reakcije (*frajkori*) i radničkih i vojničkih odreda su sve češći. U Berlinu su 23. decembra vladine snage otvorile vatru na diviziju narodne mornarice. Vojnici mornarice su se potom zabarikadirali u tvrđavi. U prvim sukobima oni odnose pobjedu nad reakcionarnim snagama. Kao odgovor na ovaj čin vlade izvršen je 25. decembra napad na sedišta *Vorwärtsa*, lista USPD, zbog njegove kontrarevolucionarne delatnosti.

Dvadeset devetog decembra USPD napušta vladu i time se pruža mogućnost SPD za kontrarevoluciju.

Prvog januara 1919. spartakovci su stvorili Komunističku partiju Nemačke (KPD). Program KPD objašnjava Roza Luksemburg u *Die Rote Fahne*. To je briljantna analiza situacije: „3/4 onoga što smo doživeli 9. novembra bio je pad postojećeg imperijalizma a ne pobjeda novih principa... Potrebno je napustiti iluzije u pogledu zbijenosti radničkog pokreta... Revolucija se ne ostvaruje dekretom, niti samo promenom vlade, već akcijom masa”.

Karl Libkneht i Roza Luksemburg se zalažu za izbore, dok je većina protiv — da se revolucionarni pokret ponovo ne nasuka na greben parlamentarizma.

Lenjin je u nastanku KPD video početak Treće internacionale.

Za SPD, 9. novembar predstavlja krajnju tačku revolucije, a za KPD je mogao biti samo polazna tačka.

Vlada uopšte ne reaguje na zahteve kontrarevolucionarnih krugova da se ubiju rukovodioci spartakovaca. Atmosfera u Berlinu je napeta. Četvrtog januara vlada je smenila upravnika berlinske policije, Ajhorna, koji je pripadnik USPD. Ajhorn odbija da se povuče. Šestog januara u Berlinu započinju demonstracije podrške. Mase razoružavaju kontrarevolucionarne odrede, zaposedaju sedište policije, list *Vorwärts* i druge vladine ustanove.

KPD se zalaže za odbranu stečenih pozicija. Nije joj jasno kojim putem treba ići dalje. Roza Luksemburg: „Nije dovoljno pozvati mase na demonstracije, treba im dati političke zadatke”.

Komesar vlade Noske uz pomoć *frajkora* prelazi u napad. Rukovodstvo revolucionarnog pokreta je svesno da je KPD suviše slaba.

U Berlinu je reakcija zauzela sve. Razoružanje stanovništva je bio krvavi poduhvat. Uhapšeni su R. Luksemburg i K. Libkneht. Karl Libkneht je ubijen pri pokušaju bektva. Roza Luksemburg je ubijena na misteriozan način. Telo joj je bačeno u jedan kanal kraj zoološkog vrta. Ubijen je i poljski revolucionar Leo Jogihenes, mozak organizacije spartakovaca. Starog i bolesnog Franca Meringa slomile su vesti o smrti drugova. Revolucija je potučena.

Komunisti nisu hteli januarski ustanak, ali spontani pokret masa ih je primorao na to. Bilo je pitanje časti da se odgovori na napade reakcije.

Osnovni uzroci poraza revolucije su:

- podeljenost među revolucionarnim pokretom;
- revolucija se iscrpila u promeni političkih institucija (pala monarhija, uspostavljena je parlamentarna demokratija);
- SPD koja je imala snagu i podršku naroda postavila je ciljeve u okviru tradicionalnog parlamentarizma;
- revolucija se ograničila na mali broj nemačkih gradova;

- selo je ostalo po strani, jer nisu ponuđene radikalne mere agrarne politike;
- stvarna vlast je ostala u rukama stare birokratije;
- propala je mogućnost svetske revolucije zbog intervencije 14 kapitalističkih zemalja protiv sovjetske Rusije.

Devetnaestog januara održani su izbori za ustavotvornu skupštinu. SPD i USPD su dobile veliki procenat glasova, ali zajedno su imale manje glasova od udružene desnice.

Nacionalna skupština se sastaje 6. februara u Vajmaru. Rođena je „velika vajmarska koalicija” — SPD, katolički centar i desničarske partije. Donesen je novi ustav i prihvaćen je Versajski mir.

Stvaranjem Vajmarske republike uspostavljen je novi poredak — opšte pravo glasa, pravo glasa ženama, odgovornost kancelara pred parlamentom, ukinute su polufeudalne i crkvene privilegije, data je mogućnost umetničkim i političkim slobodama. Političkim reformama, međutim, nije se ni načela baza ekonomske vlasti.

VI REVOLUCIJA U BAVARSKOJ

U Bavarskoj, koja je bila poljoprivredna oblast, 7. novembra 1918. pacifistički pokret svrgnuo je s prestola poslednjeg bavarskog kralja, Ludviga III. Na vlast su došli nezavisni socijaldemokrati. Od strane Saveta radničkih, vojničkih i seljačkih veća proglašena je Bavarska republika.

Politika Bavarske republike bila je proizvod zbunjenosti i improvizacije nezavisnih socijaldemokrata. Suština te politike bila je pobuna protiv centralizma Berlina i za samostalnost Bavarske.

Na čelu Bavarske republike je nezavisni socijaldemokrata Kurt Ajzner (razbarušeni književnik, filozof-neokantovac i humanistički socijalista).

Veliki štrajkovi tokom 1918. uverili su Ajznera da nemačku krizu mogu rešiti samo radne mase.

Program Bavarske republike pun je kontroverzi. Između ostalog, predviđeno je da Bavarska republika pristupi Društvu naroda. Posebno se napada politika Berlina i Pruske, koja se optužuje za militarizam. Ovakvom svojom politikom vlada u Minhenu je objektivno slabila svoju poziciju.

Pokret u Bavarskoj je ostao na površini. Njegov centar je lokalizovan u Minhenu. Sem toga, Bavarska republika nije raspolagala čvrstom odbrambenom organizacijom. Posle prvog šoka, buržoaske snage su našle snažan oslonac u birokratiji i veleposednicima. Vrlo brzo su počeli stvarati sopstvene vojne odrede.

Pokrajinski izbori za Ustavotvornu skupštinu januara 1919. naneli su totalni poraz Ajzneru, čime je on bio izolovan. Sama SPD je nastojala izolovati Ajznera i USPD.

Ajzner je ubijen od strane jednog reakcionarnog grofa. Ajzner je bio simbol bavarske revolucije. Njigovo ubistvo je izazvalo žeđ za osvetom čak i kod protivnika njegove politike, što ponovo daje maha revolucionarnom pokretu.

Obnovljen je rad Centralnog veća uz učešće predstavnika svih radničkih partijskih veća i sindikata. Marta 1919. održava se kongres veća u Minhenu. SPD želi dati kongresu umereni kurs i tako obuzdati pokret. Sedmog aprila je proglašena Bavarska republika veća. Komunistička partija je ostala rezervisana, ali se ipak pridružila akciji centralnog revolucionarnog veća.

Hapšenje od strane kontrarevolucionara rukovodilaca Centralnog revolucionarnog veća primorava komuniste da direktno pozovu mase na oružani ustanak. Ubrzano se vrše pripreme za stvaranje *crvene garde*. Umesto Centralnog revolucionarnog veća stvara se Komitet revolucionarne akcije — oružana zaštita revolucije.

Teži se uspostaviti veza sa Budimpeštom i Moskvom. Istovremeno se Minhenu priprema za odbranu. Rekrutuju se pripadnici Crvene armije. Proglašava se generalni štrajk na neodređeno vreme kako bi se koncentrisao što veći broj radnika u armiji. Međutim, seljaci bojkotuju revoluciju i ne šalju hranu revolucionarima.

Revolucionari sprovode nacionalizaciju banaka i stavljaju pod kontrolu industrijsku proizvodnju.

Pol Verner: „To je bio vrhunac vlasti proletarijata. Zlatno sunce proleća sijalo je nad Minhenom”.

Situacija je ubrzo postala nepovoljna po revolucionare. Dvadeset sedmog aprila i KP se povlači iz Akcionog revolucionarnog komiteta. E. Toler, koji se nalazio na čelu Centralnih revolucionarnih veća, odlazi na front kod Dahaua kako bi ga pokušao stabilizovati. Nesrazmera u snagama i potpuna izolovanost Minhena je nužno vodila u poraz. Dvadeset hiljada vojnika Crvene armije je stajalo spram sto hiljada vojnika reakcije. Snage *belih* su krajem aprila ušle u Minhen. Prvog maja je počeo divlji lov na ljude. Ulične borbe su trajale do 3. maja.

Eugen Levine, jedan od revolucionara koji je osuđen na smrt: „Mi komunisti smo svi mrtvaci na dopustu”.

Porazom Bavarske revolucije je ugašeno poslednje žarište revolucije u Nemačkoj.

Uspostavljena Vajmarska republika je neprekidno u sebi nosila obeležje i plodove kontrarevolucije, koja će definitivno pobediti 1933. godine, dolaskom nacionalsocijalista i Hitlera na vlast.

REVOLUCIJA U MAĐARSKOJ

I RASPAD MONARHIJE

U leto 1918. Habzburška monarhija se nalazila u sveopštoj krizi. Porazi na frontu su široko odjeknuli u Mađarskoj. Sa svih strana se zahtevao mir.

Padom Austrougarske monarhije srušio se ceo stari sistem socijalne i nacionalne prevlasti. Aristokratija i buržoazija u Mađarskoj nisu imali svoj samostalni centar vlasti, pošto je sve bilo centralizovano u Beču. Dolazi do raspada stare vladajuće klase (plemića i zemljoposjednika) koje buržoazija ne uspeva da zameni.

Kapitulacijom Bugarske jugoistočna granica Mađarske ostala je nezaštićena. Pretio je gubitak Transilvanije a potom i cele Mađarske.

II REVOLUCIJA „JESENJIH RUŽA”

Oktoobra meseca 1918. izbijaju demonstracije protiv austrijskog nadvojvode i Habzburške monarhije.

Radikalna buržoazija predvođena Mihailom Karolijem 25. oktobra obrazuje Nacionalni savet Mađarske. Karolijev pokret je nacionalistički. Sam Karolji potiče iz stare aristokratske porodice. U isto vreme kada se obrazuje Nacionalni savet Mađarske formira se Sovjet radnika u Budimpešti koji radi na učvršćenju sovjeta u fabrikama i selima.

Paralelno se odvijaju pregovori sa nadvojvodom Jozefom i demonstracije protiv njega. Upravo je propast Austrougarske i pokret masa gurnuo Nacionalni savet na put osvajanja vlasti i revolucije.

U Budimpešti 28. oktobra izbija štrajk i radnici se počinju naoružavati. Na selu je pokret još odlučniji.

Dvadeset devetog oktobra se sastao Sovjet radnika i vojnika, a već 30. oktobra 30.000 radnika stupa u akciju. Sovjeti vojnika su zaposeli garnizone. Događaji su se Karoljiju i Nacionalnom savetu oteli iz ruku. Vojni garnizoni i sve javne ustanove su padali redom bez ikakvog otpora.

Tridesetog oktobra policija i činovnici su stali na stranu Nacionalnog saveta.

U demokratskoj revoluciji i najvatreniji monarhisti su se svrstali na stranu Republike, nadajući se tako da će sačuvati svoju imovinu.

Karolji je kasnije pisao: „Kako to da su biskupi, direktori banaka, predsednici trgovačkih i poljoprivrednih društava, bili tako nestrpljivi da odaju počast novim rukovodiocima, nekada tako omrženim? Postoji samo jedan odgovor — *bojali su se*. A mi, nadahnuti željom za mirom koji je na nas prenela vojska, bili smo spremni da oprostimo našim jučerašnjim i sutrašnjim neprijateljima. Kasnije smo se gorko kajali za svoju velikodušnost”.

Svi ovi događaji su bili uslovljeni međunarodnim položajem Mađarske u kome se ona našla posle raspada Austrougarske. Dolazi do masovne demobilizacije nezadovoljnih vojnika, uz raspad komandi i naoružavanje radnika.

Karolji je dobio mandat za formiranje vlade. Program vlade Karoljija se bazira na: uvođenju opšteg prava glasa, sprovođenju agrarne reforme, očuvanju nacionalne nezavisnosti, garantovanju autonomije za manjine i postizanju separatnog mira.

Šesnaestog novembra je proglašena Republika. Karlo IV je abdicirao.

Međutim, nova vlast nije bila spremna da odgovori istorijskom trenutku. Demokratska revolucija *jesenjih ruža* se sprovodila dvostrukim kolosekom. Agrarna reforma je tekla sporo; fabrike su još bile u rukama kapitalista; kapitalisti i veleposednici su sabotirali rad

nove vlade; rastao je broj nezaposlenih i nezadovoljnih. Dvojnost vlasti između Nacionalnog saveta i Sovjeta radnika je bila sve vidljivija.

Dvadesetog novembra se stvara Komunistička partija sa Belom Kunom na čelu. U Komunističkoj partiji je veliki broj članova koji su učestvovali u Oktobarskoj revoluciji.

Đula Gembeši, predvodnik demobilisanih oficira i budući vođa fašističkog pokreta, nudi svoju pomoć Karoljiju u borbi protiv levice. Međutim, Republika je išla ulevo. Komunistička partija zahteva eksproprijaciju velikih poseda i krupnih kapitalista.

Dvadesetog februara je uhapšen Bela Kun sa nekolicinom komunističkih rukovodilaca među kojima su Tibor Samueli i Đerđ Lukač. Za samo mesec dana oni će biti na vlasti zajedno sa onima koji su ih uhapsili.

Zbog hapšenja komunističkih rukovodilaca naoružana masa kreće na centralno sedište Socijaldemokratske partije. U uličnim borbama bilo je 7 mrtvih i 100 ranjenih.

U martu počinje razoružavanje vojnika vernih vladi. Seljaci su počeli da zauzimaju zemljišne posede, vojnici kasarne, a radnici fabrike. Komunisti se pripremaju za oružani ustanak.

Godišnjica Pariske komune je 18. marta 1919. proslavljena imponantnim manifestacijama i štrajkovima. Borba postaje jedinstvena i vodi se pod parolom oslobođenja komunističkih rukovodilaca iz zatvora.

Saveznici upućuju notu-ultimatum vladi Mađarske. Vlast je do tada izgubila kontrolu nad mađarskom teritorijom sa 20 miliona stanovnika. Vojska Antante je okupirala Debrecin i okolinu. Rumunskoj vojsci je dato pravo da uđu 100 km u dubinu mađarske teritorije. U takvoj situaciji Karolji podnosi ostavku.

III STO TRIDESET DANA KOMUNE

Dvadeset prvog marta revolucija je dospela do odlučujućeg zaokreta. Tog dana se u Čapelu, srcu industrijske zone, održava sastanak delegata iz fabrika i kasarni. Sovjeti radnika i vojnika se dogovaraju o zajedničkoj akciji. Komunisti usmeravaju demokratsku revoluciju u pravcu socijalističke.

Na sastanku je donesena odluka da se zahteva oslobađanje komunističkih rukovodilaca iz zatvora. Na brdu Gelert, koje dominira čitavim gradom, radnici i vojnici postavljaju artiljeriju. Radnici se masovno naoružavaju i proklamuje se prijateljstvo sa sovjetskom Rusijom, a protiv Antante i imperijalizma.

Grupe radnika razoružavaju policajce i vojnike. Jedna delegacija socijaldemokrata se sastaje sa komunističkim rukovodiocima koji su još bili u zatvoru. Odlučeno je da se svi puste iz zatvora.

Komunistička i Socijaldemokratska partija se ujedinjuju i odlučuju da vlast pređe u ruke radnika, seljaka i vojnika. Sam program nove partije predstavlja potpuni uspeh komunističkih teza.

Formira se Privremeni revolucionarni savet. Na čelu je Šandor Gabraj, dok je Bela Kun narodni komesar za spoljne poslove. Sprovodi se diktatura proletarijata u srcu Evrope.

U proglasu revolucionarne vlade stoji: „Mađarski proletarijat će se boriti protiv imperijalizma zajedno sa ruskom sovjetskom republikom i proletarijatom celog sveta, zajedno sa svim onima koji su shvatili da za pobedu socijalizma nema drugog puta od zajedničke revolucionarne akcije radnika, vojnika i seljaka”.

To je bila revolucija bez krvi, ali koja se morala braniti.

Većinu vlade čine socijalisti. Komunisti ne zadržavaju svoju organizacionu strukturu, što je ozbiljna pogreška.

Svi ovi događaji odigravaju se u trenucima napredovanja sovjetske Crvene armije ka granicama Mađarske, kapitulacije pred Antantom na frontu i reakcije nacionalističke vladajuće klase.

Dvadeset petog marta prelaze u društvenu svojinu sva privatna rudnička, industrijska i trgovačka preduzeća koja imaju preko 20 radnika. Reorganizuje se pravosuđe na revolucionarnim principima.

Dvadeset sedmog marta izdaje se dekret o oduzimanju stanova plemićima koji se daju radnicima, uz sniženje zakupnine.

Dvadeset devetog marta izdaje se dekret o podržavljenju školstva (80% osnovnih škola su bile verske, a 655 srednjih škola su bile privatne).

Trećeg aprila zemlja je prešla u državnu svojinu, izuzev manjih poseda. Seljaci počinju da organizuju zadruge.

Sedmog aprila se održavaju izbori za sovjeta. Najviši organ društva je Skupština sovjeta radnika, vojnika i seljaka. Skupština je imenovala Izvršni revolucionarni sovjet.

Najveći uspeh revolucije je formiranje Crvene armije i podruštvljenje fabrika i zemlje.

Mađarska Sovjetska Republika je bila sa svih strana okružena neprijateljem. U Antanti prevladava zalaganje da se silom uguši Republika uz pomoć Češke, Rumunije i Srbije. Atanta prelazi u protivnapad 10. aprila. Rumuni i Česi započinju operacije. Revolucionarni sovjet vrši mobilizaciju radnika. Međutim, neke su se jedinice ubrzo predale Rumunima. Posledica toga po revolucionarnu vlast je bilo dalje povlačenje vojske ka Tisi.

Prvog maja Budimpešta slavi Praznik rada, dok je front faktički u rasulu. Sovjet radnika Budimpešte donosi odluku o pružanju otpora do kraja. Započinje druga mobilizacija radnika i stvara se druga Crvena armija, što dovodi do stabilizacije fronta. Revolucionarna vlast

ulaže najviše napora da se uspostavi spajanje sa Crvenom armijom sovjetske Rusije koja se nalazila sa druge strane Karpata. Međutim, nadanja u nemačku revoluciju i spajanje sa Crvenom armijom nisu se obistinila. To je ubrzalo poraz revolucije.

Sukobi sa socijaldemokratama su sve veći. Steže se omča oko Komune. Teške ekonomske prilike i nezrelost rukovodstva još više pogoršavaju situaciju.

Mađarsko revolucionarno žarište je uskoro ostalo izolovano. Revolucionarni pokreti u susjednim zemljama su tek u nastanku.

U maju Crvena armija sovjetske Rusije napada francuske i rumunske trupe na sektoru Dnjestra i približava se Kišinjevu. *Beli* general Denjikin je ipak uspeo da spreči prodor Crvene armije, pri čemu su mu pomogli Petljurini ukrajinski odredi i poljska vojska.

Francuzi su krenuli u Galiciju da pojačaju Rumune u borbi protiv mađarske vojske.

Izbijaju demonstracije širom Zapadne Evrope protiv intervencije u Mađarskoj, ali to je sve jalovo.

Podržavajući mađarsku revoluciju Lenjin ukazuje mađarskim komunistima na opasnost od poraza. U *Pozdravu mađarskim radnicima* Lenjin polemiše sa evropskim socijaldemokratama, nesposobnim da shvate razliku između buržoaske i proleterse demokratije.

Na Prvom kongresu ujedinjenja 12. juna eskalirao je sukob između komunista i socijalista. Radikalna levica odnosi prevagu. Odobren je ustav Republike i izabran je novi Revolucionarni sovjet. To je vrhunac moći revolucije.

U zemlji zajedno sa jačanjem spoljnih pritisaka, jača i mreža nacionalističkih organizacija. To je bila kontrarevolucija pod zaštitom Antante.

U svojoj propagandi, revolucionarna vlast pogrešno naglašava internacionalistički momenat u trenucima gubljenja mogućnosti evropske revolucije.

Dvadeset četvrtog juna pokušao je puč kojim se trebala oboriti vlada. Topovska paljba iz kasarne *Engels* je bila znak za početak pobune koju bi predvodili reakcionarni oficiri. Grupe reakcionarnih radnika su imale zadatak da zauzmu severne radničke četvrti, dok bi dunavska flota prekinula sve komunikacije. Pobuna je delimična i puč ne uspeva. Pobuna je otkrila sve slabosti nove vlasti kao i u samoj socijalnoj bazi.

Pred revolucionarnom vlašću su dva fronta, unutrašnji i spoljašnji. Atanta koristi pokušaj pobune da se još više umeša u unutrašnje stvari zemlje.

U takvoj situaciji Bela Kun pokušava da igra na suprotnosti između imperijalista. Održavaju se kontakti s Italijanima koji su rivali Jugoslovenima i Francuzima u posleratnoj podeli teritorija.

Širom Mađarske ubrzano niču centri s kontrarevolucionarnim elementima. Admiral Horti i njegov zamenik Gembeši su na čelu kontrarevolucionarnih trupa.

Početakom jula protiv Mađarske Sovjetske Republike koncentrisana su 2 francuska armijska korpusa sa 36.000 vojnika, 70.000 rumunskih vojnika, 20.000 mađarskih emigranata i 12.000 jugoslovenskih vojnika.

Socijaldemokrati su izgubili veru u revoluciju i sve više prelaze na stranu kontrarevolucije.

U julu revolucionarna vlada pravi odlučujuću grešku. Preduzima ofanzivu na Tisi iako za to ne postoje uslovi. Usledila je kontraofanziva Rumuna. Rumunska vojska je krenula ka Budimpešti.

Bela Kun traži 27. jula od Lenjina intervenciju Crvene armije u Besarabiji. Položaj Komune je sve beznadežniji. Trideset prvog jula dobija se pozitivan odgovor iz Moskve. Komunisti se odlučuju na novu mobilizaciju, ali 1. avgusta rukovodioci ujedinjene partije i revolucionarni sovjet odlučuju drugačije. Revolucionarni sovjet podnosi ostavku. Socijalističko-komunističku vlast je smenila *sindikalna* vlast koju je odmah zbacila desnica.

Drugog avgusta Bela Kun je sa većinom rukovodilaca oputovao u Beč gde su ih austrijske vlasti internirale. Tibor Samuelli se odlučuje na otpor do kraja i biva ubijen.

Rumunska vojska ulazi u Budimpeštu. Kontrarevolucija je na delu.

Mađarska komuna je trajala 130 dana, a njeno mesto je zauzeo beli teror rumunskih okupacionih snaga i bandi admirala Hortija.

Pobeda kapitalističkih snaga nad komunom na Zapadu je slavljena kao početak oseke revolucije u Evropi, što je konstatovala i Treća internacionala.

GR AĐ A N S K I R A T U Š P A N I J I

I R AĐ A N J E R E P U B L I K E

Aprila 1931. godine rađa se Španska republika. Na izborima su pobedili republikansko-socijalistički kandidati, što izaziva manifestacije podrške širom Španije. Kralj Alfonso XIII morao se odreći prestola. Obrazovana je Skupština (Kortes), nova vlada i donesen je novi Ustav.

Problemi koji stoje pred Republikom su brojni: od agrarnog od nacionalnog pitanja, od pitanja vojske koja je pod uticajem desnice, pa sve do pitanja Crkve, čija se vekovna duhovna moć prepliće sa svetovnom moći.

Osnovno pitanje je, ipak, bilo sprovođenje agrarne revolucije. Jednu trećinu stanovništva Španije činilo je poljoprivredno stanovništvo. Veliki je broj krupnih poseda i latifundista. Katolička crkva ima ogromne posede i veliki broj sveštenika. Vojska je oruđe vladajućih krugova s nesrazmerno velikim brojem oficira. Na šest vojnika je dolazio jedan oficir. Nacionalno pitanje je posebno složeno. Katalonija i Baskija traže svoju autonomiju.

Septembra 1932. Kortes donosi zakon o agrarnoj reformi, koji je ograničenog karaktera. Zakon ne dotiče problem sitnih zemljoposjednika i zakupaca.

Katalonci su dobili autonomiju, ali Baskijci ne.

Reorganizuje se vojska i smanjuje se broj oficira, što izaziva nezadovoljstvo u vojnim krugovima.

Posle jedne provokacije monarhista nekoliko crkava je spaljeno, što je izazvalo još veću zategnutost u odnosima crkve i vlade. Vlada nastupa još radikalnije prema crkvi. Lišava ih prava nastave, dok nižim sveštenicima ukida pomoć države koju su redovno dobijali, tako da i to sveštenstvo okreće protiv sebe. Svojim merama vlada je faktički išla na ruku crkvi i desnici.

Državni aparat je doživeo samo neznatne promene tako da su u njemu u dobroj meri ostale stare strukture.

Vlada je u stalnom strahu od anarhista i komunista koji su povukli mase za sobom. Na čelu Komunističke partije su Hoze Dijas i Dolores Ibaruri (La Pasionarija).

Anarho-sindikalni pokret se naglo širi. Tokom 1933. vlada sprovodi brutalno gušenje ovog pokreta. Izvršen je pokolj seljaka u Kadizu.

Dolaskom Hitlera na vlast 1933. u Nemačkoj podstaklo je španske fašističke grupe da počnu da se ujedinjuju i primenjuju nasilje.

Kao odgovor na jačanje fašizma komunisti traže obrazovanje širokog antifašističkog fronta. Socijalisti su protiv predloga komunista.

Na novim izborima 1933. desnica je odnela većinu. Anarhisti su na ovo odgovorili novim oružanim pučem. Borbe su trajale nedelju dana. Vlada je uspela da suzbije ovu pobunu.

Restauracija je bila činjenica. Agrarna reforma je zaustavljena i seljaci su oterani s polja. Vojni komandanti dobijaju nove funkcije. Vlast je tokom 1934. u potpunosti preuzela CEDA — desnica.

Socijalistička partija se odlučuje za revolucionarnu akciju. Komunisti smatraju da za bitku nisu izvršene dovoljne pripreme. Sva tri sektora radničkog pokreta — anarhisti, socijalisti i komunisti deluju za svoj račun.

Četvrtog oktobra 1934. organizovan je generalni štrajk u svim gradovima Španije.

Petog oktobra pokušao je ustanak u Madridu.

Šestog oktobra su u Asturiji radnici zagospodarili rudarskim basenom.

U Barseloni ne uspeva pobuna. Uhapšen je Manuel Asanja, književnik i republikanski lider levice.

Vlada je mobilisala vojsku, a ministar rata je pozvao generala Franka da rukovodi svim operacijama u gušenju nemira. Legije se iskrcavaju u Barseloni i Ovijedu. Rukovodstva revolucionara su pohapšena.

Osamnaestog oktobra revolucionarni komitet Asturije pozvao je na prekid borbe i vraćanje radnika na posao. Cena borbe je bila visoka — 1355 mrtvih i 1951 ranjen. Pohapšeno je 40.000 ustanika. Ukinuta je autonomija Katalonije, rad lokalnih sindikata je zabranjen, a izlaženje radničke štampe je obustavljeno.

Juna 1935. g. Hoze Dijas u ime komunista obznanjuje ideju o stvaranju narodnog fronta pod sledećim tačkama: konfiskacija zemlje veleposednika bez naknade i odmah njena podela seljacima; oslobađanje naroda koji ugnjetava španski imperijalizam — pravo na samoopredeljenje Katalonije, Galicije...; poboljšanje uslova rada radnika, oslobađanje svih uhapšenih zatvorenika.

Petnaestog januara 1936. potpisan je sporazum o Narodnom frontu u koji su ušli: komunisti, socijalisti, UGT (sindikata), republikanska levica, POUM (trockisti), sindikalističke partije. Program Narodnog fronta predviđa: opštu amnestiju političkih zatvorenika, vraćanje u službu onih koji su izgubili posao zbog represije, obnavljanje zakona o agrarnoj reformi, regulisanje statusa Katalonije, reforma prosvetnog i socijalnog zakonodavstva...

CNT — sindikat pod uticajem anarhista je u dilemi da li glasti za Narodni front ili apstinirati na izborima. Odluka je da se apstinira, ali se u praksi to nije sprovodilo.

Izbori su održani februara 1936. i na njima pobjedu odnosi Narodni front.

Dolores Ibaruri sa dva poslanika je odmah u Ovijedu izdejstvovala oslobađanje političkih zatvorenika. U Madridu su 18. februara hiljade demonstrarata tražili oslobađanje političkih zatvorenika.

Manuel Asanja formira vladu od republikanaca uz podršku socijalista i komunista. Vlada počinje postepeno da ostvaruje program Narodnog fronta. Desnica otvoreno sabotira rad vlade i priželjkuje haos.

General Franko je formirao pokret *Za Španiju*. Vlada ga je zbog toga oterala na Kanarska ostrva. Time mu je u stvari učinila uslugu, jer je dobio veći manevarski prostor za delovanje.

Traju stalni sukobi između falangista (fašista) i radnika. Atentati i ubistva su svakodnevnici. Stalni sukobi su između veleposednika i seljaka koji silom zauzimaju imanja.

Fašisti započinju pripreme za zaveru na čelu sa generalom Molom. Plan zavere je — uspostavljanje vojne diktature, republikanski oblik vladavine, odvojenost crkve od države, suspendovanje ustava, uklanjanje članova vlade...

Trinestog jula je otkriven leš desničarskog lidera Kalva Sotela. Ubistvo su, na svoju ruku, izvršili neki oficiri. Sotelov pogreb je bio masovni defile fašista. Vlada je neodlučna.

U jednom samostanu general Mol okuplja zaverenike. Donosi se odluka o pobuni. Nakon toga monarhisti se povlače iz Kortesa.

Hose Dijas osuđuje obistvo Sotela i izjavljuje: „Apsolutno smo uvereni da se u mnogim provincijama Španije vrše pripreme za državni udar”.

Sedamnaestog jula general Mol je naredio početak pobune.

II VOJNA POBUNA I POČETAK RATA

Jula meseca 1936. započinje pobuna u Maroku. U prvim žarištima pobune rukovodioci Narodnog fronta, vojnici i oficiri su streljani.

Čim je čuo za pobunu Franko nije oklevao ni časa. Upućuje poruku vojnicima u Španiji koja počinje rečima: „Slava herojskoj afričkoj vojsci”.

Vlada okleva da podeli oružje masama koje ga traže, plašeći se da i sama ne bude zbrisana. Reakcija se brzo širila. Narod bez oružja ne može da se odupre pobuni. Predsednik vlade Kaseras je pomirljiv i zalaže se za kompromis. General Mol odbija pregovore.

Narod Madrida se sam naoružava i vlada popušta. Deli se oružje narodu, ali su pobunjene snage već stupile na špansko tlo.

Pobunjenici su zauzeli celu teritoriju Stare Kastilje, zavodeći vanredno stanje i streljajući članove Narodnog fronta. Oklevanje u podeli oružja glavna je smetnja efikasnijem otporu.

Socijalistička partija, Komunistička partija i Jedinstvena socijalistička omladina organizovali su u Madridu prve odrede narodne milicije.

U Madridu se 29. jula pobunila kasarna Montanje. Narod je započeo opsadu kasarne. Pobunjenici su istakli belu zastavu i republikanci su neoprezno krenuli ka kasarni. Dočekali su ih mitraljeski rafali. Veliki je broj poginulih i ranjenih. Po zauzimanju kasarne ogorčena masa je poubijala oficire i vojnike.

U Barseloni su, posle niza obrta, anarhisti držali sve pod kontrolom. U jurišu je poginuo anarhosindikalni lider Fransisko Askalo. Obrazovan je Komitet antifašističke milicije. Anarhisti su obećali da će priznavati vladine odluke.

U Valensiji su postojale tri vlasti — Komitet Narodnog fronta kome je pristupio i CNT, Savet koji je formirala vlada i komandant mesta koji je držao trupe u kasarni i objektivno pomagao pobunjenicima.

Andaluzija je bila pod kontrolom pobunjenika. Slabo naoružani radnici u Granadi su pružali snažan otpor, ali su ipak savladani. Poznati pesnik Federiko Garsija Lorca se sklonio u kuću svog poznanika, falangističkog pesnika. Kada je ovaj pesnik bio odsutan fašisti su odveli Lorku u zatvor i ubili ga.

Ovijedo je bio u rukama pobunjenika, ali su ostale delove pokrajine kontrolisali republikanci.

Franko je shvatio da će njegove snage ostati paralisane ukoliko ne bude kontrolisao Gibraltar. Zato on šalje emisare Hitleru i Musoliniju, dok istovremeno pokušava manevrisati kod Engleza i Francuza.

Vojni udar je uspeo na polovini teritorije Španije. Sevilja je najznačajniji grad pobunjenika.

Molina namerava da krene na Madrid gde bi mu se priključili vojnici iz kasarni. Republikanci 24. jula kreću ka linijama fronta.

Drugi deo operacije pobunjenika je presecanje severa Španije i izolacija granice s Francuskom.

U Madridu legalna vlada nije imala nikakvu vlast. Komunistička partija smatra da će borba biti vrlo duga, tako da stvara svoje jedinice. Stvorena Peta regimenta je strogo disciplinovana vojska s glavnim štabom, svojim listom i kulturnom sekcijom. Politički komesar Pete regimente je Vitorio Vidali, poznat kao *komandant Karlos*, Italijan koji se pridružio borbi španskog naroda.

Franko otvoreno traži pomoć od Hitlera i Musolinija za prebacivanje svoje vojske iz Afrike. Hitler obećava svu pomoć. Trideset prvog jula stižu prvi nemački avioni, a ubrzo i italijanski. Berlin i Rim stalno ističu da su događaji u Španiji unutrašnje pitanje i da se radi o „krstaškom ratu protiv opasnosti od međunarodnog komunizma“.

Govoreći da je republikanska flota sastavljena od gusarskih brodova Franko traži da se ona povuče iz Tangera. Francuzi i Englezi su to prihvatili. To je bio početak politike nemešanja koja će odigrati jednu od presudnih uloga u Španskom građanskom ratu.

Krajem jula su Francuzi, pod pritiskom Engleza i Nemaca, objavili „da se Francuska neće mešati u unutrašnje stvari Španije“. A odmah zatim su odbili da isporuče oružje Španskoj republici. I dok su Francuzi neutralni, Nemci šalju pomoć pobunjenicima.

Dobrovoljci iz raznih zemalja počinju da pristižu u Španiju.

Sovjetski sindikati su 3. avgusta izjavili da će radnici Sovjetskog Saveza pomoći španskim radnicima.

SAD su zvanično neutralne, ali njena kompanija *Texas oil* upućuje tankere nafte pobunjenicima.

III SUKOB SE PROŠIRUJE

Kada je Gibraltar bio pod kontrolom, Franko je mogao nesmetano da prebacuje trupe. Vazdušni most, koji je uspostavljen uz pomoć Nemačke i Italije, bio je presudan za ove operacije. Do 1. oktobra 1936. g. iz Afrike je prebačeno oko 18.000 vojnika. Prelazak Frankove vojske iz Afrike, uz pomoć Nemaca i Italijana, je strateški poen za Franka. Pobunjenička vojska se deli u tri kolone — uz portugalsku granicu, ka severu i ka Madridu. Sedište pobunjeničke vojske je Sevilja.

Obrazuje se nova republikanska vlada na čelu sa Largom Kabaljerom (socijalista). Prvu put u istoriji Španije na vlasti je radnička klasa.

Četnaestog avgusta pobunjenici su prodrli u Badahos. Pokolj je trajao celu noć. Pokolj je imao takve razmere da su žrtve, usled nedostatka vremena da se zakopaju, bacane na ogromnu lomaču.

Dvadeset osmog avgusta je 28 država potpisalo sporazum o nemešanju u događaje u Španiji. No to ne sputava diktatora Salazara da iz Portugala u svemu pomaže pobunu.

Izbijaju štrajkovi i demonstracije radnika u Parizu gde se traži solidarnost sa Španskom republikom. Kominternu je pozvala Socijalističku internacionalu i međunarodne sindikalne federacije na zajedničku akciju, ali su ovi to odbili, zalažući se za politiku neutralnosti.

Sovjetski sindikat je po fabrikama sakupio 2 miliona dolara solidarne pomoći.

Međunarodni komitet pisaca (Žid, Aragon, Nizan, Malro...) upućuju apel solidarnosti sa Španskom republikom.

U Barseloni, pod komandom komuniste Hansa Bajmlera, organizovana je nemačka jedinica *Telman*, a odmah zatim poljska jedinica i francusko-belgijska.

Republika Španija je sa Sovjetskim Savezom avgusta meseca razmenila ambasadore. Tada je po prvi put bombardovan Madrid.

Republikanska vlada nema dovoljno sredstava i autoriteta da bi rukovodila odbranom. Svako se u republikanskoj vojsci podvrgava svojoj političkoj organizaciji. Komunisti u svom listu *Mundo obrero* traže formiranje jedinstvene narodne armije s jedinstvenom komandom i jedinstvenom disciplinom. Socijalisti i anarhisti su protiv militarizacije milicije.

Fašistima uspeva da organizuju pobunu u zatvoru u Madridu. To izaziva revolt u narodu koji traži linč i osvetu zbog pokolja u Badahosu. Vlada jedva uspeva da spreči linč. Pred formiranim prekim sudovima doneseno je nekoliko smrtnih kazni.

Porazi na frontu su iziskivali formiranje nove vlade. Komunisti i baskijski nacionalisti su pristali da uđu u vladu Larga Kabaljera, što nailazi na veliku podršku naroda.

Na severu su pobunjenici uspeali da ostvare značajne rezultate. Narod masovno prelazi granicu. U San Sebastijanu od 85.000 stanovnika 30.000 je prešlo granicu.

Vlada 30. septembra prihvata vojno organizovanje milicije. Jedan deo anarhista je spreman da prihvati sadržinu rada državnih organizacija.

Portugal je i dalje mostobran za slanje pomoći pobunjenicima. Dok traje Generalna skupština Društva naroda, stižu prvi tenkovi za Franka.

U odbrani Toleda disciplina vojske je slaba. Pripadnici CNT su napustili položaje. Dvedeset osmog septembra je pao Toledo. Ulaze bande koje streljaju i bolesne. Franko se pobedonosno pojavljuje u Toledu.

Franku je dodeljena komanda nad svim pobunjeničkim snagama. Dobija titulu generalisimusa. Prvog oktobra je donesen dekret kojim je Franko imenovan šefom države. Za svoje sedište je odabrao Salamanku.

Prvog oktobra je Largo Kabaljero sazvaio Kortés koji je usvojio autonomiju Baskije, i formirana je prva baskijska vlada u Bilbau. Mladi Predsednik Hose Antonio Agire je položio zakletvu u Gernici, kraj stoletnog stabla, simbola baskijske slobode.

I u Kataloniji se formira autonomna vlada u kojoj su zastupljeni i anarhisti iz CNT. Asturija je u izolaciji i ima izvesnu autonomiju. U njenoj vladi su komunisti i socijalisti.

U Aragoni većinu čine pripadnici CNT koji se zalažu za kolektivizaciju sela.

Jedino se u Baskiji propoveda sloboda veroispovesti, dok u drugim pokrajinama vlada veliko neprijateljstvo prema crkvi. Zatvaraju se mnoge crkve.

U oktobru počinje pobunjeničko napredovanje i okruženje Madrida. U Madridu se organizuje utvrđivanje, ospkrba i evakuacija stanovništva. Vlada razmišlja da svoje sedište premesti iz Madrida.

Dvadeset osmog oktobra stižu prvi tenkovi iz Sovjetskog Saveza. Staljin u pismu Hose Dijazu poručuje: „Pružajući pomoć revolucionarnim masama Španije, radnici Sovjetskog Saveza vrše

samo svoju dužnost. Njima je jasno da oslobođenje Španije od tlačenja fašističkih reakcionara nije isključivo pitanje Španaca, već zajednička stvar celokupnog naprednog i progresivnog čovečanstva”.

Tokom rata, u Španiji je bilo 557 sovjetskih vojnih instruktora.

Krajem septembra je u Parizu italijanski komunista Đulio Čereti započeo formiranje *dobrovoljaca slobode*. Prvih 500 dobrovoljaca je stiglo 14. oktobra. Vlada ih prima rezervisano i traži da budu potčinjeni njenoj komandi. Ipak, 22. oktobra vlada daje odobrenje za formiranje internacionalnih brigada. Za nekoliko dana je već bilo 3.500 interbrigadista. Formiraju se bataljoni: *Garibaldi* (italijanski), *Pariska komuna* (francusko-belgijski), *Edgar Andere* (nemačko-austrijski), *Dombrovski* (poljski)...

IV BITKA ZA MADRID

Nastavljeno je svakodnevno bombardovanje Madrida. Predsednik Republike Asanja je pristao na formiranje Kabaljerove vlade uz učešće anarhista iz CNT.

Vlada je svoj štab premestila iz Madrida u Valensiju.

Po prvi put se na nebu pojavljuju sovjetski avioni. Nemci uzvrćaju još većom pomoći Franku. Nemačke snage su potpuno nezavisne i podređene su nemačkoj komandi.

Zbog teških borbi 7. novembra Savet za odbranu je preuzeo sve u svoje ruke. Osmi novembar je bio *dan D*. Republikanci su unapred znali za napad, i pre nego što su frankisti krenuli, izvršili su artiljerijski napad. U to vreme XI internacionalna brigada po komandom generala Klebera i političkog komesara Di Vitoria defilovala je ulicama Madrida proslavljajući godišnjicu Oktobarske revolucije.

Devetog novembra su fašisti prodrli u Univerzitetski grad. List *Ariba*, u kome je izvešteno o padu Madrida, već je bio štampan. General Mol je istog dana preuzeo komandu nad snagama frankista.

Stigao je i anarhosindikalni lider Duruti da pomogne u odbrani Madrida. Dolazi do napada italijanskih tenkova. Mornar Antonio Kol je puzeći ispod tenkova uspeo da uništi pet tenkova pre nego što je poginuo. On je time doprineo da se osujeti prodor italijanskih tenkova u grad.

Bataljon Omladinskog fronta pokazuje zavidnu hrabrost. On je pod rukovodstvom devetnaestogodišnjeg Eduarda Garsije, najmlađeg republikanskog komandanta.

Falangisti uspevaju da prodru na sektoru kod Durutija, ali taj sektor odmah pojačavaju internacionalisti. Vode se borbe za svaku kuću. Univerzitetski grad ostaće dve i po godine podeljen na dva dela: fašisti na jednoj, republikanci na drugoj strani.

Krajem novembra se pojačava bombardovanje Madrida. Koriste se bombe od 500 kilograma. Dvadesetog novembra hrabro gine Duruti. Pao je i Emilijano Baral, jedan od najvećih španskih vajara. Preko 200.000 stanovnika je već bilo napustilo Madrid.

Komitet za nemešanje zaseda u Londonu, ali ponovo bez konkretnih rezultata.

Osamnaestog novembra Hitler i Musolini su priznali Frankovu huntu kao legalnu vladu Španije. Franko to odmah koristi i blokira luke, preteći da će potopiti svaki strani brod koji prenosi pomoć republikancima.

Kabaljero u Valensiji organizuje narodnu miliciju koja treba da preraste u pravu republikansku vojsku. Istovremeno se pokreće i agrarna reforma.

Posle priznavanja Frankove hunte kao legitimne vlade dolaze fašistički dobrovoljci — 14.700 italijanskih vojnika i 2.000 stručnjaka, 6.500 nemačkih vojnika, 15.000 portugalskih *dobrovoljaca*, nekoliko stotina Rumuna iz *Gvozdene garde*, 96 ruskih belogardejaca. S druge strane je 50.000 internacionalista.

Četrnaestog decembra je potopljen *Komsomol*, sovjetski brod s ratnim materijalom.

Četvrtog januara 1937. potpisan je italijansko-engleski sporazum. Englezi su priznali aneksiju Etiopije. Sprečava se dalje regrutovanje interbrigadista na engleskoj i francuskoj teritoriji, dok SAD uvode embargo na oružje za republikance.

Započinje druga faza bitke za Madrid. Bataljon *Telman* biva dva puta opkoljen. Od 400 boraca preživelo je 32.

Koriste se najbolje Frankove trupe, uz korišćenje tenkova i bacača plamena. Međutim, linija fronta se ponovo stabilizovala.

Započinje i bitka za Malagu. Republikanci oskudevaju u odeći i nose letnje uniforme.

Republikanci pripremaju ofanzivu na sektoru Harama, ali se ona stalno odlaže zbog loše organizacije. Sve veća su neslaganja u republikanskoj vojsci. Anarhisti se zalažu za stvaranje revolucionarne vojske, dok je većina za obaveznu vojnu službu. Javljaju se problemi i sa katalonskom vladom.

Osmog februara Italijani su ušli u Malagu. Započinje ubijanje bez suđenja. Žene i deca se upućuju u zbegove zamrznutim putevima, dok ih gađaju topovi s flote fašista.

Kortes se sastao 1. februara u Valensiji.

Kabaljero: „Ni od koga ne tražim da napusti svoju ideologiju, ali preklinjem partije i sindikalne organizacije da uspostave primirje i da se ujedine s jednim ciljem — da se dobije rat”.

Vlada traži saradnju i sa Engleskom i Francuskom, ali se one ne obaziru na te zahteve.

V BITKA KOD HARAME I GVADALAHARE

Pad Malage se poklapa sa novom ofanzivom fašista u dolini Harame, upravo na sektoru na kom je Kabaljero već nekoliko puta odlagao ofanzivu. Do tada nije vođena bitka s takvom žestinom. U vazduhu se nalazi odjednom na stotine aviona. Gubici na obe strane su preko 40.000 vojnika. Bitka se završila bez pobjednika, ali u strateškom smislu je to bila pobjeda republikanaca, jer je otežano opkoljavanje Madrida.

U Asturiji oživljava front i u ofanzivi su republikanci stigli do predgrađa Ovijeda.

Zbog stalnih sukoba u vojsci Kabaljero je počeo da smenjuje komandante i postavlja na ključna mesta ljude od svog poverenja. Donosi odluku da oficir-neprofesionalac ne može da ima veći čin od majora. Raspušta se i Savet odbrane Madrida.

Bitkom kod Gvadalahare završeno je opkoljavanje Madrida. Bitka je započela 8. marta. Zbog ozbiljnosti situacije upućuju se najbolje republikanske jedinice na front. Radio u Salamanci je već najavio pad *crvenog glavnog grada*. Upravo u noći između 9. i 10. marta počela su da pristižu prva republikanska pojačanja. Trideset hiljada republikanaca je spremno da zaustavi ofanzivu fašista. Osmanestog marta, po kiši i niskoj temperaturi, izvršen je juriš republikanaca. Generali Roho i Mijaha su te noći dobili izveštaj o pobjedi. Neprijatelj je razbijen na celoj liniji fronta. Povlačenje se pretvorilo u bekstvo italijanskih trupa.

Franko želi da osvoji Bilbao, kako bi se dokopao gusto naseljene oblasti bogate rudama. General Mol je dobio naređenje da zauzme ovu oblast, ali su se Baski uporno branili i zaustavili ga sredinom aprila. Nemačka aviacija je izvršila bombardovanje Gernike, svetog mesta Baskijaca. Dvaest šestog aprila legija *Kondor* je izvršila napad zapaljivim bombama na civilno stanovništvo Gernike. Bilo je 1654 mrtvih i 889 ranjenih.

Devetnaestog aprila su se sve falangističke partije ujedinile pod vrhovnom komandom šefa države. To je bilo jedinstvo konzervativnih marioneta, crkvene hijerarhije i vojničke kaste.

U Barseloni izbijaju nemiri. Anarhisti i POUM (trockisti), težeći proleterskoj revoluciji, otkazuju poslušnost s ciljem razbijanja Narodnog fronta. Predsednik Asanja je faktički pod opsadom. Počinju borbe između pobunjenih i pristalica Narodnog fronta. CNT je na kraju pozvala članstvo da se uspostavi normalno stanje. U sukobima je bilo 400 mrtvih i 2.000 ranjenih.

Kada se vlada ponovo sastala izbijaju opet neslaganja. Između ostalog, komunisti traže da se zbog događaja u Barseloni raspusti POUM. Kabaljero se suprotstavio komunistima koji su napustili sednicu. Asanja ponovo ukazuje poverenje Kabaljeru, ali on više nije mogao sastaviti vladu.

Vladu formira Huan Negrin, profesor medicinskog fakulteta, socijalista. UGT i CNT su van vlade, ali CNT nudi pomoć Negrinu.

Nemački brodovi bombarduju špansku obalu. Prijeto, socijalista, traži da se bombarduju nemački brodovi, ali se sve završilo diplomatskim prostestom.

Održavaju se sastanci Socijalističke internacionale i Kominterne, ali Socijalistička internacionala bojkotuje svaku pomoć republikancima.

U junu gine u avionskoj nesreći Frankov general Mol.

Pao je i mađarski pisac Mata Zalk legendarni *general Lukač*.

VI BILBAO, BRUNETE, BELČITE

Događaji u Barseloni su ostavili traga na republikansku vojsku. Osmanaestog juna se napušta Bilbao i puštaju svi politički zatvorenici. To je poraz ne samo na vojnom planu, nego i na političkom i ekonomskom. Ujedno je to i kraj slobode Baska. Njihov jezik je zvanično zabranjen, a svaka težnja ka autonomiji ugašena.

Španski biskupi su uputili pastirsko pismo biskupima celog sveta u kome se Frankov pokret naziva „velikom porodicom u kojoj građani postižu svoj puni razvoj”. Vatikan je i zvanično priznao Frankovu vladu.

Ofanziva republikanske vojske se preduzima kod Brunete da bi se neprijatelj udaljio od Madrida i zadržalo njegovo napredovanje na severu. Komandant republikanskih trupa je general Roha koji raspolaže sa 50.000 vojnika, 100 tenkova, 150 aviona, 136 topova. Između 5. i 6. jula pod komandom pukovnika Listera izvršen je proboj fronta. Posle 7 dana borbi dolazi do stabilizacije fronta. Dva sovjetska pilota su po prvi put u istoriji vazduhoplovstva noću napali lovcima bombardere i uspeli da obore po jedan bombarder.

Kontarofanziva frankista započinje 18. jula sa 50.000 vojnika i 20.000 topova. Dvadeset četvrtog jula franski su ponovo zauzeli Brunetu. Front se stabilizovao i tako je ostalo do 1939. godine.

Svetski kongres pisaca se simbolično održava u Madridu, a njegova završna sednica je u Parizu. U Madridu su Hemingvej, Ilja Erenburg, Andre Malro. Španski pisci daju kolektivnu izjavu u kojoj stoji da je „oslobođenje savremene civilizacije od kapitalizma misija humanizma našeg vremena”. U Parizu su i Luj Aragon, Hajnrih Man, Pablo Neruda, Ervin Kiš, Aleksej Tolstoj i drugi pisci koji daju podršku Španskoj republici.

Republikanska vlada se suočava s problemima organizovanja vojske, žetve poljoprivrednih proizvoda, javnog reda, finasija...

Šesnaestog juna je odlučeno da se raspusti POUM i uhapse njegovi rukovodioci koji su protiv republikanske vlade. Tom prilikom je nestao Andreas Nin trockistički rukovodilac, za šta su trockisti optuživali sovjetsku obaveštajnu službu.

U Aragonu su mnoge anarhističke jedinice odbile da budu pretvorene u republikanske jedinice. Savet Aragona je zbog toga raspušten. Socijalisti i komunisti su za jedinstveni nastup.

Na teritoriji koju kontrolišu falangisti stvara se gerilski pokret. U okolini Estramdure 200-300 gerilaca operiše krijući se po šumama. Izvode akcije vešto i disciplinovano. Meta su vozovi i mostovi, uz zauzimanje rudnika.

Ubrzo dolazi do pada Santadera. U njega su ušle italijanske jedinice. Tri baskijska bataljona su se predala Italijanima ne želeći više da se bore.

Na aragonskom frontu republikanci preduzimaju ofanzivu kako bi pomogli severu. Stvara se breša u frontu falangista i otvara se mogućnost zauzimanja Saragose. Belčite je prava tvrđava od cementa i gvožđa. U njeno zauzimanje se išlo kuću po kuću, ručnim bombama. Zarobljeno je 500 vojnika i znatan deo vojnog materijala.

U Asturiji se republikanci bore prsa u prsa s neprijateljem, prelazeći u napad čak i kad ih neprijatelj zasipa bombama. Frankisti su preduzeli novu ofanzivu, ali se i ta razbila o asturski otpor.

Komitet za nemešanje je dobio zadatak da kontroliše luke i počne kontrolu povlačenja stranih trupa iz Španije.

Tokom leta 1937. italijanske podmornice su torpedovale mnoge brodove stranih zemalja koji su plovili ka republikanskim lukama. Nijomskim sporazumom je ovlašćena francuska i engleska flota da

napadaju sumnjive podmornice, ali odmah zatim je pozvana i Musolinijeva vlada da se i njena flota pridruži u patroliranju Sredozemljem.

U Društvu naroda govori Negrin koji traži da se prizna da je Španija žrtva agresije, da se svi strani borci povuku, da se mere bezbednosti na Mediteranu prošire na celu Španiju, da republikanska vlada može slobodno nabavljati ratni materijal. Za njegov predlog su glasali samo Sovjetski Savez i Meksiko.

VII PAD ASTURIJE I TEREULSKA BITKA

Prvog oktobra 1937. se sastao Kortes i dato je poverenje Negrinovo vladi. Vlada je 31. oktobra prešla u Barselonu.

Komunistička partija je novembra 1937. brojala 300.000 članova što je bilo tri puta više nego godinu dana ranije.

Franko stalno ističe da pristaje samo na безусловnu kapitulaciju republikanaca.

Nemačka avijacija bombarduje luku Hihon da bi sprečila dotur materijala republikancima. Dvadeset hiljada civila napušta grad. Frankova flota je istovremeno sa bombardovanjem Hihona preduzela i blokadu luke. Niko se sa strane ne usuđuje da prihvati civile. Dvadeset prvog oktobra Frankove trupe su ušle u grad. Na hiljade ljudi je pobeglo u planine. Gerilski pokret je nakon toga trajao pune dve godine. Padom Hihona likvidiran je severni front.

Posle pada Asturije imenovan je zvanični engleski savetnik kod Franka. Japan priznaje Franka, a zatim i Mađarska.

Franko smatra da je došlo vreme da krene na Madrid. Republikanci su odlučili da ne prepuste inicijativu Franku. Četrnaestog decembra na temperaturi ispod nule krenuli su republikanski borci u pravcu Tereula. Ušli su u grad, ali povlačenje jedinica republikanske vojske sa ostalog dela fronta, da bi se izvela ova operacija, odraziće

se kasnije na celokupnu vojnu situaciju. Tereul je sada Franko mogao da zauzme samo frontalnim napadom.

Za kontraofanzivu Franko je angažovao 125 hiljada vojnika. Front je probijen. Po prvi put su se na nebu pojavile nemačke štuke. Dvadesetog februara republikanske jedinice su bile opkoljene. Gazeći reku Turiju republikanci su uspeli bombama sebi da otvore prolaz.

Predsednik engleske vlade Idn podnosi ostavku, što daje prostor za sklapanje italijansko-engleskog sporazuma. Italijani su obećali da će se povući na kraju rata iz Španije i da nemaju nikakvih teritorijalnih pretenzija.

VIII PAD ISTOČNOG FRONTA

Demoralizacija u republikanskoj vladi je sve veća. Sam Prijeto pomišlja na kompromis. Šalje svoje emisare na sve strane, što izaziva zategnutost s komunistima.

Franko preduzima ofanzivu na aragonskom frontu. Njegova namera je da pocepa republikansku teritoriju na dva dela. U republikanskoj komandi vlada zbrka. Franko raspolaže sa 110.000 vojnika prema 30.000 republikanaca.

Trinaestog marta Asturija je prestala da postoji i pripojena je Trećem rajhu pošto su je okupirali Hitlerovci.

Pod izgovorom da su komunisti jedina opasnost za Evropu vlade bojkotuju republikance.

Prijeto predviđa katastrofu u aprilu: „Granice će nam biti zatvorene bajonetima. Na prste će se izbrojati Španci koji će uspeti da dođu do nje”.

Francuska pod vladom Leona Bluma počinje da šalje oružje republikancima.

Prijeto je sasvim demoralisan, a i Predsednik Asanja.

U Barseloni je već 1.300 mrtvih i preko 2.000 ranjenih od vazdušnih napada. Nemački ambasador izjavljuje: „Crvena vlada koristi ogorčenost koji izazivaju napadi iz vazduha da bi ponovo oživela duh otpora i požrtvovanost naroda... Dokazi da bombardovanja nisu stvarno demoralisala civilno stanovništvo jeste činjenica da mnogobrojni ranjenici, dok ih nosilima prenose u bolnice, dižući pesnice i psujući, bodre civile da i dalje istraju u otporu”.

Za vreme sednice vlade u Barseloni 16. marta izbijaju demonstracije koju su orgnaizovali KP, CNT, UGT i JSO tražeći smenu defetističke vlade. Prijeto optužuje Negrina da je okrenuo komuniste protiv njega.

Na frontu je sve teže. Negrin traži od Francuza otvaranje granice.

Nova vlada je formirana 6. aprila. Predsednik i ministar odbrane je Negrin, socijalista. Dolazi do povratka anarhista u vladu. To je bila *ratna vlada*.

U Francuskoj umesto Bluma na čelu vlade je Daladje, što je još nepovoljnije za republikance.

Započinju pripreme za bitku na Ebru. U Kataloniji je obrazovana *vojska sa Ebra*. U slučaju da dođe do presecanja republikanske teritorije Madrid i Valensija bi se morali snadbevat i mora.

Čemberlen je u ime engleske vlade aprila meseca potpisao sporazum s Musolinijem. Francuzi još sede na dve stolice.

IX BITKA NA EBRU

Prvog maja Negrin daje izjavu u trinaest tačaka za zaključenje mira u kojima stoji: potpuna nezavisnost Španije, evakuacija svih stranih trupa, poredak zasnovan na demokratskim principima, poštovanje autonomija, agrarna reforma, opšta emnestija itd. U tačkama preovlađuje antisektaški stav i politika nacionalnog jedinstva.

Englezi vrše pritisak na Francuze da zatvore granicu s Španijom.

Za napad na Valensiju Franko angažuje 130.000 vojnika, 600 artiljerijskih oruđa i 400 aviona. Republikanci su raspolagali sa 100.000 vojnika, 200 topova i 180 aviona.

Komitet za nemešanje usvaja plan o povlačenju svih dobrovoljaca. Berlin i Rim su za odlaganje ovog plana kako bi dobili u vremenu. U Frankovoj zoni je trostruko više stranaca.

Internacionalisti više nisu predstavljali onakvu snagu kao na početku rata. Evropske vlade su već u leto 1938. smatrale da je Španska republika već likvidirana.

Oko Valensije se vode žestoke borbe. Franko je odstupio izgubivši 15.000 vojnika.

Republikanci planiraju razbijanje frankističkog fronta na Ebru. Inženjerija neumorno gradi mostove za prebacivanje preko reke. Bitka na Ebru je pokazala da kraj rata nije tako blizu, pa su se mnogi uplašili od izbijanja šireg sukoba u Evropi.

Teška ekonomska situacija pogađa obe zaraćene strane.

Raste nepoverenje prema komunistima kod ostalih republikanaca. General Roho: „Borba protiv komunista koje su već odavno vodile partije surevnjive zbog njihove prevlasti u vojsci, poprimila je sve gore oblike, dok se nije pretvorila u klevetanje”.

U avgustu Franko ponovo napada na Ebru. Veliki su gubici kod republikanaca, ali su ipak održali front. Nadmoć falangista u vazduhu je apsolutna uz stalnu upotrebu štuka. Do oktobra front na Ebru nije bio probijen.

U Društvu naroda Negrin izjavljuje da je njegova vlada donela jednostranu odluku o hitnom povlačenju svih dobrovoljaca iz

republikanske vojske. Ta odluka je bila iznuđena, jer je interbrigadista bilo 12.000 što suštinski nije narušavalo ravnotežu. Negrin je ovim potezom istovremeno želeo da se vlada približi Englezima i Francuzima. Formiran je komitet za nadgledanje povlačenja. I Franko pristaje da povuče 10.000 stranih vojnika, ali on je imao ukupno 44.000 stranaca.

Minhenski sporazum, koji je potpisao Čemberlen, Franko shvata kao pobjedu. Tim sporazumom je žrtvovana Čehoslovačka, demokratija u Španiji i još više je izolovan Sovjetski Savez.

Prvog oktobra održava se sednica Kortesa. Baskijci, Katalonci i mnogi drugi traže kapitulaciju. Negrin traži apsolutno poverenje ili usvajanje ostavke. Dobio je poverenje, jer nije bilo izbora dok traje bitka na Ebru.

X PAD KATALONIJE

Na Ebru se vodi rovovska borba za svaki brežuljak. Zbog problema na frontu Hitler i Musolini obnavljaju pomoć u ratnom materijalu Frankovoj vojsci. Time je Komitet za nemešanje faktički lividiran.

Republikanska vlada sprovodi plan o jednostranom povlačenju interbrigadista. Dvadeset osmog oktobra je svečani defile u Madridu. Narod je izašao sa cvećem da isprati interbrigadiste. Na tribinama su: Negrin, general Roho, pukovnik Lister, Dolores Ibaruri, Santjago Kariljo, pesnik Antonio Mačado i drugi.

Drugog novembra započinju novi napadi falangista. Počinje povlačenje republikanskih jedinica sa Ebra. General Roho priprema odbranu Katalonije. Pod oružjem je 220.000 vojnika od čega je 140.000 u regularnim jedinicama. Međutim, za odbranu nisu izvršene dovoljne pripreme. Napad je silovit uz učešće nemačke i italijanske aviacije.

Emisari su hitno poslati u Sovjetski Savaz za pomoć. Traži se 250 aviona i isto toliko tenkova. Sovjeti su odobrili pomoć. Prvi sovjetski brodovi dolaze u Bordo, ali Daladjeova vlada je odobrila isporuku vojnog materijala tek kad je Barselona pala.

Front se faktički svuda raspada. U prvoj nedelji januara 1939. g. republikanci su u Kataloniji imali samo 90.000 vojnika. Na jedan republikanski top je dolazilo 6 topova falangista.

Od petnaestog januara situacija postaje beznadežna. Barselona se stalno bombarduje. Na ulicama su kolone izbeglica. Ruzvelt priznaje u Kongresu SAD da su pogrešili što su uveli embargo na oružje za republikance.

Dvadeset drugog januara 1939. republikanska vlada je donela odluku o evakuaciji državnih organa iz Barselone. Italijani prodiru tenkovima. Narod je u metrou. Strahovalo se od uličnih borbi do kojih nije došlo. Fašistički simpatizeri izlaze na ulice da pozdrave Frankovu vojsku. Gotovo 500.000 stanovnika napušta grad i upućuje se ka severu. Francuzi su zatvorili granicu. Zaleđenim drumovima i stazama stanovništvo dolazi do logora za smeštaj. Žicom okruženi, pod vedrim nebom, nedelju dana su bili bez vode i hrane.

Tridesetog januara neki ministri u Negrinovoj vladi misle da je osnovno organizovati evakuaciju, dok su drugi za nastavak otpora. Negrin traži od Francuza i Engleza garancije da neće biti represalija.

Posle pada Barselone sve je više onih koji zagovaraju predaju. Negrin 19. januara proglašava *ratno stanje*. Vlast je koncentrisana u rukama vojnih komandanata. Pukovnik Kasado ovo koristi da u Madridu zabrani komunistički *Mundo obrero* u kome je napadnut Largo Kabaljero zbog napuštanja Španije i pozivan narod za nastavak borbe.

Socijalisti su protiv nastavka borbe.

Predsednik Asanja odlazi u Pariz u špansku ambasadu. Negrin pristaje da se on preda, ali pod uslovom da, po okončanju rata, bude jedina žrtva koja će biti izložena represalijama.

Osmog februara je naređeno republikanskoj vojsci da se povlači ka graničnim prelazima.

Počele su diplomatske igre Engleza i Francuza kako da i faktički priznaju Frankovu vladu.

Franko se priprema za napad na Madrid. Donosi zakon o odgovornostima, koji se jasno sugeriše da neće biti pregovora i garancija za republikanske borce.

XI KRAJ RATA

Početakom 1939. g. jedina dilema je otpor ili predaja. Negrinovi predlozi o časnem miru ne nailaze na odgovor kod Francuza. Republika raspolaže sa 50.000 vojnika i 10 miliona stanovnika. Vlada poziva Asanju nazad, ali ovaj to odbija. Kasado otvoreno deluje protiv vlade. Politika otpora je bila nerealna, ali uloga morala je bila još vrlo bitna, i postojala je realna mogućnost organizovanja gerile na godinu-dve. Negrin je verovao u skori sukob na evropskom tlu, što bi iz osnova promenilo situaciju u korist republikanaca. Politiku otpora su podržali jedino komunisti.

Kasado se dogovara sa rukovodiocima CNT i istovremeno vodi pregovore s Englezima. Svuda se širi antikomunizam. Komunistička partija 23. februara upućuje apel za nastavak otpora. Negrin izjavljuje da otpor nema alternativu.

Engleska i Francuska su priznale Frankovu vladu. Asanja je dao ostavku. Dva dana kasnije Kasado je izvršio državni udar, s obrazloženjem da Franko neće da pregovara s vladom već s vojnicima.

Izbija pobuna i u Kartaheni. Flota daje Negrinu rok od 24 časa da okonča rat. Pobuna je ugušena, ali je flota već otplovila u Francusku, gde su je sekvestrirali Francuzi i kasnije je predali Franku. Negrin apeluje na Kasada i ostale da ne pogoršavaju situaciju, ali sve je uzalud.

Vlada zatim odlučuje da napusti Španiju. Kasadov udar je izazvao pravi haos. Počinju krvavi sukobi. Kasado predlaže preventivne mere protiv KP i njenih simpatizera. Neki oficiri osuđuju udar i kreću ka Madridu. Kasado je neke streljao, a neke je predao falangistima koji su ih kasnije, takođe, streljali. U sukobima je 2.000 ljudi izgubilo živote.

Sada svi žele kraj rata. Savet za odbranu traži kraj rata i da se ne sprovede represije. Franko traži безусловnu predaju. Generali poput Eskobara, koji su ostali do kraja na položajima, streljani su. Dvadeset osmog marta Kasado je krenuo za Valensiju, a Madrid je kapitulirao. Vojnici su napustili front. Kasado se ukrcao na brod i otplovio za Englesku. Tridesetog marta u Alikanteu 15.000 ljudi čeka brodove. Tu kišnu noć su proveli na otvorenom, a zatim su odvedeni u koncentracione logore.

Uzroci sloma španske republike su:

- vojna nadmoć fašističkih snaga koja se ogledala u podršci koju su obezbedile Nemačka i Italija;
- politika nemešanja koju su sprovodile Engleska, Francuska i SAD;
- nejedinstvo u republikanskom frontu i nesposobnost da se izgradi politika jedinstvenog fronta;
- nedoraslost rukovodilaca Španske republike istorijskom trenutku.

Rat na frontovima je bio završen, ali nasilje još dugo nije prestalo.

Došao je mir, pišaće pesnik Rafael Alberti, a u polju je neprestano krvarila maslina.

KINESKA REVOLUCIJA

I TRADICIONALNA KINA

Kineska revolucija je bila dugotrajni proces koji je tokom skoro jednog veka zahvatio sve aspekte života u zemlji. Na plećima kineskih revolucionara je stajala hiljadugodišnja kineska država i njena istorija.

Na kraju XIX veka svi problemi koje je rukovodeća klasa uspevala vekovima da odloži, snažno su eksplodirali pred naletom zapadnih kapitalističkih država. Iz sloma kineskog društva, koje je zapadni imperijalizam bez mislosti gušio, pojavile su se nove snage za koje je revolucija bila radikalni raskid sa starim društvenim poretkom.

Kineska civilizacija je nastala kolektivnim radom ljudi iz ravnice Žute reke. Pojedinač, nemoćan pred prirodom, jedino je kolektivnim radom mogao da opstane. Zato je baza jedinstva kineske civilizacije zajednica rada, poljoprivrednog rada. Ove seoske zajednice iste društvene fizionomije, vremenom i istih etničkih obeležja, asimiluju sve u jedinstvo kineskog naroda. Upravljati tako ogromnim društveno-privrednim bićem mogla je jedino klasa činovnika. Konceptija *saglasnosti* unutar kineskog društvenog bića je proizilazila iz prihvatanja niza jasnih potreba. Da bi se omogućila *saglasnost* između činovnika, veleposednika i seljaštva postojale su povlastice uaturi. Bilo je ukorenjeno mišljenje da zadaci pred kineskim društvom nisu u interesu vladajuće klase, već da proizilaze iz tradicije i interesa svih. Kina je imala konkretan instrument da preobrazi jednu civilizaciju u naciju, da ostvari jedinstvo Kineza i kineske zemlje. Privatizacija i širenje obradivih površina zemlje u korist činovnika napravila je poremećaj u *saglasnosti* — što dovodi do stalnih i širokih pobuna seljaštva. Širenje privatnog vlasništva identifikovalo je porodicu sa *proizvodnim preduzećem* organizovanim na hijerarhijskim odnosima.

Kina je svojim jedinstvom apsorbovala i uništavala sve neprijatelje, ali nije uspela da se odupre imperijalizmu.

II IMPERIJALISTIČKA INVAZIJA

Početak XIX veka, zapadni kapitalizam je otpočeo invaziju Kine ilegalnom trgovinom opijumom, pri čemu su izvlačili srebro, čaj, svilu i ostalu robu iz Kine. Rusija ima dobre odnose s Kinom, jer tek započinje sporo osvajanje Sibira. Međutim, kasnije su i njeni apetiti porasli. Englezi traže kineske luke za slobodnu trgovinu. Kinezi to odbijaju, što dovodi do *Opijumskog rata*. Mirovnim ugovorom u Nankingu 1842. Kinezi su morali Englezima da plate ne samo odštetu, već i da dozvole penetraciju engleskog kapitala (otvaranje luka, ustupanje Hong Konga, ukidanje carinske zaštite kineskog tržišta).

Na kineskom selu izbija pobuna *Taj-Pinga*. Veliki revolucionarni talas je uzdrmao osnove tradicionalnog kineskog društva. Pokret zagovara konfiskaciju zemlje, ravnopravnost žena i ima snažnu želju da raskine s tradicijom. To dovodi do sprege visoko obrazovane birokratije u državnom aparatu i neobrazovane, brutalne klike sitnih velikaša i seoske mafije. Pokret *Taj-Pinga* je bio ograničen, jer nije znao kako da izvrši podelu zemlje, kako da formira administrativni aparat, nije se proširio na sever Kine, nije obuhvatio manjinske narode, a patio je i od unutrašnjih sukoba. Nastupila je surova represija u kojoj je pobijeno desetine miliona seljaka. Čak i posle 1949. zone koje su preživjele *Taj-Ping* bile su slabo naseljene. Vođa pobune Hung Siu Čuan, učitelj, ubio se pred svojim pristalicama. Mnoge pristalice pokreta su iz religioznih pobuda izvršili samoubistva. Za duži period je uništena nada da se išta može promeniti. *Taj-Ping* je bila poslednja tradicionalna narodna pobuna. Nju su iskoristile zapadne sile da bi prodrle u Kinu. Time je bila narušena vekovna ravnoteža kineskog društva.

III POKUŠAJ „REFORMI”

Posle krvavog ugušenja pobune *Taj-Ping* kineska rukovodeća klasa se uzalud trudila da ponovo uspostavi ravnotežu *uklapanja* stranih hipoteka u tradicionalni društveni sistem birokratskog carstva. Posle Francuske i Japan je otpočeo novi rat protiv Kine i nametnuo joj jedan od najtežih ugovora. Zategnutost između Kineza i stranaca se stalno povećavala. *Bokseri* su 1900. napali predstavništva imperijalsitičkih zemalja u Peking. Intervenisalo je osam sila, opljačkavši Peking. Carska Kina se u takvim uslovima modernizuje naoružavajući se sa Zapada, a istovremeno koči razvoj svoje buržoazije, razvijajući *birokratski kapitalizam*.

Japanci su dobili pravo da osnivaju sopstvena preduzeća na kineskoj teritoriji. SAD se zalažu za *politiku otvorenih vrata* — jednaka prava svih sila nazavisno od postojećih *sfera uticaja*, kako bi se time izborile za ravnotežu.

Mandžurska dinastija se zalaže za reforme, da bi se izborila za veću samostalnost Kine. Kang Ju Vej je vodeća ličnost modernog tehnokratizama. Propagira ideje humanizma i utopijskog socijalizma. *Modernisti* su podržani od cara. Međutim, u nastalim previranjima *modernisti su* pobijeni, a car je morao u izgnanstvo. Time je pokušaj *reformi* propao. *Protokolom iz 1901. godine* Kina je faktički izgubila nezavisnost, i samo su suprotnosti između imperijalista očuvale formalnu nezavisnost Kine. Kini je time bio zatvoren put sopstvene modernizacije.

Početakom XX veka srušena je dominantna pozicija centralnog carstva.

IV KLICE REVOLUCIONARNIH PROMENA

Postepeno u Kini jača suprotstavljanje Zapadu na novim osnovama i idejama. Liang Či Čao (publicista u Japanu), zalaže se da Kina krene evropskim putem. Stvara se mit nacionalne države — paternalistički konfučianizam se zamenjuje nacionalnim idealom.

Sun Jat Sen je bio novi čovek kineske rukovodeće klase. Studirao je na američkom koledžu. Prihvatio je humanističke ideje i vidi u hrišćanstvu mogućnost za oslobođenje od zaostalosti. U svom selu Sun je spalio statue bogova prirode, zbog čega biva proteran iz sela. Diplomirao je medicinu, ali se opredeljuje za revolucionarni rad. Sun Jat Sen je ubeđen da se nova Kina može stvoriti samo oružanim putem. Njegova grupa je otkrivena i masakrirana, dok on beži u Japan. Sun putuje po svetu, pri čemu usvaja ideje Francuske buržoaske revolucije. Tada su mu još strane ideje socijalizma. Zalaže se za jaku državu poput zapadnoevropskih država. Sun Jat Sen ne uočava postojeće protivrečnosti između moderne države i svog apriornog odricanja od klasne borbe. Za njega je glavni neprijatelj mandžurska dinastija. Tek 1920. Sun je shvatio da je glavna opasnost u imperijalizmu.

U jesen 1905. sačinjen je *manifest* koji je tipični program za ustrojstvo buržoaske demokratske republike. Mladi oficiri iz unutrašnjosti podržavaju revolucionare. Oktobra meseca 1911. uspostavljena je nova vlast u Vučangu. Južna Kina je suviše lako osvojena. Student Mao Ce Tung se tada pridružuje pobunjeničkoj armiji. Nakon šest meseci Mao se povlači misleći da je revolucija završena. Sun Jat Sen se tada nalazio u SAD. U Nankingu je Sun izabran za prvog predsednika kineske republike. Dinastija Mandžu je zbačena i car je abdicirao. Stvoren je Kuomintang — nacionalna partija koja je imala većinu u Parlamentu. Stvarnu vlast su preuzeli vojni guverneri povezani s lokalnim velikašima i sa stranim interesima. Centralna vlast je zavisila od provincijskih vojnih guvernera. Nad Tibetom je uspostavljen britanski protektorat, a Japan je iskoristivši

Prvi svetski rat nametnuo Kini još teže uslove, pretvarajući je faktički u protektorat.

Ratni gospodari (provincijski vojni guverneri, vojni secesionisti) su u periodu od 1915-20. vršili strahoviti pritisak na seljake radi dalje ekspanzije i koncentracije zemljoškog poseda, onemogućavajući razvoj buržoaske ekonomije. Privreda je pod kontrolom stranog kapitala, dok selo kontrolišu feudalci.

Inteligencija u tom periodu naglo siromaši, što jača otpor. Stvara se nova revolucionarna kultura i nova omladina. Revolucionarna omladina se okuplja oko časopisa *Nova omladina* koju pokreće 1915. Čen Tu Hsiu (kasnije sekretar KP, isključen 1929. iz partije, prešao na trockističke pozicije, umro u zatvoru Kuomintanga 1942.). Propagiraju se ideje da nije korisno sve što dolazi sa Zapada i da treba prihvatati samo ono što koristi Kinezima. Čen Tu Hsiu ne prihvata sunjatenovski nacionalizam. Zalaže se za narodnu kulturu, uvođenje pisanog govornog jezika, opismenjavanje naroda, protiv mirnog prihvatanja stvarnosti, za individualne slobode, protiv tradicionalizma i konfučijanstva. Mao Ce Tung pod pseudonimom saraduje u *Novoj omladini*.

Li Ti Čao je druga velika ličnost novog pokreta. Potiče iz dobrostojeće porodice. Školuje se na Zapadu. Svojim idejama snažno je uticao na Mao Ce Tunga. Prihvata marksizam kao metod.

Studenti počinju postepeno da se organizuju, a naročito to dolazi do izražaja posle Oktobarske revolucije. Čak ni Li Ti Čao nije odmah video značaj Oktobarske revolucije za Kinu. *Nova omladina*, u stvari, okuplja kineske intelektualce koji misle da oni treba da upravljaju narodom, određujući mu mišljenje i dajući mu privilegije.

Prva konkretna borba kineske inteligencije bio je *Pokret četvrtog maja* iz 1919. godine. To je bila prva epizoda antiimperijalističke borbe u Kini. Parola omladine bila je — *prema spolja boriti se za suverenitet, a u zemlji za uništenje izdajnika*.

Versajskim mirom velike sile su dale Japanu dodatne koncesije, što izaziva proteste studenata i njihova masovna hapšenja. Stvoren je *Savez studenata*, pokret na sitnoburžoskim temeljima. Posle izlaska iz zatvora mnogi studenti su shvatili da je za oslobođenje zemlje od strane dominacije i zaostalosti potrebno mnogo više učiniti.

V RAĐANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE

Na osnovu inicijative Kominterne doneta je odluka da se studijski i istraživački seminari o kineskom društvu i istoriji pretvore u grupe političkih boraca, a zatim u partiju — da se *studenti* pretvore u *kadrove*. Ova odluka je bila od velikog značaja za dalji razvoj kineske revolucije.

Zbog jačanja uticaja SAD postepeno se uspostavlja ravnoteža velikih sila. Ratnim gospodarima je stalo da obazbede pokroviteljstvo jedne od stranih sila da bi tako sačuvali svoju vlast, sprečavajući razvoj buržoazije raznim merama.

Proletarijat je u Kini trostruko iskorišćavan — od imperijalista, feudalaca i od buržoazije. Istrgnut iz konteksta tradicionalnog društva, proletarijat još nije klasno svestan i ne shvata u čemu je izvor njegove bede.

Socijalizam je u Kinu stigao u Lenjinovim postavkama — ne poboljšanje uslova rada, već rušenje celog društva — proleterska ideologija se unosi spolja od strane intelektualaca — za vođenje revolucije nije dovoljno biti protiv, treba naučiti misliti i naučiti delovati.

Proslave 1. maja i 7. novembra 1919. iskorišćene su za radničke manifestacije. Li Ti Čao pokušava 1920. da sistematski poveže revolucionarnu inteligenciju i radnički pokret, pokrećući sindikalni list i organizujući kurseve o kulturi za radnike.

U direkciji jedne škole u Šangaju održan je prvog juna 1921. godine Prvi kongres Komunističke partije. Policija je zatekla 12 šolja čaja, cveće i portret Marksa. Samo dvojica učesnika tog kongresa bila

su 1949. u životu. Neki su se udaljili od marksizma, neki su pobijeni, jedan učesnik je streljan zajedno sa bratom Mao Ce Tunga, jedan se pridružio Kuomintangu u izbeglištvu, dvojica su otišla u kolaboraciju s Japancima.

Studenti iz *Pokreta četvrtog maja* odlaze u inostranstvo. Ho Ši Min, vijetnamski revolucionar, odigrao je značajnu ulogu u povezivanju kineskih studenata sa francuskim komunistima među kojim je bio i Ču En Laj, dok Ču De odlazi u Nemačku. Ubrzo je Moskva postala centar okupljanja kineskih komunista.

Prve sindikalne borbe započinju 1922. zahtevom za podizanjem nadnica. Već 1923. u štrajkovima učestvuje preko 300.000 radnika. Izbija najveći štrajk duž cele železničke linije Hankov — Peking. Rukovodiocu sindikata je odrubljena glava, jer je odbio da naredi radnicima da se vrate na posao.

Drugi kongres KP održan je 1922. godine. Linija partije je u skladu sa shvatanjem Komunističke internacionale — saradnja proletarijata sa ostalim revolucionarnim elementima — siromašnim seljaštvom i srednjom buržoazijom.

Treći kongres KP je održan 1923. godine. Prisustvovalo je 30 delegata od ukupno 432 člana partije. Odluka kongresa je da se ide u savez sa nacionalnim snagama Sun Jat Sena.

VI NACIONALNA REVOLUCIJA

Sun Jat Sen, *otac Republike* se u to vreme povukao u Šangaj. Uticaj Sovjetskog Saveza na njega je sve veći i on, postepeno, prelazi na antiimperijalističke pozicije. Za Predsednika republike je ponovo izabran 1921. godine. Sun još više insistira na učvršćenju odnosa sa Sovjetskim Savezom, a ne sa ratnim gospodarima.

Nacionalni pokret je 1919. dobio naziv Kuomintang. Zvanični program Kuomintanga je — borba protiv imperijalizma, vojno-feudalnih gospodara i za sprovođenje agrarne reforme. Time započinje stvaranje Kantonskog režima.

Sovjetski Savez se odrekao svih ugovora i privilegija koja je carska Rusija imala u odnosu na Kinu.

Sun šalje Čang Kaj Šeka u Moskvu da izučava strategiju Crvene armije. Moskva upućuje svoje savetnike kako bi vojno i politički pomagali kantonskom režimu. Kanton postaje faktički sedište Kine. Počinje i približivanje KPK i Kuomintanga.

Pošto je diplomirao 1918. na učiteljskoj školi i oženio se 1920. Mao Ce Tung je svoj revolucionarni rad nastavio u rodnom Hunanu. Za sekretara KP Hunana je izabran 1921. godine, a 1923. za člana Centralnog komiteta KP.

U Kantonu se 1924. održava Prvi kongres Kuomintanga. Komunisti ulaze u Sunovu partiju.

Ponovni uzlet štrajkova započinje tokom 1925. U Šangaju se stvara *Pokret 30. maj*. Prilikom demonstracija engleska policija je ubila 10 studenata. Te godine borba između buržoazije i proletarijata poprima dramatične tokove. Buržoazija sve više pomaže Čang Kaj Šeka, koji se posle Sun Jat Senove smrti nametnuo u Kuomintangu.

Tokom 1925. stvara se revolucionarna nacionalna armija. Jula 1926. ova armija kreće u marš ka severu. Na čelu armije je Čang Kaj Šek, a pomažu mu sovjetski savetnici.

Četvrti kongres KP održava se u januaru 1925. u Šangaju. Partija broji manje od hiljadu članova. Daje se podrška borbi proletarijata, ali se podržava i saradnja sa Kuomintangom.

Međutim, talas klasnih sukoba je sve žešći i sve više s antiimperijalističkim karakterom. Partija tada povećava članstvo za deset puta i izlazi iz svoje začaurenosti.

Drugi kongres Kuomintanga se održava 1926. i na njemu dominira levica. Da li je to jačalo ili slabilo revolucionarni pokret, otvoreno je pitanje. U svakom slučaju, ovi levičari su u suštini bili oportunisti, proevropski orijentisani, patili od šematizma i nudili idealizovanu sliku Kine.

Čang Kaj Šek 1927. započinje prvi udar u cilju preuzimanja vlasti. Počinje da hapsi i progoni komuniste. Vang Čing Vej, koji je bio na čelo KP, napustio je Kanton pravdajući se bolešću. U suštini je bio oportunist. Ovaj Čang Kaj Šekov udar potcenjen je od strane KP i Kominterne.

U svom maršu ka severu Čang Kaj Šek brzo napreduje.

VII POBEDA I REPRESIJE

Seljački pokret je u 1927. u punom zamahu. Seljaštvu je nametnuta strahovita eksploatacija (50-80% letine morali su da daju na ime raznih dažbina).

Mao Ce Tung, u rodnom Hunanu, 1925. otkriva seljački svet i njegovu snagu. Tada piše prvo svoje delo *Analiza klasa u kineskom društvu*. Mao je već prihvatio ulogu seljaštva kao elementa revolucije.

Unutar seljačkog pokreta ubrzano započinje proces raskida sa tradicionalnim magijskim svetom.

Izveštaj o jednoj anketi u Hunanu Mao je napisao 1927. godine. To predstvalja prvu grubu skicu strategije koja će kasnije dovesti do pobeđe. Staljin je prihvatao agrarnu reformu revolucionarnog karaktera koji bi ostvario režim revolucionarnog saveza radništva i seljaštva. Mao je predlagao oružanu agrarnu revoluciju koja bi izbila odozdo, inicijativom siromašnog seljaštva, i pod rukovodstvom revolucionarne

avangrade. Siromašne seljake Mao naziva glavnom snagom revolucije. KP odbacuje ovu tezu.

U maršu na sever ogleda se nedovoljno angažovnije levice da stavi pod kontrolu oružane snage nacional-demokratskog režima. Armija pod rukovodstvom Čang Kaj Šeka oslobađa južnu i centralnu Kinu.

Pokret 30. maj pokušava ustanak u Šangaju, dok su revolucionarne trupe bile još daleko, što je dovelo do poraza. Ponovo izbija ustanak i formira se privremeni revolucionarni komitet Šangaja, ali su ponovo poraženi. Tek u trećem pokušaju, kada im se priključilo 800.000 radnika, ustanici su osvojili vlast. Imperijalisti su počeli koncentrisati trupe i brodove oko Šangaja.

Čang Kaj Šek i desno krilo Kuomintanga odlučuju se 1927. na raskid politike jedinstvenog fronta i započinju represije nad komunistima. U Pekingu je opljačkana ambasada Sovjetskog Saveza. Na osnovu navodno nađenog materijala u ambasadi Čang Kaj Šek je optužio komuniste da su zajedno s Kominternom kovali zaveru. Li Ti Čao je zatvoren sa svojim pristalicama i zadavljen. U Šangaju su organizovane bande napadale sindikalne i radničke organizacije. Prekim sudovima pobijeno je preko 5.000 ustanika. Isto se dešavalo i u Kantonu. Čang Kaj Šek je u ovom antikomunističkom udaru *otkinuo partiji glavu* i naterao je u ilegalnost.

Vuhanska vlada je osudila ove postupke Čang Kaj Šeka i lišila ga vojnih funkcija. Izgledalo je da će se savez komunista i Kuomintanga u Vuhanu održati.

Peti kongres KP se održava u Vuhanu 1927. Partija broji 60.000 članova. Na kongresu je napadnuta politika generalnog sekretara Čen Tu Hsua zbog popustljivosti.

Vojni secesionisti (ratni komandanti) nastavljaju s represijom, približujući se sve više Čang Kaj Šekovoj politici.

Na sastanku Centralnog komiteta KP Čen Tu Hsiu je oduzeta funkcija generalnog sekretara. Na čelo partije dolazi Ču Čiu Paj (intelektualac).

Vojska vojnih secesionista je vršila strahovite represije. Glave žena revolucionara otkidane su i stavljane na ulazu u sela kako bi izazvale užas.

Od 60.000 članova partije u ovoj kampanji je polovina pobijena ili eliminisana iz borbe (1949. samo je nekoliko hiljada njih bilo u životu). To je bila neizbežna škola revolucionarne borbe. Sve više je probijala svest da se potlačeni mogu osloboditi samo ako otmu puške iz ruku gazda i upotrebe ih.

Porazom komunista i radništva završen je prvi građanski revolucionarni rat koji je trajao od 1924-27. godine.

VIII POČETAK ORUŽANE BORBE

Pod vođstvom KP 1927. započinje ustanak u Nančungu. Aktivnu ulogu u ustanku imaju Ču En Laj i Ču De. Polazi se od shvatanja da su jedino seljačke mase u stanju da sruše globalni sistem proizvodnih odnosa na selu. Tada je na čelu KP Jen Ting (intelektualac buržoaskog porekla, formirao se u Parizu, zarobljen i mučen od strane Čang Kaj Šeka, 1946. pušten iz zatvora, poginuo u avionskoj nesreći).

Ču De uspeva da pokrene 30 hiljada ustanika, ali za dva-tri dana borbe prepolovljena mu je vojska. To je bio začetak oružane borbe. Da bi preživeo i sačuvao živu silu Ču De je prinuđen na kontakte sa oficirima Kuomintanga. Tokom 1928. Ču De je imao samo nekoliko stotine boraca. On odlučuje da se uputi u Hunan. Te godine dolazi do kontakta Ču Dea i Mao Ce Tunga. Ljudi koji su došli na sastanak sa Maom u ritama, zaista su sačinjavali generalštab oružane borbe. Stvorena je *crvena baza* u Čingkangšanu.

Mao je dobio zadatak 1927. da organizuje ustanak *jesenje* žetve uz strogo organizovanu i od strane Partije kontrolisanu oružanu snagu. Ustanak je započeo, ali ga nije podržao gradski proletarijat. Rudari i seljaci su napali na Hunan i pretrpeli su strahovite gubitke. Mao je naredio povlačenje ka selima. Uhapsila ga je milicija veleposednika. Mao ih je potkupio i uspeo da bos, krijući se u trsci, pobjegne. Krajem 1927. Mao je na čelu čete gerilaca. To je bila čvrsta gerila i organizovana *crvena vlast*. Već 1927. Mao formira svoju *vladu* sastavljenu od narodnih saveta i skupštine radnika, seljaka i vojnika. Počeo se oblikovati princip koji je kasnije postao osnova oružane borbe u Kini, prema kome *politička vlast dolazi preko puščanih cevi*. Mao napada partija da nije želeo da zauzme Čengšu. Centralni komitet KP je kritikovao Maoa zbog preterane opreznosti. Međutim, dolazak Ču Dea 1928. ojačao je pozicije Maoa. Mao i Ču De su se tokom 1928. oduprli uništenju od strane neprijatelja, formirajući prvu *Crvenu armiju* Kine i mesni sovjet.

Na Drugom kongresu partije slobodnih zona Mao je izabran 1928. za sekretara. Na kongresu se donosi rezolucija u pogledu taktike, u kojoj se zalaže za borbu seljaštva zasnovanu na oružanoj klasnoj borbi i stvaranju *crvenih zona na selu*. I u drugim delovima Kine dolazi do ustanaka, ali su ovi sovjeti vrlo brzo uništeni i zavlado je teror.

U Šangaju je 1929. izvršen neuspeli juriš na zatvor. Učesnici su streljani.

KP je odabrala Kanton za podizanje ustanka. Izostao je pripremni rad sa masama, tako da je ovaj avanturistički poduhvat doživeo totalni poraz. Pobijeno je preko 8.000 komunista i izvršeo je užasno krvoproliće. Od 1927-33. četiri petine profesionalnih revolucionara bilo je izgubljeno. Sama KP je osudila svoj avanturizam.

IX KINESKA SOVJETSKA REPUBLIKA

Između 1928. i 1930, posle strahovitih poraza, u KP se učvrstila linija Li Li Sana zasnovana na uverenju o nužnosti obnove borbe u gradovima. Za to vreme Mao i Ču De šire *crvene zone*. U skladu sa zvaničnom linijom partije tokom 1930. dolazi do napada na gradove. Ova politika doživljava potpuni krah. Napušta se linija Li Li Sana. U tom periodu dolazi do fluidnosti i kompromisa u stavovima KP.

Mao je, u skladu sa linijom Partije, izveo napad na Nančang, ali sačuvao je jezgro vojske i povukao se. I Kominternu se zalaže za napuštanje dotadašnje linije. Iz Moskve dolazi 1930. Pavel Mia sa 28 najboljih učenika, *mladih boljševika*, da pomogne KP. *Mladi boljševici* su bez iskustva i ne poznaju dovoljno konkretne uslove. Njihov cilj je *boljševizacija* KP Kine. Već 1930. ocrtavaju se dve linije u partiji: Maova linija i linija *mladih boljševika* (Vang Mingova linija). Posle nekoliko sjanih pobeda Mao jača uticaj u gerili. Seljaštvo masovno prilazi pokretu.

Čang Kaj Šek pokreće *kampanju zaokružnja i uništenja gerile*, angažujući 100.000 vojnika. U glavnoj bici mu je zarobljeno 10.000 vojnika. Tokom ove kampanje Mao Ce Tungova žena i sestra su ubijene.

Čang Kaj Šek pokreće 1931. i drugu kampanju sa 200.000 vojnika. Tokom druge *kampanje* među gerilcima se formirala misao revolucionarne strategije — *kada neprijatelj napreduje, povlačimo se; kada se ulogori, uznemiravamo ga, kada je neprijatelj umoran, napadamo ga, kada neprijatelj beži, gonimo ga*. Mao uvodi nova pravila u vojsci sa strogom disciplinom i pomaganju seljaštvu kako bi se još više stopili sa masama seljaka.

Centralni komitet KP, sastavši se u ilegali, 1931. bira Vang Minga za generalnog sekretara partije.

Treća kampanja Čang Kaj Šeka broji 300.000 vojnika uz angažovanje imperijalističkih savetnika. Mao mora da napusti slobodnu teritoriju. Prioritet se stavlja na očuvanje armije. Međutim, i treća kampanja doživljava krah. Cela jedna divizija Čang Kaj Šekovih vojnika prešla je na stranu gerile.

Glad koja je trajala od 1929. u severozapadnoj Kini je izazvala od pet do deset miliona mrtvih.

U periodu 1930-34. Crvena Kina imala je 9 milona stanovnika. Sekretar KP Vang Ming odlazi u Moskvu i tamo ostaje do raspuštanja Kominterne 1943. godine.

Centralni komitet postavlja organe u *crvenim zonama* kako bi kontrolisao situaciju. Mao ima veći uticaj u *crvenoj Kini* nego u partiji.

Prvi kongres sovjeta cele Kine održan je u Juičinu 7. novembra 1931 godine. Formira se državni aparat nove Kine. Mao je postao *predsednik Mao*.

Vang Ming je iz Moskve 1932. u tezama o sečuanskoj gerili napao Maoa. Tokom te godine slabi uticaj Maoa u Partiji i pokretu. Jedan od razloga je i njegovo odsustvo zbog bolesti.

Tokom četvrte kampanje Čang Kaj Šeka 1932-33, u kojoj je angažovao 500.000 vojnika centralna *crvena baza* u početku nije bila uništena, ali je ostala izolovana. Vrše se velike represije, što na kraju dovodi do kraha centralne *crvene baze*.

Ču En Laj zamenjuje Maoa na ključnoj poziciji političkog sekretara svih crvenih snaga.

U petoj kampanji Čang Kaj Šek koristi nacističke savetnike. Nemački generali sprovode taktiku građenja zemunica od betona stalno ih pokrećući napred i stalno smanjujući teritoriju gerile. Angažovao je milion vojnika. Greška revolucionarnih snaga ogleda se

u tome što na tu taktiku ostaju statični i nepokretljivi. Javljaju se veliki ekonomski problemi poput nestašice soli i glad.

Drugi kongres sovjeta u Juičinu 1934. potvrdio je Maovu čelnu poziciju, ali mu je funkcija delemično umanjena od Vang Mingovih ljudi. U jesen te godine situacija postaje neodrživa.

X KINA KUOMINTANGA

Posle 1927. kuomintanški režim se odlikuje sistematskom i surovom klasnom represijom, stalnim unutrašnjim borbama i vojnom secesijom. Na ekonomskom planu dva su aspekta — dirigovana birokratija koja upravlja privredom i vezanost za strane sile.

Japan je 1931. izvršio invaziju na severu Kine. Kuomintang sprovodi liniju ne pružanja otpora. U Nankingu je policija masakrirala studente koji su protestovali protiv ovakve politike.

Japan je, te iste godine, napao Šangaj. Čang Kaj Šek prihvata sporazum sa Japanom. Kini je zabranjeno da drži svoje trupe u Šangaju. Već sledeće godine izvršena su nova japanska osvajanja.

Od 1927. do 1937. bilo je skoro 3 milona žrtava represije kuomintanškog režima. Nemački instruktori su u kuomintanškoj armiji zamenili sovjetske instruktore. Ratni gospodari tokom ovog perioda neprestano vrše eksploataciju sela, i oni su u celini sačuvali svoju vlast.

Čang Kaj Šek, sa svojom tazbinom Song, sve više gomila bogatstvo. Porodica Song je u potpunoj zavisnosti od američkog kapitala. Vrše se ogromne špekulacije, poput one iz 1935. kada je iz opticaja povučen srebrni novac za bankote koje nisu imale nikakvo realno pokriće. Amerikanci imaju sve veću ekonomsku kontrolu nad Kinom, dok Japanci sve veću vojnu kontrolu. U Mandžuriji je pod uticajem Japana formirana marionetska država *Mandžuko*.

Studenti vrše proteste sa nacionalnih i antiimperijalističkih pozicija. Mnogi pisci i umetnici uključuju se u borbu protiv okupacije delova teritorije Kine od strane Japana.

XI DUGI MARŠ

Oktobra 1934. glavnina Crvene armije probila je obruč kuomintanških snaga, napustila revolucionarnu bazu u Kjangsiju i otpočela čuveni *Dugi marš*.

Januara 1935. saziva se proširena konferencija Politbiroa CK u toku koje je Mao izabran za generalnog sekretara Partije i definitivno preuzeo vođstvo KP Kine. Konferencija odlučuje da se marš nastavi ka severu.

Dugi marš je u stvari bio povlačenje pred Kuomintangom, ali i odbacivanje kapitulacije (organizovano i svesno). Pomoć stonovništva je bila nezaobilazni element u uspešnosti ovog poduhvata. Ostajući u *crvenoj bazi* stanovništvo je svojom borbom zadržavalo snage neprijatelja.

Osnovna taktika tokom marša bila je izbegavati neprijatelja, vršiti agitaciju i kažnjavati ugnjetače. Teški prelazi preko planinskih reka Hunana i Vučjanga, krajem decembra u nenormalnim uslovima, predstavljalo je pravi podvig. Tom prilikom su gerilci uspeli da na prevaru zauzmu grad Cunjiu preobukavši se u neprijateljske vojnike. Stalno povlačenje danju, varke, noćni napadi s koncentrisanim snagama, bili su sastavni deo taktike tokom *Dugog marša*.

U proleće 1935. trebalo je savladati najtežu prepreku — reku Jangce. Svi šlepovi i čamci su bili pod kontrolom neprijatelja. S druge strane reke gerilce su čekale straže i utvrđenja Čang Kaj Šekove vojske. Gerilci su uspeli da prevezu 50.000 boraca bez gubitaka. Ispoljena je vrhunska organizacija Crvene armije. Posebno je bilo teško savladati planinsku reku Tatu koja protiče kroz visoki planinski klanac. Trebalo je osvojiti visoki most nad klancem i koji je bio pod

kontrolom neprijatelja. Prešavši 100 kilometara za jedan dan armija je stigla do mosta. Dvadeset dva borca su prelazila most na mišićima držeći se za gole lance. Pod stalnom vatrom neprijatelja svojim životima su otvarali prolaz za svoje drugove.

Izbija sukob između Mao Ce Tunga i Čang Ku Taoa koji je želeo da marš usmeri ka Sikangu, Tibetu ili Sinkjangu, u vrlatne oblasti gde ne živi narod Han (većinsko stanovništvo Kine), koje je Kuomintang teško mogao kontrolisati. Mao je bio za nastavak marša ka naseljenim područjima, tamo gde se nalaze Japanci. Ovaj sukob je doveo do stagnacije i zakašnjenja od godinu dana. Čang Ku Tao je odveo svoje snage u Sikang, ali je vojna situacija bila nepovoljna na Tibetu. Kasnije je Čang Ku Tao prešao u Kuomintang.

Crvena armija je smanjena na 20.000 boraca. Desetine boraca su završavali i život u blatnjavim močvarama, u ledenoj kiši, umirali od gladi jedući odeću od pamuka koja je sadržavala izvesnu količinu hranljivih sastojaka.

Posle *Dugog marša* i pređenih 25.000 kilometara nova *crvena baza* je formirana u Šensiju oktobra 1935. godine.

Drugi građanski revolucionarni rat koji je trajao u periodu 1930-35. je time završen.

Taktika KP je bila: ići na jedinstvo sa nacionalnim snagama u borbi protiv imperijalizma. Mao se zalaže za dugotrajnu borbu protiv Japanaca. KP iste godine upućuje apel za stvaranje jedinstvenog fronta protiv Japana. Studenti Pekinga prihvataju apel i organizuju patriotske manifestacije. Jedanaest studenstkih udruženja izdaje *Manifest građanskih sloboda*, zalažući se za odlučniji otpor Japancima. Započinju represije nad studentima, koji nisu naviknuti na ulične borbe. U novim demonstracijama učestvuje 30.000 studenata koji su sada bolje organizovani. KP je podržala studente. Početkom 1936. studenti započinju propagandu po selima. Istovremeno su vojne snage Kuomintanga sve više za saradnju sa komunistima u borbu protiv

Japana. Oktobra 1936. Čang Kaj Šek je stigao u Sijan, glavni grad Šensija. Oficiri su odbili da izvrše njegovo naređenje. Čang je morao po zimi, bos i u pidžami, da beži kako bi izbegao hapšenje. Polusmrznutog su ga vojnici, ipak, pronašli. Pod pritiskom komunista Čang Kaj Šek je pušten, ali ne pre nego što je prihvatio da obustavi borbu protiv komunista i realizuje antijapansko jedinstvo. Verovatno je i Staljin vršio pritisak da se Čang Kaj Šek pusti.

Otpočinju pregovori KP i Kuomintanga. KP insistira više na antijapanskoj borbi nego na budućem karakteru vlasti. Takođe je ublažila svoje radikalne stavove. Formalno je prestala da osporava legitimitet kuomintanške vlade.

Sedmog jula 1937. vlada u Tokiju je izvršila invaziju Kine.

XII OTPOR INVAZIJI

Čang Kaj Šek i krupni vlikaši su pasivni u pružanju otpora Japanu.

Sovjetski Savez je potpisao pakt s Kuomintangom na osnovu koga je poslao kredite i pet avionskih formacija. Međutim, Čang Kaj Šek taktizira i čeka. Na Žutoj Reci Čang Kaj Šekovi oficiri su srušili nasipe i promenili tok reke. To je izazvalo poplave vode i blata s ogromnim štetama i žrtvama, ali time nije zaustavljena invazija Japanaca.

Kuomintang je takođe zapalio Čangše, prestonicu Hunana, izazivajući nepotrebno mnoge žrtve. Taktika Čang Kaj Šeka je: dati prostor i čekati — dobiti u vremenu. Ali Japanci su uspeli da osvoje skoro sve.

Mao se zalaže za dugotrajni rat i postepeno širenje prostora.

Kolaboracija velikaša sa Japancima na okupiranom prostoru je masovna. Zato seljaci još više prihvataju Crvenu armiju kao svoju vojsku.

Japanci nemaju dovoljno snage da pokriju sva sela. Širenju gerile doprinosi i masovne represije, pljačke i silovanja koje se vrše nad seljaštvom.

U ovom periodu Mao piše značajna dela *O protivrečnostima*, *O praksi*, *O novoj demokratiji*.

Šansi je bila prva oslobođena oblast od strane Crvene armije. Režimi stvoreni otporom bili su revolucionarni, iako njihov cilj nije bio rušenje vlasti već oslobađanje od Japanaca.

Na kraju *Dugog marša* 1937 bilo je 30.000 boraca, već 1940. bilo je 400.000. Na slobodnoj teritoriji se uspostavljaju novi društveni odnosi. Višak zemlje koji se ne obrađuje daje se seljacima, uz smanjenje ostalih nameta. Velikaši su uglavnom bežali u gradove. Istovremeno, sprovodi se masovno opismenjavanje seljaštva, uz obavezni proizvodni rad i mobilizaciju.

Japan je preduzimaio sve da uguši otpor. Gerila stvara pod zemljom celu mrežu rovova, kanala i pokretnih bolnica. Japanci upotrebljavaju i otrovne gasove duž kanala i rovova kako bi uništili gerilu. Formirana je međunarodna bolnica na čijem čelu je Norman Bethune, Kandžanin, učesnik španskog građanskog rata. Bolnica sa 1500 kreveta bila je u mogućnosti da se evakuiše za pola sata.

Japanska taktika je bila: kontrolisati komunikacije, izgraditi sistem bunkera i zaposliti seljake na njihovom održavanju kako bi ih odvojili od gerile.

Kuomintang je 1940. naredio Ču Deu da sve svoje snage prebaci severno od Žute Reke kako bi se oslabila kontrola slobodnih teritorija od gerile i eliminisali elementi društvenog preobražaja.

Za Crvenu armiju je bila nepovoljna 1942. godina. Tada je armija sa 400.000 spala na 300.000, a teritorija koju su kontrolisali sa 100 na 50 miliona stanovnika.

XIII PROMENJENA POLITIČKA RAVNOTEŽA

Tokom celog period borbe protiv Japanaca odvijaju se složeni procesi u okviru KP.

Mao 1939. pokreće *kampanju ispravljanja* — eliminisati sve što je štetno za pokret smenjivanjem, ali ne fizičkom eliminacijom ljudi.

U KP stalno traju diskusije o ispravnosti linije i vrši se prestrukturiranje partije.

Period 1940-42 je bio najteži period zbog pritiska Kuomintanga, invazije Japana i međunarodne situacije povodom početka Drugog svetskog rata. Posebni značaj za očuvanje i jačanje KP bila je samoinicijativnost u najtežim uslovima.

Do 1945. KP je narasla na 1.200.000 članova.

Slom Čang Kaj Šekovog režima se desio za vreme rata. Taktika: *predati prostor da bi se dobilo u vremenu* doživela je slom. Mađutim, SAD žele po svaku cenu sačuvati Čang Kaj Šeka. Atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki nisu imale za cilj samo poraz Japana, već da se uceni Sovjetski Savez i zastraše socijalističke snage u svetu. SAD žele zadržati kuomintanški režim, ali je na selu već bilo izgrađeno novo društvo.

Posredstvom Amerikanaca, 1945. započinju pregovori Crvene armije i Kuomintanga. Traži se da se Japanci predaju Kuomintangu i da Ču De ne napada Japance. Gradovi su već bili opkoljeni selima. Ču De i Mao prihvataju da neće napadati gradove, ako na to ne budu primorani.

U leto 1946. Kuomintang se, zbog podrške SAD, smatrao dovoljno jakim da krene u napad. Pod komunističkom vlašću je već bilo 160 milona stanovnika.

XIV POBEDA REVOLUCIJE

Strategija komunističkog pokreta u novim uslovima je odbrambeni rat, ne toliko radi očuvanja gradova, već radi uništenja neprijatelja. Narodnoslobodilačka vojska se povlačila uvlačeći neprijatelja u dubinu ka centralnoj Kini.

Posle napada na Jenan 1947. Mao je morao da napusti grad, ali su trupe Čang Kaj Šeka, kada su se prebacile u Šansi, imale već 100.000 gubitaka. Bitka za kontrolu Žute Reke je bila od izuzetnog značaja. Čen Ji je pobedonosno oslobodio sve zone. Promenio se odnos snaga. Marta 1947. Kuomintang je prinuđen da prekine ofanzivu.

Mao 1947. donosi strateški plan — uništiti Kuomintang na vojnom planu. Pod komandom Lin Piaoa počinju napadi na velike gradove. Prihvata se bitka na otvorenom polju. Lin Piao je u vojnu kampanju krenuo sa 100.000 vojnika i vrlo brzo došao do 800.000 boraca. Situacija se odvijala brže nego što se predviđalo.

Stav Maoa tokom 1948. je da se revolucija mora dovesti do kraja, uz odbacivanje svakog kompromisa na socijalnom i međunarodnom planu. Propagira se otvorena saradnja s svim grupacijama koje su raskinule s Kuomintangom. Naredba glasi: „Íci hrabro napred i odlučno, radikalno, temeljno i bez izuzetka uništavati sve reakcionarne snage u celoj zemlji. Očuvati nezavisnost i teritorijalni integritet i suverenitet Kine”.

Agrarna revolucija započinje maja 1946. godine. To je radikalni zaokret u pogledu politike na selu. CK daje direktivu po pitanju zemlje u kojoj se naređuje da se krene od mera smanjenja zakupa ka konfiskaciji zemlje. Agrarni zakon donesen septembra 1947. osim državne i opštinske zemlje, predviđa da treba konfiskovati svu zemlju koju nisu obrađivali bogati seljaci. Ne sprovodi se kolektivizacija, jer se još nisu stekli uslovi za to i ne napada se srednje seljaštvo.

Kuomintang je sve više izolovan. U takvim uslovima dolazi do protesta inteligencije i odvajanja buržoazije od režima. Mao je pozdravio njihovu neutralnost, jer su time olakšali uspostavljanje novog režima. I jedan broj ratnih gospodara se priklonio novoj vlasti. U tri velike kampanje tokom 1948-49. Narodnoslobodilačka vojska izvojevala je pobedu u Trećem građanskom ratu. Aprila meseca 1949. padom Nankinga prestao je da postoji Kuomintang. Čang Kaj Šek beži na Formozu (Tajvan).

Krajem 1949. oslobođena je sva Kina osim Tibeta. U decembru se *vlada* Kuomintanga sklonila na Formozu gde se održala pod vazдушnom i atomskom zaštitom SAD.

Kineskom revolucijom se promenio odnos revolucionarnih snaga u svetu.

U carskoj palati dinastija Ming i Čing, Mao je proglasio stvaranje Narodne Republike Kine.

Uzroci uspeha kineske revolucije mogu se naći u:

- do kraja zaoštrenim ekonomskim, socijalnim i političkim protivrečnostima kineskog društva;
- korumpiranom kuomintanškom režimu nesposobnom da reši probleme u društvu;
- spremnost revolucionarnih snaga da razrade svoju političku platformu i mobilišu snage najširih slojeva društva, da socijalnu bazu revolucije čini savez seljaštva, radničke klase i nacionalne buržoazije;
- sposobnost revolucionarnih snaga da neposredno povežu borbu protiv zavojevača s borbom za društvene promene;
- međunarodnoj situaciji, odnosno slomu fašizma i jačanju socijalističkih snaga u svetu, naročito posle Drugog svetskog rata.

Za Kinu je otpočeo dug i težak put borbe za izgradnju novog društva i borba protiv imperijalističke opasnosti.

JUGOSLOVENSKA REVOLUCIJA

I STVARANJE I RAZVOJ JUGOSLAVIJE

Jugoslavija je stvorena kao rezultat istorijske težnje njenih naroda za samostalnošću od Austro-Ugarske monarhije i Turske carevine. Težnja za slobodom i ujedinjenjem je naročito došla do izražaja u XIX veku kod nacionalne inteligencije, koja se zalaže za ujedinjenje svih balkanskih naroda. Nacionalno oslobođenje balkanskih naroda se prepliće s interesima velikih sila, odnosno interesima buržoazija i dinastija balkanskih država, i praćeno je teškim sukobima. To nacionalno oslobođenje ne može se posmatrati izvan borbe za socijalno oslobođenje.

Među najznačajnijim ličnostima koje deluju u pravcu nacionalnog i socijalnog oslobođenja balkanskih naroda svakako je i Svetozar Marković. Svetozar Marković se formirao u revolucionarnim krugovima u Rusiji i Švajcarskoj. Po povratku u Srbiju uređuje časopis *Radenik* — prvo socijalističko glasilo na Balkanu. Njegov rad i ideje su doprinele jačanju socijalističke misli u Srbiji. U tom periodu u jugoslovenskim zemljama dolazi do jačanja socijaldemokratske ideje. Među nosiocima tih ideja su Franc Železnikar, Goce Delčev, Nikola Karev, Vasa Pelagić i mnogi drugi.

Razvojem kapitalizma, na početku XX veka, jača i radnički pokret u jugoslovenskim zemljama. Posebno mesto u radu socijaldemokratske partije u Srbiji pripada Dimitiju Tucoviću. Na Prvoj balkanskoj konferenciji socijaldemokratskih partija održanoj 1910. u Beogradu prisustvuju predstavnici Srba, Hrvata, Bugara, Rumuna, Turaka, Makedonaca, Crnogoraca, Slovenaca, Bosanaca i Hercegovaca. Socijaldemokrati su se izjasnili za bratsvo među balkanskim narodima i protiv porobljivačke politike imperijalnih sila.

Kraj Prvog svetskog rata je doveo do političkih previranja na prostoru bivše Austro-Ugarske. Naročit odjek među jugoslovenskim narodima imala je Oktobarska revolucija i revolucija u Mađarskoj.

U Oktobarskoj revoluciji je učestvovalo preko 30.000 Jugoslovena, a stvoren je i jedan jugoslovenski puk u Crvenoj armiji. Vojnu i političku ulogu u revolucionarnim događajima Sovjetske Rusije imali su Aleksa Dundić, Danilo Srdić, Emil Čop, Nikola Grulović, Vukašin Marković i drugi. Uticaj Oktobarske revolucije brzo se širio. Tako su se februara 1918. pobunili mornari u Bokokotorskom zalivu istaknuvši crvene zastave na brodovima i zahtevajući mir bez aneksija. Pobuna je ugušena. Četiri mornara su streljana. U Slavoniji je na hiljade vojnika dezertiralo i krilo se po šumama obrazujući *zeleni kadar*. Oni su napadali i zauzimali veleposednička imanja.

Tokom rata je obrazovan Jugoslovenski odbor u Londonu u kome su bili, uglavnom, predstavnici Hrvata i Slovenaca i koji se zalagao za stvaranje jedinstvene jugoslovenske države. Ideja o jugoslovenskom jedinstvu je konačno dobila svoj oblik — jedni su je shvatali kao državu na demokratskim i federativnim osnovama, drugi kao jednostavno proširenja karađorđevićevske srpske kraljevine. Prvog decembra 1918. stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. To je bilo i u interesu pobjedničkih sila kao bedem protiv revanšizma Italije i Mađarske, a istovremeno i kao sanitarni kordon protiv boljševizma. Tako je umesto republikanske, demokratske strukture stvorena monarhistička i centralistička država. Tome se niko nije mogao uspešno suprotstaviti, jer je jedino Srbija imala organizovanu vojsku i policiju.

Slovinci i Hrvati su odmah shvatili da su pali pod vlast koja nije ništa bolja od austrougarske vlasti. Crnogorci i Makedonci nisu bili priznati kao posebna nacija i jednostavno su ih smatrali Srbima. Ostale nacionalnosti nisu imale nikakva prava.

U Hrvatskoj, Crnoj Gori i Makedoniji raslo je nezadovoljstvo protiv velikosrpskog ugnjetavanja, nezadovoljstvo koje je često dobijalo pobunjenički i separatistički karakter.

II STVARANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Povratak velikog broja vojnika iz Rusije je ubrazao stvaranje Komunističke partije. Na Kongresu ujedinjenja u Beogradu aprila 1919. dešava se politički preobražaj socijalista u komuniste. Partija je nazvana Socijalistička radnička partija (komunista) Jugoslavije. Za sekretara partije je izabran Filip Filipović. Partija je pristupila Trećoj internacionali. Te iste godine je u Zagrebu formiran SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije.

Da bi smirila previranja na selu vlada je počela da sprovodi ograničenu agrarnu reformu, istovremeno nastupajući oštrije protiv komunista. Sprovodi se cenzura štampe, policiji se daju veća ovlašćenja, povećava se broj žandarma sa 10 na 20 hiljada. Radnici na ukupnu situaciju odlučno reaguju tako da izbijaju štrajkovi i sukobi s policijom. Radnici se posebno protive intervenciji u Mađarskoj radi gušenja revolucije i intervenciji u Rusiji protiv boljševičke vlasti.

U Mariboru dolazi do pobune i ustanka vojnika 1. aprila 1920. Istovremeno je započeo i štrajk železničara u kome učestvuje 50.000 radnika. Borbe se nastavljaju uprkos strahovitim represijama. Rudari zauzimaju rudnike u Trbovlju. Demonstracije izbijaju i u Ljubljani. Policija je u Trbovlju otvorila vatru i ubila 13 a ranila 40 rudara.

Dolazi do pobuna seljaka u Bjelovaru, Varaždinu i drugim mestima

Odlukom Drugog kongresa, održanog u Vukovaru 1920, Socijalistička radnička partija (komunista) menja svoje ime u Komunističku partiju. Jedan deo *centrumaša*, koji su bili na reformističkim pozicijama i nisu verovali u mogućnost revolucionarne oružane borbe, napustili su Partiju i ujedinili se sa Socijalističkom partijom Jugoslavije koja je bila u potpunosti na oportunističkim i antikomunističkim pozicijama.

Na lokalnim izborima 1920. Komunistička partija je osvojila većinu u mnogim gradovima poput Beograda, Niša, Skoplja, Kragujevca, Slavenskog Broda, Užica, Prilepa, a relativnu većinu u Zagrebu, Vukovaru, Osijeku, Podgorici...

Vlada je odgovorila raspuštanjem opštinskih odbora u Beogradu i Zagrebu ne dozvolivši komunistima formiranje lokalne vlasti.

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu KP je treća stranka po broju osvojenih mandata. Strah od uticaja komunista primorava režim na zavođenje *belog terora*. Pored policije, vojske i žandarmerije na sceni su i naoružani fašistički odredi poput ORJUNE (Organizacije jugoslovenskih nacionalista) i SRNAO (srpska nacionalistička omladina).

Krajem 1920. u Bosni je 20.000 rudara stupilo je u štrajk. Tokom represije ubijeno je 7 husinskih rudara.

Decembra 1920. vlada je donela *Obznanu* kojom se zabranjuje svaka komunistička propaganda i naređuje zatvaranje sedišta KP i konfiskovanje njene imovine.

Skupština je 28. juna 1921. donela Vidovdanski ustav. Ustav odgovara centralističkim zahtevima srpske buržoazije i donet je uz saglasnost slovenačke i hrvatske buržoazije.

Avgusta 1921. donesen je Zakon o zaštiti države. Zabranjena je Komunistička partija.

Kao povod za zabranu bilo je bacanje bombe od strane Spasoja Stejića na regenta Aleksandra i ubistvo ministra policije Milorada Draškovića od strane Alije Alijagića pripadnika *Crvene pravde*. Pojedini članovi Partije bili su razočarani što se rukovodstvo Partije ne suprotstavlja *belom teroru*, pa su se odlučili na individualni teror.

U ilegalnoj i polulegalnoj aktivnosti koja će trajati sve do početka Drugog svetskog rata, KP nije bila odmah spremna na ilegalni rad i prešla je period unutrašnje krize. Stotine članova je pohapšeno, dobar deo je emigrirao, a neki su napustili svaku aktivnost.

Pošto je uhapšen ceo Izvršni komitet KP, stvoreno je unutrašnje rukovodstvo u kome su bili Moša Pijade, Triša Kaclerović, Kosta Novaković i drugi, i rukovodstvo u Moskvi na čijem je čelu bio Sima Marković.

Zbog zabrane KP, pod dugim imenom niču radničke i sindikalne organizacije.

U Hrvatskoj je vrlo aktivna Hrvatska seljačka stranka pod vođstvom braće Radić, koja je bila član Seljačke internacionale osnovane u Moskvi. HSS je predstavljala najveću opozicionu stranku.

U komunističkom pokretu bile su prisutne dve struje — jedna sektaška, koja je išla do granica anrahizma, i druga oportunistička, koja je išla do *likvidatorstva*.

Desnica, *centrumaši*, zbog svog oportunizma su 1920. isključeni iz Partije, ali to nije otklonilo frakcijske sukobe i postojanje ove dve struje u Partiji.

Postojale su i razlike po nacionalnom pitanju. Staljin je polemisa sa Simom Markovićem. On je osporavao njegovo mišljenje da se jugoslovensko nacionalno pitanje treba tretirati kao ustavno pitanje, a ne kao pitanje proleterske revolucije. Sima Marković je polazio od toga da u zemlji nije revolucionarna situacija i da revolucionarnu energiju nacionalnih pokreta treba iskoristiti ne za osvajanje vlasti, već za demokratizaciju buržoaskog društva i uklanjanje nacionalnih sukoba. *Levica* u Partiji je smatrala da KPJ treba da se bori za vodeću ulogu u seljačkim i nacionalnim masama i da se nacionalno pitanje ne može rešiti u okviru buržoaskog poretka.

Treća zemaljska konferencija KPJ, održana u Beogradu 1924, bavila se definisanjem nacionalne politike Partije kao sastavnog dela

njenog revolucionarnog programa. Partijska *levica* precenjivala je revolucionarnu ulogu građanskih stranaka i mogućnost stvaranja *jedinstvenog fronta* radničke klase i seljaštva, u saradnji s opozicionim građanskim strankama, na rešavanju nacionalnog pitanja revolucionarnim akcijama. Partijska *desnica* je polazila od shvatanja da nema izgleda za izbijanje revolucije na Balkanu, upozoravajući da je za klasnu borbu podjednako štetan i nacionalizam ugnjetenih naroda.

Na konferenciji su prihvaćeni stavovi Kominterne da se nacionalno pitanje može rešiti „samo slomom kapitalizma putem otvorene borbe radnih masa protiv vlasti buržoazije i samo putem borbe za uspostavljanje radničko-seljačke vlasti”. Zaključeno je da se pravo ugnjetenih naroda na otplenjenje ne može odlagati do pobede proletarijata nad kapitalizmom, nego se Partija i pod vlašću buržoazije mora najenergičnije boriti za ostvarenje tog prava. Prihvaćen je zatev partijske *levice* u pogledu boljševizacije partije. Organizaciono pitanje je shvaćeno kao političko pitanje od bitnog značaja za akcionu sposobnost partije. Zaključeno je da se organizacija ilegalne kadrovske partije, zasnovana na principu demokratskog centralizma, izgrađuje formiranjem ćelija po preduzećima, oslanjajući se u prvom redu na industrijsko radništvo i posvećujući posebno brigu sistematskom školovanju partijskih kadrova.

Treći kongres KPJ održan 1926. u Beču, potvrdio je odluke Treće zemaljske konferencije i doneo nov program i statut partije. Za sekretara partije je izabran Sima Marković.

U periodu od 1926-1936. Partija upućuje na Komunistički univerzitet u Moskvi mnoge svoje kadrove koji su stečenim znanjem kasnije dali veliki doprinos razvoju Partije.

I pored prividnog jedinstva ispoljenog na Trećem kongresu partije frakcijska borba između *levice* i *desnice* je nastavljena. Izvršni komitet Kominterne je 1928. uputio *Otvoreno pismo članovima KPJ* u

kojem ih poziva da učine kraj frakcijskim borbama i formiraju radničko rukovodstvo partije.

U Drezdenu je 1928. održan Četvrti kongres Partije. Od 2.122 člana Partiju su predstavljala 26 delegata. Izvršena je kritika oportunistima *desnice*, ali je ukazano i na greške u organizacionom radu *levice*. Odlučeno je da rukovodstvo Partije popune radnici i da se vodi računa o nacionalnom sastavu. Za sekretara Partije je izabran Đuro Đaković.

Ubistvom braće Radić u Skupštini 1928. od desničarskog poslanika Puniše Račića, stvorena je politička i parlamentarna kriza u zemlji. Trideset hiljada radnika i studenata je izašlo na demonstracije u Beogradu. Sukobi su krvavi. U Zagrebu su 22. jula izbile masovne demonstracije. Pet demonstranata je ubijeno. Zatim je usledio generalni štrajk. Režim je odgovorio masovnim hapšenjima. Tada je uhapšen i Josip Broz, zagrebački komunistički aktivista, i osuđen na 5 godina zatvora.

Novonastalu situaciju u zemlji kralj Aleksandar je iskoristio da bi januara 1929. zaveo *šestojanuarsku diktaturu*. Ukinut je ustav i raspuštena Narodna skupština. Država dobija naziv Jugoslavija. Prigrabivši svu vlast Aleksandar je imenovao generala Živkovića za predsednika vlade. KPJ se nije snašla u ovoj situaciji i pokušala je da podigne oružani ustanak. To je bilo pogrešno. Ubijeni su sekretar CK KPJ Đuro Đaković, sekretar Crvene pomoći Nikola Hećimović, nekoliko članova Centralnog komiteta i sedam sekretara SKOJ-a. Beogradski zatvor *Glavnjača* je tada postao simbol svireposti. Od 1929-31. pred specijalnim sudom su održana 82 suđenja. Partija je faktički bila razbijena i naterana u još veću ilegalnost.

Januara 1931. kralj Aleksandar donosi novi ustav i uvodi ponovo parlamentarizam, ali u suštini se ništa bitno nije promenilo.

Odlukom Kominterne 1932. formirano je Privremeno rukovodstvo KPJ s Josipom Čižinskim (Milanom Gorkićem) na čelu.

Masovna hapšenja i progoni nisu demoralisali članove Partije. Partija počinje da se obnavlja tokom 1931-1933. Posebno su aktivni kaznionički partijski komiteti koji su po robijašnicama stvorili *crvene univerzitete* gde se vršilo obrazovanje kadrova. Tako je i preveden prvi tom Marksovog *Kapitala* u mitrovačkoj kaznionici od strane Moše Pijade i Rodoljuba Čolakovića koji je objavljen u redakciji Augusta Cesarca u Beogradu 1934 godine. Drugi tom je objavljen u redakciji Veselina Masleše 1935. godine.

U oktobra 1934. u Marseju je ubijen kralj Aleksandar.

Na vlasti 1935. je Milan Stojadinović, radikal. Od maja 1935. do januara 1936. izvršena su 153 politička ubistva. Stojadinović ne samo da je imitirao fašizam u unutrašnjoj već i u spoljnoj politici. Jugoslavija je faktički napustila Malu atantu i okrenula se fašističkim zemljama, povezujući se s Nemačkom, Italijom i Bugarskom.

Na plenumu KPJ, održanom u Splitu 1935, sekretar Partije Blagoje Parović u svom referetu dokazuje da je fašizam glavni neprijatelj ne samo radničke klase već i pristalica demokratije, zalažući se za jedinstvenu antifašističku borbu. (Blagoje Parović je poginuo u španskom građanskom ratu).

Sedmi kongres Kominterne održan 1935. u Moskvi bio je od izuzetnog značaja za razvoj komunističkog pokreta u svetu. Na njemu se jasno određuje fašizam kao glavna i najveća opasnost za revolucionarni pokret — „fašizam je otvorena teroristička diktatura najreakcionarnijih i najšovinističkih imperijalističkih elemenata finansijskog kapitala”. Odlukama kongresa postavljeni su temelji politike *narodnog fronta*.

U periodu 1935-38. Komunistička partija se još više obnavlja i popunjava novim kadrovima. Prevazilazi se sektaško zatvaranje, pojačava se rad u masama, dolaze novi ljudi. Istovremeno, novi kurs Kominterne kojim se proklamuje politika jedinstvenog fronta u borbi protiv fašizma daje novi polet KP. Partija više ne luta u pogledu

nacionalnog pitanja, što je do tada guralo sve nacionalne pokrete u službu stranih imperijalista, već je jasno istakla pravo naroda na samoopredeljenje i protiv velikosrpske prevlasti. Čak se išlo i do stvaranja samostalnih partija po pokrajinama u okviru KPJ.

Sindikalnu borbu KP zasniva na suprotstavljanju vladinom sindikatu JUGORAS-u pokušavajući da svoj uticaj u potpunosti proširi na radničke sindikate URS i GRS. Štrajkovi i demonstracije, sve organizovaniji i sve masovnijii, postaju redovna pojava, dok su sukobi sa policijom sve žešći. Narodnofrontovska platforma počinje da daje rezultate. Samo u jednim demonstracijama 1936. na Belvederu kod Cetinja ubijeno je 6, ranjeno 30, a uhapšeno 100 demonstranata.

Odlukom Kominterne, dotadašnji sekretar KPJ Milan Gorkić, je 1936. smenjen i kasnije je u Sovjetskom Savezu osuđen na smrt. Mnogi jugoslovenski komunisti su tada bili uhapšeni i osuđeni u procesima koji su se odigrali u Sovjetskom Savezu. Kominternu obustavlja svaku finansijsku pomoć KPJ. Jedan deo Kominterne je predlagao da se KPJ zbog stalnih frakcijskih borbi i nejedinstva u Partiji raspusti, kao što je to učinjeno i s poljskom komunističkom partijom. U Moskvi su tokom 1936. nekoliko meseci boravili Josip Broz i Petko Miletić (jedan od najistaknutijih jugoslovenskih komunista, koji se nalazio na čelu kaznioničkog komiteta KPJ u Sremskoj Mitrovici). Petko Miletić je kasnije uhapšen i osuđen u Sovjetskom Savezu. Josip Broz se vratio u zemlju sa zadatkom da formira novo rukovodstvo Partije. Mandat za sastav Centralnog komiteta je dobio Josip Broz 1939. godine.

KPJ je vrlo aktivna u organizovanju slanja dobrovoljaca u Španiju kako bi pomogli Špansku republiku. Hiljadu sedamsto Jugoslovena učestvovalo je u borbama u Španiji, među kojima su i Blagoje Parović, Vladimir Ćopić, Marko Orešković, Vladimir Popović, Veljko Vlahović, Petar Drapšin, Peko Dapčević, Franc Rozman, Mesud Mujkić. U borbama u Španiji je poginulo 800 a ranjeno 300 Jugoslovena.

Pred rat KP naglo širi članstvo. Broji 6.500 članova, dok SKOJ ima 17.800 članova.

Beogradski univerzitet, Zagrebačko sveučilište i Ljubljanski univerzitet postaju bastioni otpora režimu. Od njih potiču skoro sve manifestacije i demonstracije protiv režima. Sukobi sa žandarmerijom i fašističkim organizacijama, poput Ljotićevog *Zbora*, su bespoštedni i često se završavaju s žrtvama, ranjavanjima i hapšenjima.

Partija je aktivna u mirovnim pokretima omladine, ženskom pokretu, a posebno u raznim humanitarnim aktivnostima putem Crvene pomoći.

Snažno sredstvo u rukama Partije je njen list *Proleter*, dok pokrajinske partijske organizacije dodatno izdaju svoje listove.

Sporazum *Cvetković-Maček* iz 1939. je nagodba hrvatske i srske buržoazije o podeli vlasti. Jugoslavija je podeljena na banovine.

Na V zemaljskoj konferenciji KPJ, održanoj oktobra 1940. u Zagrebu, ukazano je na opasnost od agresije na zemlju. Za Generalnog sekretara Partije izabran je Josip Broz Tito. U Centralni komitet su izabrani i Edvard Kardelj, Milovan Đilas, Aleksandar Ranković, Ivan Milutinović, Rade Končar, Franc Leskošek. Za sekretara SKOJ-a izabran je Ivo Lola Ribar.

Dvadeset šestog marta 1941. Jugoslavija je u Beču pristupila Trojnom paktu.

Dvadeset sedmog marta su izbile demonstracije širom zemlje protiv pristupanja Jugoslavije u savez s fašističkim silama. U demonstracijama KPJ ima značajnog udela. Puč koji se rađa iz ovih demonstracija izvodi vojska uz saradnju engleske obaveštajne službe. Na presto se dovodi maloletni kralj Petar II Karađorđević. General Simović je na čelu vlade.

Nemačka je 6. aprila 1941. napala Jugoslaviju. Pred naletom moćnih fašističkih trupa iz svih prvaca i rastrgana svojim suprotnostima, Jugoslavija je već 17. aprila kapitulirala.

KPJ je donela odluku da se svi njeni članovi aktivno uključe u odbranu zemlje.

Kralj Petar II se s predstavnicima vlade sklonio u London.

Hitler je pristupio komadanju Jugoslavije. Nemcima je pripala severna Slovenija, Banat i Srbija. Italijanima — južna Slovenija, Dalmacija, Crna Gora i Kosovo. Bugarima — Makedonija i južna Srbije. Na teritoriji Hrvatske i BiH stvorena je Nezavisna Država Hrvatska — kvislinška tvorevina sa poglavnikom Pavelićem na čelu. NDH je podeljena na dve zone uticaja — nemačku i italijansku zonu. U Srbiji je formiran kvislinški režim na čelu sa generalom Milanom Nedićem.

Centralni komitet KPJ se tajno sastao u Zagrebu 15. aprila i izdao proglas: „Narodi Jugoslavije... Vi koji se borite i ginete u borbi za svoju nezavisnost znajte da će ta borba biti okrunjena sa uspjehom, pa ma vi sada sa nadmoćnim neprijateljem i podlegli u toj borbi. Ne klonite s duhom, zbijte čvrsto svoje redove, očekujte uzdignute glave i najteže udarce. Komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajaće do konačne pobjede, u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača... Stvorit će se na istinskoj nezavisnosti svih naroda Jugoslavije slobodna bratska zajednica”.

U to vreme primljeno je 4.000 novih članova u KP. Jedino su komunisti imali mrežu organizacija u celoj zemlji. Sve ostalo je nestalo i raspalo se. Prvih dana maja CK je ubrzao pripreme za oružanu borbu. Uputio je svoje članove da organizuju vojne komitete. CK KPJ je organizovao i svoj vojni komitet s Josipom Brozom Titom na čelu.

III POČETAK ORUŽANE BORBE

Dok besni teror okupatora koji komada zemlju, počinje oružana borba pod rukovodstvom KPJ, prekaljene u desetogodišnjem ilegalnom radu. Narod je pozvan u borbu protiv fašističkih osvajača i njihovih saradnika, bez obzira na nacionalne i verske razlike. Centralni komitet KPJ traži od članova mobilizaciju svih u borbu protiv okupatora: „mobilisati sve one koji su se pokazali ili će se pokazati u sadašnjim uslovima, kao neustrašivi i disciplinovani borci”.

Okupator je odmah počeo stvarati kvislinške vojske. Pored ustaša i domobrana u Hrvatskoj, u Srbiji su postojali nedićevci, ljotićeveci i njima bliski četnički odredi, u Makedoniji vmrovci, na Kosovu balisti, u Crnoj Gori zelenaši, u Sloveniji bela garda...

Ustaše su odmah po uspostavljanju vlasti počele s terorom i progonom srpskog stanovništva što izaziva masovne zbegove.

Petnaestog juna 1941. hercegovački ustanici su napali žandarmeriju i domobranksu kasarnu u Maloj Grudi. U Nevesinju je 24. juna napadnuta žandarmerija gde je ubijeno 40 neprijateljskih vojnika a 12 kamiona uništeno. Ovaj spontani narodni otpor je trebao predvodnika koji će odgovoriti istorijskom zadatku.

Komunisti svuda osnivaju *vojne komande* i vrše prikupljanje oružja i sanitetskog materijala. Formiraju se udarne grupe za diverzije gde naročitu ulogu igraju povratnici iz španskog građanskog rata.

Hitler priprema plan *Barbarosa* za napad na Sovjetski Savez koji treba da počne maja 1941, ali su martovki događaji u Jugoslaviji taj plan odložili za 22. juni. U tencima kada je napadnut Sovjetski Savez KPJ je pozvala sve narode Jugoslavije na oružanu borbu, a komunistima poručila: „Krvožedni fašistički vlastodršci, koji drže u ropstvu svoje narode i narode podjarmljenih zemalja navestiše nam rat do istrebljenja i navestiše preko radija krvavi pokolj komunista. Mi tu borbu prihvatamo, jer mi smo je očekivali i mi smo se za nju opremili...

Organizujte radne mase i dajte im vaše stečeno iskustvo. Stanite na čelo radnih i nacionalno ugnjetenih masa i vodite ih u borbu protiv fašističkih tlačitelja... Napred u poslednji i odlučni boj za slobodu i sreću čovečanstva!”.

U Beogradu je 27. juna konstituisan Glavni štab partizanskih odreda Jugoslavije u čiji sastav su, pored Tita, ušli Edvard Kardelj, Franc Leskošek, Ivan Milutinović, Aleksandar Ranković i Milovan Đilas.

Četvrtog jula je u Beogradu doneta odluka o podizanju ustanka.

Sedmog jula je u Beloj Crkvi mala oružana grupa pod komandom španskog borca Žikice Jovanovića ubila dva žandarma. To je bio početak borbe u Srbiji.

Dvanaestog jula crnogorski kvislinzi su proglasili stvaranje nezavisne Crne Gore. Trinaestog jula je izbio opštenarodni ustanak. Za samo nekoliko dan stvorena je velika slobodna teritorija koja je okruživala veće gradove u Crnoj Gori.

U Sloveniji je 22. jula u Kamniku došlo do prvih borbi.

U BiH je 27. jula izvršen napad na ustaški garnizon i oslobođen je Drvar. Istog dana su u Hrvatskoj, u Lici, započele borbe.

Počela je borba i po gradovima. Tako je u Beogradu spaljeno 20 nemačkih kamiona, oštećeni su neki pogoni i saobraćajnice. U Zagrebu su napadnute univerzitetske ustaške satnije gde je bilo 28 mrtvih.

Komunisti robijaši, njih 32, uspeli su da prokopanim tunelom pobjegnu iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici i domognu se Fruške Gore.

U Hrvatskoj je izvedeno neuspelo bekstvo komunista iz zatvora u Kerestincu. Zbog slabo organizovanog bekstva od strane KP pobijeno je desetine zatvorenika među kojima su bili istaknuti

komunisti: August Cesarec, Ognjen Prica, Božidar Adžija, Otokar Keršovani i drugi.

Ustanak u Makedoniji je kasnio zbog pogrešnih odluka makedonskog rukovodstva KP i izbio je tek 11. oktobra. Isto tako, dok je albanski narod u Albaniji u italijanskoj vojsci video okupatore i krenuo u borbu protiv nje, dotle je albanski narod na Kosovu s dolaskom italijanske vojske video mogućnost svog nacionalnog oslobođenja, tako da se pokret sporo razvijao.

Partizani su u početku nosili svoja civilna odela ili uniforme stare vojske s trobojkom. Ubrzo su na kapama počeli da ističu revolucionarni amblem — crvenu zvezdu.

Jedan deo predstavnika starog režima je otišao u emigraciju, drugi deo se opredelio za iščekivanje, dok se treći stavio u otvorenu kolaboraciju, saradujući s neprijateljem protiv svog naroda.

Po okupaciji zemlje jedan deo oficira jugoslovenske vojske nije se mirio s kapitulacijom i okupio se oko pukovnika Draže Mihailovića. Tako su se počeli stvarati četnički odredi u Srbiji i drugim krajevima sa srpskim stanovništvom. Politika četničkog pokreta, iako su u početku počeli da saraduju s partizanima, bila je *čekati* i osuđivali su *avanturizam* partizana, jer su smatrali da su borbe preuranjene.

Četnički pokret je bio heterogen. Tako su se jedinice Koste Pećanca u Srbiji već sa nastupanjem okupacije stavile u službu Nemaca. U Hercegovini su četnici na početku bili zaštitnici naroda pred ustaškim pogromom. U Crnoj Gori su četnici na početku ustanka učestvovali zajedno s partizanima. Međutim, u BiH, Crnoj Gori, i Lici četnici su vrlo brzo postigli kompromis s Italijanima. Kad se pred četničkim pokretom postavila dilema ili s narodom pod rukovodstvom komunista u borbi protiv okupatora ili u saradnji s okupatorom — samo mali broj je prihvatio borbu protiv okupatora.

I partizanski pokret je pravio greške koje su išle na ruku jačanju četničkog pokreta. To je bio slučaj u Crnoj Gori i Hercegovini kada se odmah po izbijanju ustanka krenulo na stvaranje sovjeta i progon kulaka, što su četnici i zelenaši iskoristili za obračun s komunističkim pokretom. Ubrzo je KP je ovu politiku osudila, nazvavši je *levim greškama*, ali je ona već bila nanela štetu pokretu.

U Sloveniji je KP postavila ispravno svoju politiku stvarajući široki front svih rodoljuba i time zadobila masovnu podršku naroda.

Nasuprot tome, relativno mali broj domobrana u Hrvatskoj odlučivao se da pređe na stranu partizana, usled antikomunizma. Katolička crkva u NDH je raspirivala antikomunističku mržnju, pored prakse prekrštavanja srpskog stanovništva u katoličku veru.

Vrlo brzo po izbijanju ustanka stvorene su slobodne teritorije. U Srbiji je formirana *Užička republika* u kojoj se nalazio Vrhovni štab. Ona je trajala 2 meseca. U njoj su začeci novog društvenog poretka. Bio je organizovan normalni život stanovništva.

Nemačka započinje represije po gradovima u Srbiji: u Kragujevcu, Nišu, Kraljevu, Šapcu. Da bi sprečili širenje ustanka i zaplašili stanovništvo pobijeno je hiljade stanovnika. Doktor Turner, viši vojni savetnik nemačke komande u Srbiji, avgusta 1941. piše Ribentropu: „Upotrebili smo sva sredstva, pokušali smo da ubedimo, govorili smo, pretili smo, ali sve to ničemu nije poslužilo. U ovoj zemlji narod ne priznaje nikakvu vlast. Svi naši naponi da umirimo narod konstruktivnim putem i da ga odvojimo od komunista, propali su... Komunisti su uspeli svojim parolama da okupe većinu naroda... Pozicije partizana u šumama su takve da je njih, takoreći, nemoguće pogoditi u srce. Ničemu ne služi ni intenziviranje propagande, prikazujući kako boljševici neprestalno trpe poraze na frontovima. Imam utisak da čak ni vest o kapitulaciji Sovjetskog Saveza ne bi dovela do kapitulacije ovih bandita, koji su uporni kao đavoli. Sem toga imaju odličnu organizaciju, koja bi mogla poslužiti kao klasični primer najbolje tajne organizacije”.

Nekoliko nedelja kasnije nemačkim komandama u Jugoslaviji su stigle okrutne naredbe o represalijama potpisane od načelnika Vermahta feldmaršala Kajtela: „Da bi se neredi ugušili u samom začetku, trebaju se bez oklevanja preduzeti najstrožije mere kako bi se silom održao autoritet okupacionih vlasti i sprečilo širenje nereda. Treba imati u vidu da ljudski život u tim krajevima često ne vredi ništa: da se efekat zastrašivanja može postići izuzetnom svirepošću. Kao odmazdu za jednog ubijenog nemačkog vojnika u tim slučajevima treba primeniti kao opšte pravilo kažnjavanje smrću 50 do 100 komunista. Kazne smrću izvršavati tako da se izazove najveći mogući zastrašujući efekat”.

Odmah nakon toga 5 nemačkih divizija, uz saradnju kolaboracionista, preuzima ofanzivu u Šumadiji.

Italijani su sa 6 divizija naterali crnogorske ustanike u defanzivu, pri čemu je nekoliko hiljada ustanika zarobljeno i internirano u Italiju.

IV JAČANJE POKRETA

Prva nemačka ofanziva bila je usmerena na uništenje slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji. U ovoj operaciji prvi put su učestvovali četnici na strani nemačke vojske. To je bilo posle neuspelih pregovora koji su se vodili između Draže Mihailovića i Tita oko saradnje u zajedničkoj borbi. U neravnopravnoj borbi u odbrani *Užičke republike* na Kadinjači je izginuo radnički bataljon. Vrhovni štab se povukao ka Bosni i Hercegovini.

Od jedinica iz Srbije i prispelih jedinica iz Crne Gore u Rudom je 21. decembra formirana Prva proleterska brigada. Komandant je bio Koča Popović, a komesar Filip Kljajić. Formiranje proleterskih brigada je bilo od ogromnog značaja. Cilj njihove borbe jasno je postavljen — oslobođenje svih krajeva zemlje. Brigade su bile sastavljene od boraca svih naroda i nisu bile vezane za borbu u samo jednom kraju. Istovremeno ove brigade su bile klice armije novoga društva.

Posle prve ofanzive fašistički okupator je odmah preduzeo i drugu ofanzivu. Partizanske jedinice su se našle u nepovoljnom položaju, pa su morale pod borbom da se povlače. U nenormalnim zimkim uslovima, na temperaturama do preko minus trideset stepeni i sa 4.500 boraca prešlo se preko 100 kilometara. Posle ovog *Igmanskog marša* mnogi su borci zbog promrzlina umrli ili ostali bez ekstremiteta.

Na tromeđi Srbije, BiH i Crne Gore stvorena je slobodna teritorija sa sedištem u Foči. Prilikom oslobođenja Foče i naselja u okolini partizanske jedinice su zatekle hiljade leševa muslimanskog življa koje su četnici poklali. To je bio cilj politike Draže Mihailovića, koju su revnosno sproveli četnici Pavla Đurišića iz Crne Gore — da se na području oko Drine i Lima unište Muslimani, u skladu s programom „etnički čiste Velike Srbije”.

Pored borbe partizana za stvaranje slobodne teritorije stvaraju se organi nove vlasti — oslobodilački odbori koji obavljaju političko-administrativne poslove na slobodnoj teritoriji. Februara 1942. doneseni su *Fočanski propisi* čiji je autor bio Moša Pijade. To su bili metodi za jačanje narodnooslobodilačkih odbora koji su na slobodnoj teritoriji organizovali život.

Tokom proleća 1942. g. formirana je III sandžačka i IV crnogorska proleterska brigada.

Iako su se Nemci i Italijani često sporili oko interesa na Balkanu, uvek kad je trebalo organizovati ofanzivu spremali su zajedničke planove. Tako je stvoren zajednički plan za uništenje slobodne teritorije na Kozari.

U operaciji na Kozari pored Nemaca, Italijana, ustaša i dobnobrana, učestvovalo je i 2.000 četnika. Partizanske jedinice sa oko 500 ranjenika i 80.000 izbeglog stanovništva našle su se u obruču. Posle žestokih borbi jedan deo partizanskih snaga se probio i stigao

na Podgrmeč sa 20.000 izbeglica. Oko 50.000 izbeglica koji nisu uspeali da se probiju pobijeni su ili odvedeni u koncentracione logore.

Dolaskom partizanskih jedinica u zapadnu Bosnu daje se novi polet oslobodilačkom pokretu. Stvorena je slobodna teritorija na relaciji Prozor, Livno, Jajce, Drvar sa 250 km u dubinu i 70 km u širinu. Presečena je pruga Sarajevo-Mostar koja je imala strateški značaj za okupatora. Došlo je do povezivanja s partizanskim pokretom Bosanske krajine i Dalmacije.

Italijani su preduzeli ofanzivu tokom jula i avgusta 1942. u Sloveniji protiv Oslobođilne fronte, ali je pokret uspeo da se održi.

Posle Kozare, partizanski pokret više nije bio izolovan i na vojnom i političkom planu deluje sinhronizovano. Zvanični naziv partizanskih jedinica je Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije (kasnije je menjan u Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, da bi na kraju rata nastala Jugoslovenska armija). Krajem 1942. pokret broji 150 hiljada boraca raspoređenih u 9 divizija. Neprijatelj je imao ukupno 800.000 vojnika.

Gubici neprijatelja tokom 1942. bili su: 52 hiljade mrtvih, isto toliko ranjenih i 41 hiljada zarobljenih. Partizani su imali 35.200 mrtvih i 31.200 ranjenih.

Partizani su tokom 1942. potpuno usamljeni u svojoj borbi i ne dobijaju ni od koga pomoć. U vojnom i političkom smislu to je za partizanski pokret najteža godina.

Kralj i izbeglička vlada u svemu podržavaju četnički pokret Draže Mihailovića. Kralj unapređuje Dražu Mihailovića u đenerala i komandanta Jugoslovenske vojske u otadžbini. Proglašen je vođom otpora u Jugoslaviji. Zapadni saveznici (Engleska, SAD) dele ovo mišljenje, iako već od novembra 1941. pribegavanje Draže Mihailovića kolaboraciji s okupatorom i njegovim kvistlinškim tvorevinama, u funkciji borbe protiv glavnog neprijatelja — partizana, postaje sve očiglednije.

Kralj traži da se partizanske jedinice potčine Draži Mihailoviću. Krajem 1941. stižu prve engleske misije u glavni četnički štab sa zadatkom da informišu o borbama u Jugoslaviji. Informacije misija u prvom periodu rata ili su bile pogrešne, ili su bile ignorisane, što je verovatnije. Kominternu, u skladu sa svojom politikom zajedničkog antifašističkog fronta stalno ukazuje Titu i Vrhovnom štabu da nije vreme za proletersku revolucija. Moskva istovremeno ne želi otvoreno da napadne Dražu Mihailovića zbog kolaboracije, da ne bi pogoršali odnose sa zapadnim saveznicima. Sovjetski Savez je imao i zvanične odnose s izbegličkom vladom u Londonu, što je takođe uticalo na oklevanje u osudi četničkog pokreta. Međutim, Moskva stalno vrši pritisak na zapadne saveznike da se četnici aktivno uključe u borbu. Kominternu je bila protiv toga da se tada postavi pitanje monarhije i vlade u izbeglištvu. Glavni partizanski štab neprestano dostavlja informacije u Moskvu o saradnji četnika s Nemcima i Italijanima.

Septembarski propisi iz 1942. su dokument kojim se predviđa dalji razvoj organa narodne vlasti koji su definisani *Fočanskim propisima*. Narodnooslobodilački odbori su na oslobođenim teritorijama izrastali u prave organe nove vlasti. Oni su organizovali privredni život, setvu i žetvu, regulisali trgovinu i razmenu, vodili komunalne poslove, zbrinjavali socijalno ugrožene, organozovali zdravstvenu službu i rešavali sudske sporove. Naročita uloga NOO je u podsticanju i organizovanju kulturno-prosvetnog života — obnavljanju škola, organizovanju analfabetskih tečajeva, formiranju domova kulture.

U Drvaru je 26-27. novembra 1942. održano Prvo zasedanje AVNOJ-a (Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije). Time je stvoren vrhovni civilni organ oslobodilačkog pokreta. Zasedanju je prisustvovalo 54 predstavnika naroda Jugoslavije. To je u stvari bio prvi parlament nove vlasti. AVNOJ je izabrao svoj Izvršni odbor, organ koji je imao funkciju vlade.

Hitler je želeo da spreči eventualno iskrcavanja saveznika na Balkan, za šta se zalagao Čerčil. Staljin je stalno insistirao na otvaranje drugog fronta kako bi se pomogla borba sovjetskog naroda i brže pobedio fašizam. Zato je Hitler pripremio plan *Vajs I* radi

uništenja oslobodilačkog pokreta pre nego što bi partizani bili u mogućnost da se povežu sa saveznicima. Operacija je počela u Bosanskoj krajini 20. januara 1943. uz znatno učešće italijanskih snaga. To je bila IV neprijateljska ofanziva, ili *Bitka na Neretvi*. Partizani su imali nekoliko hiljada ranjenika i bili su u okruženju. Napravili su manevar — najpre snažan udar jedinicama na sever, a onda preko porušenog mosta na Neretvi prebacili svoje snage. Prebacivanje je trajalo 8 dana. S druge strane Neretve se nalazilo oko 20.000 četnika. Partizanska vojska je u silovitom naletu potpuno razbila četničke jedinice. Naredba Vrhovnog štaba je bila da se osude samo četnici odgovorni za zločine, a ostali da se puste kućama, ili da pređu u partizanske jedinice.

U izveštaju komandanta za jugoistočnu Evropu generala fon Lera je stajalo: „Partizani su uspeli da se probiju preko Neretve i da se do poslednjeg čoveka povuku u severni deo Crne Gore... Nismo uspeli da zarobimo nijednog jedinog čoveka, niti smo išta zaplenili... Nije nađen nijedan partizan, nijedan ranjenik, uprkos tome što što su i partizani, ceneći po našim gubicima, morali takođe imati velike gubitke”.

Međutim, Hitler je odmah pripremio plan *Vajs II* ili operaciju *Švarc*. Angažovao je 120.000 Nemaca, Italijana i Bugara. Prethodno je razoružao četnike po Crnoj Gori, jer u njih više nije imao poverenje. Partizani su se nalazili na pasivnom području, sa 4.000 ranjenih i nekoliko hiljada izbeglih. Vrhovni štab je raspolagao sa 20.000 hiljada boraca. Fašisti su uspeli da naprave tri obruča oko partizanskih jedinica. I pored neprestanog bombardovanja, partizani su pružali žestok otpor. Treća divizija s partizanskom bolnicom je pokušala da se probije, ali nije uspela. U jurišu je izginula većina boraca V proleterke crnogorske brigade. Poginuo je i njen komandant Sava Kovačević. Dalmatinske brigade su prosto desetkovane. U to vreme se pri Vrhovnom štabu se nalazila i prva engleska misija. Prilikom bombardovanja jedan član misije je poginuo, a sam Tito je lakše renjen. Prvi obruč je probijen na Sutjesci, drugi na Zelengori i treći, na

putu Kalinovik-Foča. U bitci na Sutjesci partizani su imali 8.500 hiljada poginulih i nestalih. Posle bitke, četnici, koji su ponovo naoružani, pomagali su Nemcima u pretraživanju terena, ubijajući partizanske borce. Tako su četnici našli i zaklali poznatog hrvatskog pesnika Ivana Gorana Kovačića koji je napisao poemu *Jamu* u kojoj su prikazana zverstva ustaša nad srpskim narodom.

Posle bitke na Sutjesci došlo je do konfuzije među partizanskim jedinicama. Partizanskom pokretu je zadat snažan udarac.

Pad Italije septembra 1943. je doveo do ponovnog i velikog priliva boraca u partizanski pokret. Dalmatinsko stanovništvo i stanovništvo po ostalim delovima Jugoslavije masovno je prilazilo u partizanske jedinice. Mnogi italijanski vojnici su se pridružili partizanima. Formiran je bataljon *Gramši* i divizija *Garibaldi*. Padom Italije vojno je ojačan partizanski pokret novim borcima i znatnom količinom oružja. Data je nova svetlost na borbu partizana. Istina se konačno počela probijati.

Neprijatelj je sada raspolagao sa 630.000 vojnika u 36 divizija. Nemci su imali 24 divizije sa 300.000 vojnika, Bugari 120.000, Mađari 27.000, ustaše i domobrani 130.000, a njima treba dodati i 45 brigada četnika. Partizani su brojali 300.000 boraca. Sada su već imali armijske korpusse i slobodne zone.

Šesta neprijateljska ofanziva nije vođena prema konkretnoj slobodnoj teritoriji, već je imala više defanzivni karakter, tj. ulogu da brani glavne komunikacije i značajnije gradove.

Slobodna Jugoslavija, radio stanica u Moskvi pod rukovodstvom Veljka Vlahovića, znatno je doprinela da se istina o borbi partizana proširi. Od sredine 1943. zapadni saveznici menjanju svoje mišljenje o antifašističkoj borbi u Jugoslaviji i počinju uvažavati snagu partizanskog pokreta. Englezi šalju misiju u Glavni partizanski štab i počinju slati sve veću pomoć. To dovodi do previranja u izbegličkoj vladi.

V OSLOBOĐENJE ZEMLJE I POBEDA REVOLUCIJE

Na Drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu 29. novembra 1943. donesena je odluka o obrazovanju Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, s funkcijama privremene vlade. Odobren je nacrt ustava o uređenju buduće Jugoslavije na federativnoj i demokratskoj osnovi uz priznavanje prava svim njenim narodima. Tako je rođena nova jugoslovenska država. Zasedanju AVNOJ-a prisustvovalo je 142 delegata izabranih na demokratskim principima. Titu je dodeljen čin maršala, a kralju zabranjen povratak u Jugoslaviju. Formirana je komisija za utvrđivanje ratnih zločina. Odlučeno je da će o ustrojstvu buduće države odlučiti njeni narodi nakon rata.

Oktoobra 1943. Englezi šalju Ficroja Meklina na razgovore s Titom. On priprema njegov susret s Čerčilom. Tu je i Čerčilov sin Randolf. Pokušava se naći kompromis između partizana i četnika. Partizani odbijaju bilo kakvu saradnju, ali ostavljaju otvorena vrata za razgovore s izbegličkom vladom. Traže da budu zvanično priznati.

Februara 1944. dolazi i sovjetska misija. Američka vlada i dalje priznaje samo Dražu Mihajlovića.

Pod pritiskom Engleza na čelo vlade kralj postavlja Ivana Šubašića. Tito je za pregovore s ljudima koji se nisu kompromitovali.

Nemci su 25. maja 1944. padobranskom akcijom na Drvar pokušali da zarobe Tita i Vrhovni štab. Uz snažan otpor pripadnika oficirske škole, kojima je pritekla u pomoć VI lička brigada Vrhovni štab je u poslednjem trenutku izbegao zarobljavnje. Iz Drvara je Tito vazdušnim putem prebačen na Vis, gde je uspostavljeno sedište Vrhovnog štaba. Sada je i partizanska mornarica raspolagala sa stotinama brodova i 10.000 mornara. Pored napada na Drvar Nemci su preduzeli i akcije za osiguranje povlačenja svojih snaga iz Grčke.

U Bariju je formirana jugoslovenska baza. Hiljade partizanskih ranjenika se šalje na lečenje i oporavak u južnu Italiju.

Šubašić, kao prvi ban predratne banovine Hrvatske, priznao je AVNOJ i Nacionalni komitet. Postignut je sporazum Tito-Šubašić i formirana je nova vlada. Ovim sporazumom se nije odstupilo od suštine odluka Drugog zasedanja Avnoja, ali su učinjeni izvesni ustupci od strane partizanskog pokreta radi dobijanja priznanja. Kompromis bi bio opasan da partizani nisu držali 2/3 zemlje u svojim rukama i da nisu raspolagali sa tolikom snagom. Čerčil je sporazumom želeo da ukoči revolucionarni talas da bi kasnije mogao izvršiti postepenu restauraciju u Jugoslaviji. Tako je Čerčil vršio pritisak na Tita da se sretne s kraljem što je ovaj odbio.

Avgusta 1944. u Italiji su se sreli Tito i Čerčil. Tito je odbacio saradnju sa Dražom Mihailovićem i mogućnost iskrcavanja komnadosa na jadransku obalu pod komandom vlade u Londonu. U to vreme u Srbiji Draža Mihailović i kvislinška vlada Milana Nedića uspostavljaju tešnju saradnju radi delovanja protiv partizana.

Oktoobra 1944. Tito je u Moskvi. Dobija oružje za opremanje 10 divizija, avione i žito. U Rumuniji se sreo s maršalom Tolbuhinom radi dogovora o otpočinjanju zajedničkih operacija Crvene armije i partizanskih jedinica u oslobađanju Beograda i ostalih delova Jugoslavije. Tito se sastao i sa predstavnicima Patriotskog fronta Bugarske. Dogovorena je saradnja oko učešća bugarskih jedinica u oslobađanju Jugoslavije.

Od 10. do 20. oktobra 1944. Crvena armija i partizanske jedinice kreću u oslobađanje Beograda. Posle žestokih borbi, u oslobođeni Beograd se odmah prebacuju Vrhovni štab, NKOK i Centralni komitet KPJ.

Bugarske i albanske jedinice pomažu pri oslobađanju Makedonije i Kosova. Ugroženo je povlačenje nemačke armijske grupe E iz Grčke.

Do proleća 1945. Nemci su uspeali da brane liniju sremskog fronta. U Srbiji je izvršena masovna mobilizacija. Sovjetske trupe su, uz pomoć partizanskih i bugarskih jedinica uspele da probiju sremski front. Zatim je vođena bitka na Batini uz znatno učešće vojvođanskih brigada.

U oslobođenim delovima zemlje stvara se novi sistem vlasti. Rešavanje nacionalnog pitanje bilo je pravilno postavljeno. Bratstvo-jedinstvo je stub novog poretka. Svi narodi pored svojih štabova imali su i svoja antifašistička veća kao regionalnu zakonodavnu i izvršnu vlast.

Formirani su narodni sudovi i odeljenja zaštite naroda (OZN-a), vojno-politička policija. Oduzimane su fabrike onima koji su sarađivali s neprijateljem. Vršena je ekspropijacija ekspoprijatora, više kao sankcija, a manje kao klasno pitanje. Pred narodnim sudovima su odgovarali mnogi zbog izvršenih ratnih zločina i saradnje s okupatorom. Jedan broj zločinaca je streljan, dok su drugi, zbog saradnje s okupatorom, završili u zatvorima.

Socijalni sadržaj nove vlasti su dali mladi borci — seljaci i radnici. Učinjeni su i neki ustupci. Nije postavljeno pitanje kolektivizacije zemlje. Ostavljen je sitni zemljišni posed.

Oktoobra 1944. Staljin se sastao sa Čerčilom u Moskvi gde su razgovarali oko političkog uticaja u Jugoslaviji.

Ubrzo su mere legalne konfiskacije dobara kolaboracionista dobile takav obim i karakter da su predstavljaju proširivanje revolucije na ekonomskom sektoru. Partizanska vojska je 1945. brojala 800.000 vojnika. To je bila regularna armija. Marta 1945. dobija naziv Jugoslovenska armija.

Na sastanku Staljin-Čerčil-Ruzvelt na Jalti je priznat sporazum Tito-Šubašić kojim je predviđeno formiranje jedinstvene vlade. Kralj je 3. marta morao odrediti 3 namesnika. Namesništvo je 6. marta

poverilo Titu mandat za sastav nove vlade. Novu vladu sačinjavaju 22 člana NKOJ i 7 članova iz vlade koji nisu komptomitovani. Tito je predsednik vlade i ministar odbrane, a Šubašić ministar spoljnih poslova.

Nastavljeno je oslobađanje zemlje. Ka zapadnim delovima Jugoslavije kretale su se 4 armije pod komandom generala Koste Nađa, Peka Dapčevića, Koče Popovića i Petra Drapšina. Oslobođen je logor Jasenovac gde su ustaše tokom rata pobili na desetine hiljada Srba, Jevreja, Roma i hrvatskih antifašista.

Kvislinške glavešine pratile su putanju nemačkih snaga u povlačenju. Pavelić je s ustaškom vladom napustio Zagreb i, kasnije, otišao na Zapad. Ljotić, vođa fašista u Srbiji, poginuo je u nezgodi blizu italijanske granice. Pavla Đuričića, vođu crnogorskih četnika, na putu za Sloveniju gde je hteo da se pridruži nedićevcima i ljotićevcima, ubile su ustaše.

Na Zapad su iz Jugoslavije bežale desetine hiljade ustaša, četnika i ostalih saradnika okupatora. Želeli su da se predaju saveznicima kako bi izbegli partizansku odmazdu. Saveznici su određeni broj vratili nazad u Jugoslaviju. Tada su partizanske jedinice izvršili masovnu egzekuciju nad ustašama i četnicima.

Jugoslavija je konačno oslobođena 15. maja 1945.

Ne postoje precizni podaci o broju žrtva na teritoriji Jugoslavije. Istraživanja govore da je oko milion stradalih i nestalih. Partizanski gubici su bili ogromni - preko 200 hiljada poginulih i oko 400 hiljada ranjenih.

AVNOJ se konstituisao kao Privremena narodna skupština sa zadatkom da pripremi Ustavotvornu skupštinu. Donosi se Zakon o konfiskaciji imovine Rajha i lica *nemačke nacionalnosti i stranaca koji su saradivali s okupatorom*.

Država stavlja pod kontrolu bankarski sistem. Postepeno je počela da ukida privatno vlasništvo nad krupnim i srednjim preduzećima.

Donose se i odluke da se Sandžak podeli na dva dela i njegovi delovi pripoje Srbiji i Crnoj Gori, a da Vojvodina i Kosovo i Metohija budu sastavni delovi Srbije.

Avgusta 1945. Narodna skupština donosi *Zakon o agrarnoj reformi*. Konfiskovani su bez naknade zemljišni veleposedi preko 30 hektara kao i crkvena imanja opreko 10 hektara. Seljacima je podeljena zemlja. Izvršena je novčana reforma kojom su bili pogođeni špekulanti.

Novembra 1945. održani su izbori za Ustavotvornu skupštinu. Predstavnici buržoških partija nisu imali nikakve šanse u odmeravanju snaga s Narodnim frontom. Brojno slabe i bez podrške baze, buržoaske partije su pretrpele ubedljiv poraz. Lista Narodnog fronta je dobila 96% glasova.

Narodna skupština je 29. novembra 1945. proglasila Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Jugoslavija je bila federativna zajednica šest ravnopravnih republika.

Novim Ustavom, donesenim januara 1946. definitivno je sankcionisan novi sistem narodne demokratije. Ustav je sadržao u sebi pretpostavke za novi socijalistički poredak. Zakonom o nacionalizaciji 1946. ukinuti su i poslednji ostaci kapitalističke svojine i pozicije koji je strani kapital ranije imao u Jugoslaviji.

Bande četnika i ustaša su pokušale da nastave s delovanjem, ali su bile likvidirane. Uhvaćen je Draža Mihajlović i organizovano mu je javno suđenje. Osuđen je na smrt s nekolicinom najbližih saradnika, dok su ostali njegovi saradnici osuđeni na vremenske kazne. Kolaboracionista Leon Rupnik je u Sloveniji osuđen na smrt. Suđeno je i komandantu za Južnu Evropu feldmaršalu Leru. Osuđen je na smrt. Milan Nedić je izručen od strane saveznika i, pre nego što mu je

suđeno za kolaboraciju, izvršio je samoubistvo u zatvoru. Mnogi zločinci i saradnici okupatora su izbegli kaznu i iz emigracije nastavili delatnost protiv nove vlasti.

Narod je prihvatio revolucionarnu vlast i bio je nesebično spreman da podnese nove žrtve za izgradnju jednog novog društva.

VIJETNAMSKA REVOLUCIJA

I POČETAK OTPORA

U prvoj polovini XX veka Vijetnam je francuska kolonija sa carskim dvorom i mandarinima koji upravljaju zemljom.

Indokina je, kao i ostali svet, bila pogođena velikom svetskom ekonomskom krizom tridesetih godina, što je zaoštrilo klasne odnose u društvu.

U Hanoju je 1929. stvorena prva komunistička ćelija od 7 ljudi. Odmah zatim je na jednoj plantaži održan kongres sa 20 delegata, kada je odlučeno da se stvori komunistička partija.

Uskoro su postojale tri komunističke partije: KP Vijetnama, KP Indokine i Savez komunista Indokine.

U jednoj akciji 1930. u svim okruzima Tan Čuanga grupe *dobrovoljaca smrti* su pohapsile sve policijske špijune. Naoružani sekirama i toljagama, uz pomoć seljaka, ovu akciju su *dobrovoljci smrti* uspešno priveli kraju. Uskoro je 20.000 pobunjenika sa crvenim zastvama marširalo ulicama glavnog grada. Spaljena je rezidencija mandarina i oslobođeni su svi zatvorenici.

Prvog maja 1930. izbija ustanak. Radnici preduzeća za železnički remont *Vinu* se dižu na ustanak. Pridružili su im se seljaci, dok su studenti stupili u štrajk. Odmah je nastupila represija. Komunistička partija poziva da se odgovori na represiju. Pozivaju se ustanici na preuzimanje vlasti po selima, na organizovanje

samoodbrane, deljenje zemlje siromašnim seljacima, otvaranje novih škola i na podelu pirinča bogataša.

Francuska je poslala *legije* iz Maroka koje su počele nemilosrdno da guše ustanak. Sekli su glave, pucalo se bez upozorenja, palilo se i pljačkalo. Godinu dana je trajao otpor dok nije pobeđen sovjet Nge Tin.

Poraz je bio potpun. Uzroci poraza su svakako bili u tome što je ustanak bio lokalni, KP Indokine je postojala tek 4 meseca, a kada je pozvala da se akcija proširi ustanak je već jenjavao. Ustanici su se hrabro borili, ali nisu imali jasnu viziju agrarne reforme.

U Šangaju je došlo do otmice Fan Boj Čaua, poznatog borca protiv kolonijalizma. Osuđen je na smrt, a potom je pomilovan. U njegovim memoarima prevlađuje pesimizam i neverica da se išta može promeniti.

Drugi poznati intelektualac Fan Ču Trin, po ubeđenju republikanac, polaže nade da se uz pomoć Francuza mogu pobediti dvor i mandarini.

Nacionalistička partija Vijetnama, koja je formirana 1927, pokušala je 1930. da organizuje pobunu. Jedan garnizon u Jen Baju se pobunio, ali pobuna je bila slabo organizovana. Vođa pobune Ngujen Taj Hok se ubio, a ostali pobunjenici su povešani.

II HO ŠI MIN

Ho Ši Min je bio sin sitnog mandarina. Pravo ime mu je Ngujen Tat Tan. Kao mladić putuje po svetu gde radi razne poslove (kuvar, sudoper...). U Parizu 1919. pokreće list *Parije* namenjen emigrantima. Učestvuje na kongresu u Turu 1920. kada je osnovana KP Francuske. Radi na povezivanju francuskih i kineskih komunista. Odlazi u Moskvu gde nastavlja studije. Posle V kongresa Kominterne Ho Ši Min odlazi sa Borodinom u Kinu da pomogne borbu kineskih komunista. Tada nosi ime Ngujen Aj Kvok.

Nguyen Aj Kvok pokreće inicijativu za ujedinjenje tri komunističke partije u Indokini. U Hong Kongu je 1930. na livadi jednog stadiona za vreme nogometne utakmice održana Konferencija ujedinjenja komunističkih partija. Stvorena je KP Vijetnama.

Strategija KP Vijetnama je bila jasna, dok se u taktici lutalo. Kasnije se iskristalisala taktika jedinstvenog fronta — *više prijatelja a manje neprijatelja*.

Nguyen Aj Kvok je 1931. uhapšen u Hong Kongu. Crvena pomoć je pokrenula akciju za njegovo oslobađanje, tako da su ga na kraju engleske vlasti pustile. Te iste godine je uhapšen i generalni sekretar KP Tan Fu. Umro je u zatvoru od posledica mučenja. Svi čalnovi Centralnog komiteta KP bili su po zatvorima.

Posle krvavih događaja iz 1930. Komunistička partija se raspala. Prestala je skoro svaka aktivnost partije u zemlji. U zatvorima se nalazilo 10.000 ljudi. To su bile mračne godine komunističkog pokreta.

III NOVA POLITIKA

Odluke VII Kongresa Kominterne 1935. o jedinstvenom frontu borbe protiv fašizma i pobeda Narodnog fronta 1936. na izborima u Francuskoj stvorili su pogodniju klimu za rad Komunističke partije. Direktivom Centralnog komiteta KP iz 1936. prešlo se na stvaranje širokog antiimperijalističkog fronta. Parole o konfiskaciji zemlje i uspostavljanje nove vlasti su ostavljene po strani.

U Sajgonu je 1936. održan skup na kome je prisustvovalo nekoliko hiljada ljudi. Izabran je komitet u koji su ušli i levičari. Komunistička partija je polulegalna i oprezno nastupa zbog lošeg iskustva iz prethodnih godina.

Japan je 1940. dobio pravo da njegove trupe mogu slobodno da se transportuju kroz Indokinu i time je faktički stavio pod svoju kontrolu.

U nepovoljnim uslovima započinje spontani otpor invaziji Japanaca. U Bak Sonu, teško pristupačnom terenu, izbija ustanak seljaka. Vrlo slabo naoružani ustanici su napali straže mandarina. Zatim su napali Francuze.

Centralni komitet KP je 1939. rešio da formira antiimperijalistički front indokineskog naroda radi ujedinjenja stanovništva u borbi protiv fašističkog imperijalizma.

Komiteta KP Nam Boa je, na svoju ruku, 1940. organizovao ustanak. Pohapšeno je rukovodstvo ustanka, ali nedelju dana kasnije je izbio novi ustanak koji je u krvi ugušen. Od najgoreg ološa je formirana vojska za gušenje ustanka. Zarobljene ustanike su vezivali žicom, probijajući im telo.

Ho Ši Min se 1941. vraća u Vijetnam. Nekoliko meseci kasnije održava se odlučujuća sednica Centralnog komiteta KP. Među prisutnima su i Fam Van Dong i Ngujen Đap. Dolazi do fuzije dve struje — iz zemlje i inostranstva. Stvorena je Liga za nezavisnost Vijetanama — Vijetmin. Parola o nacionalnom oslobođenju i priprema oružanog ustanka su stavljene u prvi plan.

Politika nacionalnog fronta je jasno definisana — feudalni odnosi bi bili likvidirani merama buduće vlade, uz opšte pravo glasa i sveopšti razvoj školstva. Proklamovana je borba protiv kolaboracionističke francuske vlade iz Višija i protiv Japana.

Ho Ši Min oboleva od malarije i jedva ostaje u životu. Jutarnja fiskultura, rad u bašti da bi se preživelo, pisanje na mašini i večernji razgovori kraj vatre, bio je tadašnji radni dan Ho Ši Mina. U tim uslovima pokreće list *Vijetnam Dok Lap* koji izlazi na običnom papiru.

Ho Ši Min kreće peške za Kinu i dugo se za njega nije ništa čulo. Verovalo se da je mrtav. U stvari, on je bio godinu dana u kuomintanškom zatvoru. Na povratku iz Kine uzeo je ime Ho Ši Min (onaj koji osvetljava).

IV ORUŽANA BORBA

Septembra 1944. situacija se promenila. Dolazi do kraha fašističkih sila osovine.

Stadijum miroljubivog razvoja revolucionarnog pokreta je prevaziđen, ali još nije došao do faze opšteg ustanka. Bilo je potrebno istovremeno razvijati oružanu borbu i političku agitaciju, nastojeći da politička akcija ima prevlast nad oružanom borbom.

Dvadeset drugog decembra 1944. pod komandom Ngujen Đapa svečano je od 34 borca formirana jedinica koja će kasnije postati armija Dijen Bijen Fua.

Đap je odmah s vojnicima izašao iz džungle i otpočeo marš. Tako se počela stvarati oslobodilačka armija.

Devetog marta 1945. Japanci su razoružali francuske snage.

Dvanaestog marta Vijetmin je pozvao na opšti ustanak. Oslobodilačka armija ubrzano osvaja gradove. U julu se sve srušilo. U avgustu je Japan kapitulirao.

Šesnaestog avgusta je oslobođen Hanoj, a 25. avgusta je 100.000 vojnika defilovalo ulicama Hanoja. Parola *oterati* Japance zamenjena je parolom *protiv svake imperijalističke intervencije, za nacionalnu nezavisnost Vijetnama*. Car Bao Daj je abdicirao.

Ho Ši Min je teško bolestan i vezan za krevet. Tri stotine kilometara su ga njegovi borci nosili do Hanoja.

Drugog septembra Ho Ši Min u lakoj uniformi (dan ranije nabavljenoj), obuven u sandale s gumenim đonom i remenjem od gume, proglašava nezavisnost i stvaranje Demokratske Republike Vijetnam.

V REPUBLIKA

Nova Republika se suočila sa strahovitim ekonomskim problemima. Cena pirinča vrtoglavo je rasla. Nastupila je užasna glad takvog stepena da više nije bilo kuće u kojoj već neko nije umro od gladi. Došlo se dotle da su ljudi ležali po zemlji da bi žvakali nešto hrane. Tokom 1944-45. oko 2 miliona ljudi je umrlo od gladi. Leševi su bili po putevima. Sahranjivani su masovno, u zajedničke grobnice. Zatim su nastupile poplave, a potom suše.

Septembra 1945. britanska vojska je razoružala sve Japance. Ubrzo su se iskrkali i Francuzi i zauzeli su praktično ceo Južni Vijetnam. Severno od 17 paralele kontrolu teritorije je vršio Kuomintang (kineski režim Čang Kaj Šeka), dok su južno bili Britanci.

Narod je faktički bio nepismen, industrija nije postojala, vojska još nedovoljno oformljena.

Ho Ši Min: „Tri su nam neprijatelja koja treba pobediti — strani osvajači, glad i neznanje”.

Tokom 1945-46. cela vijetnamska politika bila je pod geslom: *treba raditi da bi se jelo*. Vođena je opšta kampanja protiv lenčarenja. Glad je na kraju savladana. Ukinuti su mnogi porezi, smanjena je poljoprivredna renta, rekvirirana su preduzeća javnog značaja — železnice, fabrike i električne centrale. Proklamovane su sindikalne slobode. Utvrđen je osmočasovni radni dan i minimalna nadnica. Škole se masovno otvaraju. Čitava nacija ide u školu.

Septembra 1945. raspisanui su izbori za Ustavotvornu skupštinu. Komunistička partija je pristala da se formalno raspusti nastavljajući polulegalnu aktivnost.

Januara 1946. održavaju se izbori kojima je vlada dobila legitimnost.

Da bi se oslobodio prisustva Kuomintanga Ho Ši Min je zaigrao na francusku kartu. Francuzi su se iskricali da bi zamenili Čang Kaj Šekove trupe. U zemlji vlada nezadovoljstvo što je Ho Ši Min popustio, ali on nije imao izbora — to je bio put ka ujedinjenju zemlje.

Iako se Ho Ši Min iskreno zalaže za saradnju, Francuzi čine sve da do nje ne dođe. Sve su češći međusobni incidenti.

Oktoobra 1946. Francuzi su bombardovali Hajfong, da bi ga potom okupirali. Vlada Demokratske Republike Vijetnam je povukla administraciju iz Sajgona i smestila je po selima. Francuzi su postavili ultimatum: da se snage Ho Ši Mina razoružaju.

Ho Ši Min upućuje apel narodu: „Za ljubav mira mi smo učinili ustupke. Ali što smo ih više činili, to su kolonijalisti više uzurpirali naša prava... Počnite borbu svim sredstvima koji vam stoje na raspolaganju, puška i hladno oružje, a ako ih nemate — kopljima i štapovima”. Strategija je pružati što duži otpor, ali osnovno je sačuvati snage po svaku cenu.

Uskoro se i Hanoj našao u teškom položaju. Preduzeta je evakuacija. Po zidovima kuća ugljem su ispisane poruke — *Vratićemo se*. Prestonički puk se povukao ne izgubivši nijednog čoveka. Pre nego što bi napustali gradove i odlazili u sela stanovništvo je uništavalo svoje kuće. Sravnjena su sa zemljom 36 grada, 10.200 kilometara puteva je onesposobljeno i 1540 kilometara železnice. Nije ostao nijedan most na reci. Šine su na leđima prenošene u džungle i nepristupačne terene.

Ho Ši Min: „Radije ćemo sve žrtvovati nego izgubiti svoju otadžbinu i ponovo pasti u ropstvo”.

Ho Ši Min objavljuje Apel za mir u Parizu, ali to nema odjeka. Čak je smanjen broj komunista u vladi. Bivši car Bao Daj je jedini odlučio da pregovara sa Francuzima. Istovremeno, pod vođstvom rukovodioca naoružanja Trag Daj Ngia, počela je konstrukcija i

proizvodnja topova. Teritorija je bila danju u posedu okupatora, a noću u posedu pokreta otpora.

Ceo život se odvija na selu. Nastavlja se masovna kampanja opismenjavanja stanovništva. Za 18 meseci tri i po miliona ljudi je dobilo neophodno obrazovanje.

VI OD DELTE DO DIJEN BIJEN FUA

Uspesi koje DR Vijetnam postiže u proizvodnji kao i politička aktivnost dobijaju na značaju. Marionetski režim bivšeg cara Bao Daja nema nikakvu podršku.

Vlada DR Vijetnama je 1948. priznata od strane SSSR, Kine i Jugoslavije, čime je prestala njena politička izolacija.

Započinju borbe po gradovima, gde traju štrajkovi i izvode se sabotaže.

Francuzi se okružuju bunkerima, zidajući utvrđenja. Ta strategija dovodi ih u sve težu situaciju. Oni ne mogu sami da se bore, pa zato stvaraju boadajističku *nacionalnu armiju*. Međutim, svesni da ne mogu sami skršiti otpor, Francuzi traže pomoć. SAD su obećale pomoć Francuzima.

Francuska ofanziva uništenja oslobodilačkog pokreta ne daje rezultate. Pokret je nedostupan — nastaje podzemni pokret, ukopan u zemlju i sakriven u džungli. U mirnim zonama oslobodilački pokret se intergrisao sa seljaštvom, poštujući njihove običaje i postepeno budeći svest o potrebi započinjanja oružanog otpora.

Posle 1950. američka pomoć je sve veća. Amerikanci objavljuju svoj cilj: „Uspostaviti tesnu saradnju između Francuza i nacionalista koji žele eliminisati komuniste”.

U Vijetnamu je 1951. stvorena Partija rada.

I pored apsolutne premoći francuskih snaga u vazduhu, na terenu se uspostavlja ravnoteža snaga.

Od 1952. vijetnamska armija je u ofanzivi. Oslobodilačka armija počinje da dobija vojnu opremu od socijalističkih zemalja. Ujedno se vodi uspešna kampanja protiv malarije, dizenterije i muva. Za devet godina borbe nijednom se nije pojavila glad.

Tokom 1953. Francuzi prave plan *Navaro*. Prestali su sa statičnom pozicijom utvrđenja. Đap je primoran da grupiše oslobodilačke snage, kako bi odbranio ključne strateške pozicije.

Ho Ši Min 1954. nudi pregovore.

Severna delta je bila težak i nepristupačan teren za vojsku Đapa. Tu je i Dijen Bijen Fu, strateški najvažnija prepreka ka Laosu. Oslobodilački pokret je krišom, artiljerijom, okružio utvrđenje Dijen Bijen Fu što je odigralo presudnu ulogu u nastupajućoj bici. Francuzi su doživeli totalni poraz. Zarobljen je ceo francuski štab. Pretila je opasnost od sveopšteg poraza Francuza.

Jula 1954 potpisano je primirje u Ženevi. Konstituisane su dve zone — iznad i ispod 17. paralele. Snage DR Vijetnama bile su spremne da se povuku iz južnog dela, ako se garantuje teritorijalni integritet Vijetnama.

Predsednik SAD Ajzenhauer: „SAD nisu učestvovala u odlukama donetim na konferenciji u Ženevi i nisu prema njima obavezne”.

VII PARALELA KOJA DELI

SAD ubrzano 1954. u Jugositočnoj Aziji stvaraju vojni savez SEATO, kako situacija ne bi izmakla kontroli.

Južni Vijetnam je postao bastion vojnog prisustva SAD u tom regionu. Sve sa severa je preneseno u Sajgon kako ne bi ostalo Vijetminu. Na 17. paraleli je izvršena razmena zarobljenika.

Ministar inostranih poslova DR Vijetnama Fam Van Dong: „Francuska treba da izabere između Hanoja i Vašingtona”. Francuska je izabrala Vašington.

SAD su se odmah izjasnile protiv održavanja izbora. DR Vijetnam čini sve kako bi izbegao podelu zemlje. Sajgon prekida poštanske veze. Vlada u Sajgonu je pod uticajem katoličkog klana na čelu sa Ngo Din Dijem. On je uz pomoć CIA-e uništio protivnike i stavio armiju pod svoju kontrolu. Svrgao je i cara Bao Daja, vodeći kompradorsku, filoameričku politiku.

Dijem odmah započinje kampanju lova na komuniste. Masovno denunciranje se podstiče. Instruktori idu po selima sprovodeći najgori teror.

SAD dolarskim injekcijama podupiru vlast u Sajgonu. Međutim, do 1960. nije otvorena nijedna nova fabrika. SAD nisu želele industrijalizaciju zemlje. Krediti i vojne baze su slika Južnog Vijetnama.

U Severnom Vijetnamu je novi ustav 1959. udario temelje socijalizma. Već 1958. je likvidirana nepismenost i data su prava ženama.

Marta 1959. deset aviona iz Južnog Vijetnama je bombardovalo predeo u Severnom Vijetnamu. Protiv civilnog stanovništva upotrebljena je aviacija.

Dijem izjavljuje: „Južni Vijetnam je u ratnom stanju”.

Pošto ženevskim sporazumom nije dozvoljeno da SAD imaju baze na teritoriji Južnog Vijetnama, Amerikanci prave široke autostrade za svoje avione. Tako je napravljen put Sajgon - Bie Hoa sa sto metara širine i 32 kilometra dužine.

Zatvori u Južnom Vijetnamu su prepuni zatvorenika, gde jedna četvrtina zatvorenika stalno stoji. Izgrađeno je 20 novih koncentracionih logora. Naredba režima je da svaka oblast mora izgraditi po jedan novi zatvor.

VIII RAT BEZ IMENA

U oblasti Fu Loj, u kojoj su svi politički zatvorenici bili otrovani 1959, započinje oružana borba. Dijem odgovara represijom.

FNO — Front nacionalnog oslobođenja Vijetnama formiran je 1960. godine. Program Fronta se odlikuje umerenošću. U njega su ušle razne partije i udruženja. FNO se zalaže za demokratske slobode, ukidanje koncentracionih logora, političku amnestiju, razvoj nacionalne kulture, likvidaciju sistema američkih vojnih savetnika i stvaranje nacionalne armije, ravnopravnost polova i nacionalnosti, pravo manjina na autonomiju i postepeno ujedinjenje Severnog i Južnog Vijetnama.

U programu je stajalo: „Kapitalisti svih nacionalnosti imaju pravo na komercijanu aktivnost u Južnom Vijetnamu. Njihovi interesi će biti obezbeđeni pod uslovom da poštuju južnovijetnamske zakone”. Ovo su bile nužne koncesije Zapadu.

U programu FNO predviđena je i agrarna reforma kao proces, ali ne i metodi njenog sprovođenja.

NO je 1962. održao svoj prvi kongres — za neutralnu zonu u Indokini (Vijetnam, Laos, Kambodža). Na čelo FNO je Ngujen Hu To, intelektualac i aktivni borac za ljudska prava. Bio je u koncentracionom logoru iz koga je uspeo da pobjegne.

Budistički sveštenici su 1963. otpočeli proteste javnim spaljivanjem zbog zabrana njihovih svetkovina. Takav otpor budista izaziva sve veću pažnju. Do tada, Vijetnamci se uglavnom nisu religijski izjašnjavali kao budisti, već ako nisu bili katolici, govorili su za sebe da su *luong* (čestiti) — sledbenici laičkog kulta predaka u vezi sa konfučijanskom praksom. Žandarmerija napada budističke svetkovine. Povodom toga 40 profesora i 2.000 studenata univerziteta je pohapšeno. Međutim, dani dijemističke vlade su bili izbrojani.

Amerikanci su 1963. smenili Ngo Din Dijema. Dijem je pobjegao zajedno sa svojim bratom u jednu katoličku crkvu. Pod misterioznim okolnostima izvršili su samoubistvo.

Tokom 1964-65. u južnom Vijetnamu se smenjuju državni udari i kontraudari.

Prvog avgusta 1964. američki bombarderi su napali DR Vijetnam.

Robert Maknamara, sekretar odbrane i najuticajniji čovek u Kenedijevom aparatu: „Reč je o antiustaničkom ratu koji treba da vode oružane snage lokalne vlasti, dok bi SAD slale oružje i savetnike”.

Južni Vijetnam postaje poligon za isprobavanje novog oružja i vojne strategije SAD.

FNO je od 20.000 boraca 1962. narastao 1964. na 40.000. Nacionalna vojska je sposobna jedino za odbranu državnog aparata. Plan Amerikanaca je *pacifikacija zemlje* putem *strategijskih sela* — napraviti prazan prostor oko sela i dovesti gerilu do gladi i lišiti je podrške naroda. Prostor oko sela je ograđen žicom i osmatračnicama. Započinje i hemijsko uništavanje vegetacije.

U Severnom Vijetnamu su 1961. formirane zadruge i prinosi su povećani. Dolazi do duboke promene na selu. Odvija se spoj modernizacije i tradicije. U Hanoju su zatvorene kafane i luksuzni restorani.

FNO je na slobodnoj teritoriji počeo 1964. da deli zemlju seljacima. Krupni veleposednici su bežali u gradove ostavljajući neobrađenu zemlju. Srednjem seljaštvu je smanjena renta i zakupnina. U slobodnim zonama je počeo da se uspostavlja novi sistem.

FNO je uputio mirovni apel za likvidaciju i obustavu vatre, ali na apel se ne dobija odgovor.

Strategijska sela su doživela poraz, što je zabrinulo Pentagon.

Posle incidenta u tonkinškom zalivu, topovima s brodova se bombarduju naseljena mesta u Severnom Vijetnamu.

IX ESKALACIJA SUKOBA

Nekoliko časova pre dolaska premijera SSSR, 7. februara 1964, bombardovano je od strane američke aviacije jedno selo iznad 17. paralele. Zatim su usledila svakodnevna bombardovanja. Upotrebljuju se i otrovni gasovi, napalm bombe.

Krajem 1964. FNO prelazi u ofanzivu. Američki marinci se iskrcavaju na vijetnamsko tlo. Strateški bombarderi B-52 tepih bombama zasipaju teritoriju pod kontrolom Vijetkonga. Pri tim bombardovanjima prve bombe bi eksplodirale na 6 metara iznad zemlje, a druge 5 metara u zemlji.

Početakom 1965. bilo je 23.000 američkih vojnika, sredinom godine 75.000, da bi na kraju godine već bilo 181.000 vojnika. Hteli su da izazovu psihološki šok da bi Hanoj prihvatio američke uslove.

Predsednik SAD Lindon Džonson: „Mi ćemo vršiti pritisak sve dok smrt i pustošenje ne dovedu do pregovaračkog stola” (tj. kapitulacije).

Započinje opšta mobilizacija vijetnamskog naroda. Vijetnamci upotrebljuju novo oružje, migove i rakete zemlja-vazduh.

Aprila 1965. Džonson pokreće mirovnu inicijativu, ali ne daje ponudu FNO već vladi DR Vijetnama, kao da je ona agresor na Južni Vijetnam.

Odgovor Vijetnama na američku inicijativu je u 4 tačke: evakuacija američkih oružanih snaga, prestanak bombardovanja DR Vijetnama, priznavanje FNO i priznavanje nacionalne suverenosti.

River, predsednik komisije američkih oružanih snaga, u oktobru 1966. izjavljuje: „Samo jedan američki život vredi koliko sav Vijetnam”.

Specijalne američke jedinice, sa mrtvačkim glavama, ubijaju sve živo po selima, ostavljajući jednog seljanina u životu kako bi svojom pričom izazivao strah. Sprovodi se programirani genocid.

Dolaskom generala Kana 1965. na čelo Južnog Vijetnama trebalo je staviti tačku na epidemiju pučeva posle Dijemove smrti.

SAD nastoje da prošire sukob, i zato je prvo trebalo početi s neprijateljstvima u Laosu. General Kan se sastaje sa Nosavanom, laoskim ekstremnim desničarem. Dolazi do planiranog udara u Laosu, gde je razbijena tripartitna vlada u kojoj je bio i pokret Petet Lao. Ženevskim sporazumom iz 1962. SAD su u slučaju građanskog rata mogle intervenisati u Laosu. Sada su SAD bile odrešene ruke i mogle su bombardovanjem pograničnog područja Laosa da prekinu svako snabdevanje Južnog Vijetnama, i tako omogućće eskalaciju rata na severu.

Tokom 1966. se organizuju izbori za Skupštinu u Južnom Vijetnamu, ali u gradskim četvrtima otpočinje otpor sajgonskom režimu i to ne od strane FNO već od samih građana.

U zemlji vlada haos — vrtoglava inflacija, pad proizvodnje, finansijske špekulacije, masovna prostitucija. Izbijaju demonstracije radnika u Sajgonu sa glavnom parolom: *Yankee go home!*

Septembra 1966. De Gol izjavljuje da mirovni sporazum zavisi od američke odluke da povuku svoje snage.

Decembra 1966. bombardovan je Hanoj, glavni grad DR Vijetnama.

X AMERIČKI PORAZ

Janaura 1967. američke snage započinju operaciju u delti Mekonga. Međutim sve ove ofanzive nisu dale rezultata. Širi se teritorija i broj stanovnika pod FNO. Početkom 1967. Pentagon je pred nerešivom dilemom — kako istovremeno uništiti FNO i okupirati teritorije. Američkoj politici u Vijetnamu pojavljuje se otpor i u samim SAD. Otpočinju mirovne demonstracije. Mirovni pokret u SAD i drugim zemljama je iz dana u dan sve snažniji.

DR Vijetnam jača vojnu saradnju sa SSSR. Istovremeno razvija svoju privredu pod bombama. Studenti masovno odlaze na školovanje u zemlje tzv. realnog socijalizma. Džonson žrtvuje socijalni program pomoći siromašnim u SAD i smanjuje subvencije radi rata u Vijetnamu. To izaziva još veći otpor stanovništva SAD i dolazi do previranja i u sindikatima. Crnački mirovni pokret je izrazito snažan i aktivan. Ovaj pokret mirovnu borbu povezuje sa borbom za ostvarenje svojih prva.

U Vijetnamu strateška inicijativa, polako, prelazi u ruke oslobodilačkih snaga. Za vreme Lunarne nove godine 1968. izvedena je ofanziva TET. U ovoj opštoj ofanzivi, operacije Vijetkonga su vođene u Sajgonu i drugim gradovima. Za 45 dana ofanzive 150.000 američkih i sajgonskih vojnika je izbačeno iz stroja. Usled potpunog vojnog i političkog poraza u Vijetnamu i sve većeg otpora u samim SAD i međunarodnog pritiska, SAD započinju mirovne pregovore u Parizu. Juna 1969. FNO stvara privremenu revolucionarnu vladu od svih patriotskih snaga. Proći će još nekoliko godina dok se ne potpiše mir za okončanje rata u Vijetnamu. Pred naletom oslobodilačkih snaga, Amerikanci su u potpunoj žurbi i neredu napustili Sajgon 1975. godine.

KUBANSKA REVOLUCIJA

I VEČNA KOLONIJA

Kubu je otkrio Kristifor Kolumbo 1492. godine, oduševivši se lepotom te ostrvske zemlje.

Fernando Korteza je sa Kube krenuo u osvajanje Južne Amerike.

Prvi heroj protivškanskog otpora u Americi bio je Indijanac Atveja na Kubi. Tri meseca je vodio gerilski rat. Uхваćen je i osuđen na lomaču. Španski fratar ga je pozvao da pređe u hrišćanstvo, ali je Atveja to odbio.

Kuba je bila most španske penetracije na kontinent. Dovođeni su robovi iz Nigerije, Konga i drugih afričkih zemalja. Zatim su Kubu masovno naseljavali Španci, Englezi i posebno Francuzi posle buržoaske revolucije.

Na prelasku iz XVIII u XIX vek pod vođstvom Argentinca Hosea de San Martina i Venecuelanca Simona Bolivara oslobođen je ceo koninent od španske dominacije.

Zbog sopstvenih interesa SAD nisu dozvoljavale Englezima da deluju protiv Španaca.

Prvi rat za nezavisnost Kube 1867-78. kontrolisao je privilegovani stalež.

Drugi rat za nezavisnost se vodi na talasu narodnog ustanka. Ustanak predvode Hose Marti, Antonio Masao i Masimo Gomez.

Marti je u svojoj misli i akciji polazio od ideja francuske buržoaske revolucije, ali je on išao i preko granica epohe i smešta se u XX vek, postavljajući kao svoj anticipirajući krajnji cilj borbe — otpor ekspanziji SAD.

Već u prvim sukobima Marti je smrtno ranjen. Španci su obezglavili njegovo telo.

U borbi je primenjena gerilska taktika u kojoj se stvarala nezavisna nacija. Robovi su dobili 1880. slobodu i crnci su postali ravnopravni sa belcima.

Američka oklopnjača *Mejn* eksplodirala je 1889. u havanskoj luci. To je bio povod za intervenciju SAD.

Američki kongres: „Kuba treba da bude suverena i slobodna”.

Lenjin: „Rat između SAD i Španije za posedovanje Kube označio je početak epohe imperijalizma”.

Rat između Španije i SAD bio je vrlo kratak. U njemu su pobedile SAD.

Nestankom španske dominacije, Kuba je u izvesnom smislu postala američki protektorat. U ustavu Kube donetom 1901. morao je biti ugrađen amandman koji se odnosi na davanje baza SAD. Amandmanom se zabranjuje zaključivanje sporazuma i zajmova bez dozvole SAD. Daje se pravo SAD da interveniše na Kubi radi „zaštite života, imovine i individualnih sloboda”.

II MELJA

Nakon oslobođenja od Španaca usledila su poniženja od strane SAD. Nacionalna buržoazija sve više popušta pod pritiscima i postaje saveznik SAD.

Crnci okupljeni u stranci *Obojeni i nezavisni* su se pobunili 1912. godine. Tri hiljade ustanika je tom prilikom poklano. Te iste godine su se organizovali duvanski radnici, ali to je sve slabo i bez vidnog uticaja.

U to vreme nosioci progresivnih ideja su studenti iz srednje seoske buržoazije. Kubanska radnička klasa je još nezrela. O

marksizmu nije znala skoro ništa. Nacionalna ideja je bila kompromitovana, a internacionalna, klasna svest je bila tek u začetku.

Pod vođstvom Hulija Antonija Melje osnovana je KP Kube. Melja je bio snažne konstitucije, s izraženom intuicijom, ratoboran i antidogmata. Zalaže se za ujedinjenje nacionalnog i internacionalnog pokreta. Jedan meksički profesor ga je učio marksizmu-lenjinizmu.

Melja se nalazi na čelu Narodnog univerziteta *Hose Marti*. Organizuje manifestacije protiv dolaska Musolinijevog broda i protiv dolaska američkog ambasadora. U tim demonstracijama je ranjen. Prilikom dolaska prvog sovjetskog broda, koji je bio ukotvljen daleko na pučini, Melja je doplivao do broda sa kubanskom zastavom. Na Univerzitetu uređuje časopisi *Huventud*. Biva izbačen sa fakulteta i uhapšen. Melja organizuje štrajk glađu u zatvoru, ali ga ostali zatvorenici ne podržavaju. On i dalje insistira na štrajku glađu, što nailazi na podršku javnosti. U to vreme je na vlasti Herardo Mačada, veliki antikomunista.

Pesnik i advokat Ruben Martinez Viljena stupa u odbranu Melje. Viljena lično ide kod Mačada kako bi izdejstvovao oslobođenje Melje. Posle devetnaest dana štrajka glađu Melja je pušten na slobodu.

III PESNIK NA ČELU KOMUNISTA

Poznanstvo Melje i Viljene ostavilo je duboki trag u kubanskom revolucionarnom pokretu. Melja je pomagao Viljeni da se otrgne atmosfere u kojoj se razvijao kao pesnik.

Posle zatvora Melja odlazi u inostranstvo. Viljena preuzima njegovo mesto u Partiji. Viljena teži da spoji delatnost radništva i inteligencije.

Melja u Moskvi prisustvuje kongresu Sindikalne internacionale. Iz Moskve odlazi u Meksiko gde ga agenti Mačada 1929. ubijaju. Melja

je tada imao 25 godina. U tom trenutku je pripremao oružanu ekspediciju na Kubu.

U prvoj fazi diktature od 1925-29 režim izvodi javne radove. Tada se država zadužuje američkim kreditima.

Posle 1929. situacija se zaoštrava. Mačado zavodi još žešću diktaturu. Komunisti sve više kontrolišu sindikate.

Viljena je relativno skriven rukovodilac. Uz to, bio je oboleo od tuberkuloze.

Viljena: „Cepam na komade svoje stihove, prezirem ih; interesuju me taman toliko koliko većinu naših pisaca interesuje socijalna pravda”.

Studenti stvaraju svoju organizaciju *Direktorio estudiantil*.

Zbog namere Mačada da automatski produži svoj predsednički mandat izbijaju 1927. protesti studenata. Univerzitet je stavljen pod vojnu upravu. To dovodi do podele među studentima na levo i desno krilo.

Antonio Giteras se zalaže da se odmah pređe na oružani ustanak.

Mačado započinje sudske procese protiv studenata.

IV GENERALNI ŠTRAJK

Svetska ekonomska kriza se odrazila i na Kubu. Radnici su u sve gorem položaju. Generalni štrajk je organizovan 1930. godine. On je naneo veliki udarac režimu. Viljena pod temperaturom govori masi: „Rekli su da štrajka neće biti, ali se ipak štrajkuje. Rekli su da neću govoriti, a ja govorim”.

Viljena je morao posle štrajka da ide u egzil — Njujork, Moskva, a zatim sanatorijum na Crnom moru.

Mačado započinje teror nad komunistima. Mnogi su bačeni ajkulama. Policija hapsi i sve članove *Direktorijuma*. Uvodi se cenzura listova.

Posle amnestije izbijaju nove podele među studentima. Više oružanih pokušaja propada. Komunisti pokušavaju da mobilišu mase.

Nacionalni sindikat radnika šećera se 1931. sukobljava po fabrikama sa mačadističkom vojskom.

Tokom 1933. cela Kuba je u previranju. Mnogi vozovi su iskakali iz koloseka i vršene su druge sabotaze. Antonio Giteras imao je značajnog udela u organizovanju tih akcija.

V NEUSPELA REVOLUCIJA

Giteras je revolucionar po instiltu. Akcije priprema u tišini, deluje odlučno i hladnokrvno. Potiče iz imućne porodice. Isključen je sa Univerziteta. Kao trgovački putnik putovao je po zemlji.

Mačado je bio predstavnik feudalno-imperijalnog sistema. Mačado je vidljiv, Volstrit nevidljiv, ali prisustan.

Viljena i Giteras se nikad nisu sreli, iako su se borili na istoj strani i protiv istog neprijatelja. Giteras podiže ustanak. Komunistička partija izdaje direktivu da se ne podržava ustanička aktivnost *giterista*. Giteras biva 1931. uhapšen, a potom pušten. On je za nastavak akcija, dok je studencki *Direktorijum* protiv. Gitera sam planira da vojnim avionom zauzme kasarnu Monkadu u Santjagu di Kubi. Ovaj pokušaj je propao.

Viljena se 1933. vraća u zemlju.

SAD više ne podržavaju otvoreno Mačada. Štrajkovi su svuda i zemlja je paralisana. Viljena leži bolestan u krevetu. Giteras pokušava započeti oružanu borbu.

Narod izlazi na ulice. Mačado interveniše. Mačado pod pritiskom narodnog otpora nudi sindikatima skoro sve što su tražaili na ekonomskom planu. Predlozi Mačada kolebaju čak i komuniste. Transportni radnici Havane odlučno su odbili predloge Mačada: „Neka ide životinja!”.

Radnici su želeli politički štrajk i dobili su ga. Mačado je pobeo brodom na Bahame. Nacionalna buržoazija je uspostavila vlast. Narednik („pukovnik”) Batista postaje šef armije.

Giteras prihvata mesto u vladi — kontrolisao je odbranu i ratnu mornaricu. U ceremoniji na jednom brodu Giteras se pojavio s primercima knjige Džona Rida *Deset dana koji su potresli svet*.

Po obaranju Mačada u nekim fabrikama radnici su uspostavili sovjete. Radnička milicija s motkama, revolverima i crvenim trakama je vršila kontrolu vlasti. To je bio izraz spontanosti, bez čvršćeg jedinstva pokreta.

Posmrtni ostaci Melje se prenose na Kubi. Batistini ljudi su s krovova pucali na kolonu i ubili nekoliko ljudi. Ovaj incident je izazvao još veći rasep između Giterasa i komunisti.

Giteras pokušava da udovolji zahtevima radnika, ali se iza kulisa već odvija vojni udar Batiste.

Giteras se ponovo 1934. odmetnuo kako bi organizovao oružanu bobu.

VI SVA VLAST BATISTI

Komunisti su 1934. prešli u ilegalu. Jedan komunisti se seća: „Bili smo grupa progonjenih, okruženi neprijateljstvom i odbačeni od svih, jer smo mislili na određeni način i branili jedan ideal. Buržoaska štampa često nije govorila ni o ubijanju komunisti. Morali smo da probijamo put noćtima, trudeći se da posejemo seme koje bi posle niklo na kubanskoj zemlji”.

Politika SAD htela je da spreči simbiozu demokratskih nacionalnih težnji i klasne borbe. Politički manevri više nisu bili dovoljni. Bila je potrebna naoružana rulja koja bi zaštitila volstritske *vikare* na Kubi. SAD su ukinule amandman na ustav Kube, a u stvari proširile svoj uticaj.

Komunisti su odbili da učestvuju na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1936. godine. Na čelu komunista je Blas Roka. To je period legalizacije KP Kube.

Batista se do kraja kompromitovao izvršenim masakrom nad radnicima i ubistvom Antonia Giterasa.

Erl Brauder, stari komunista iz SAD sprovodi oportunističku liniju. On podržava Kongres SAD da se raspusti KP SAD. Braduerizam polazi od novih odnosa u svetu i lažne perspektive svetske situacije. Braduarizam predviđa harmonizaciju odnosa i koegzistenciju između kapitalizma i socijalizma. Ova shvatanja su nanela veliku štetu komunističkom pokretu na Kubi. Ubrzo po započinjanju hladnog rata, otpočinju 1947. novi progoni komunista na Kubi.

Na čelu federacije radnika šećerana se nalazi Hesus Menendes, nadničar, pravi sindikalni vođa. Predvodi sindikalnu borbu protiv američkih zakona koji su na štetu kubanskih proizvođača šećera. Tokom jednog putovanja vozom biva brutalno ubijen. Posmrtni ostaci Menendesa su prenošeni celim ostrvom.

Batista organizuje *pandilje* — bandite za zaštitu režima.

Eduardo Čibas, lider Stranke kubanskog naroda („ortodoksne”), bio je bespoštedni kritičar režima. Predstavljao je oličenje čestitosti, u jakobinskom stilu. Kada mu 1948. nisu dozvolili da govori preko radija ubio se pred mikrofonom ostavljajući poslednji apel Kubancima. Njegova smrt je imala snažan odjek.

VII FIDEL KASTRO

Posle 1948. žestoka antikomunistička kampanja je naterala komuniste u još veću defanzivu.

Radnička klasa je tada pod uticajem sitnoburžoaske svesti uz anarhističke i reformističke ideje.

Fidel Kastro je sin imućnog poljoprivrednika sa juga zemlje. Studira prava. Kastro je sličan Melji i fizički i po držanju — eksplozivan; krasi ga jednostavna jasnoća i instikt za akciju u pravom trenutku. Kastro je znao da subjektivni faktor pretvori u objektivni i da kvalitativno preokrene situaciju.

Kastro je još kao student bio oduševljen Eduardom Čibasom. Već tada učestvuje u akcijama na Univerzitetu. Kastro je organizovao rekviriranje privatnih autobusa u okviru studentskog kruga. Član je *manikatos* — studenata koji se bore za pravdu. Učestvuje u pokušaju rušenja vlade u Santo Domingu. Posle dva meseca priprema, vlada ih je sprečila šaljući ratne brodove koji su presrela tri brodića s pobunjenicima. Fidel se bacio u more i plivajući s puškom do obale izbegao hapšenje.

Kastro je živeo s revolverom na dohvatu ruke, jer nikad nije bio siguran da neće biti uhapšen. Već je bio poznat u političkom životu. Optuživan je da je ubio tri policijska agenta, ali za to nije bilo dokaza. Čak su i američki novinari pisali protiv te lažne optužbe. Kastro vodi usamljenički život. Na Univerzitetu naoružane grupe prete da će ga ubiti.

Povodom ubistva kolumbijskog predsednika Gaitana dolazi do izliva narodnog nezadovoljstva. Kastro s puškom odlazi u Kolumbiju. Prilikom protesta pojavljuju se zastave sa srpom i čekićem. Ubrzo su se naoružani borci morali povući u planine. Posle neuspelog ustanka Fidel se vraća na Kubu. Kastru je pripisano ubistvo tri sveštenika u

Kolumbiji. Pokret u Kolumbiji nije imao nikakvu koordinaciju što je samo olakšalo njegov brzi slom.

Kastro je 1950. diplomirao na pravnom fakultetu. Ženi se i dobija kćerku. Otvara advokatsku kancelariju. Radi sa ortodoksnom omladinom. Sukobljava se s komunistima koji ga smatraju nepromišljenim.

Batista je izveo državni udar i prigrabio je svu vlast.

Kastro je izneo vrhovnom sudu sve povrede ustava koji je počinio Batista.

Kastro zagovara nasilje. Komunisti su protiv nasilja, jer je državni udar prošao bez otpora. *Ortodoksija* se nije pokrenula zato što nije ušla u savez s komunistima i zato što nema snage za odlučnu akciju.

Na godišnjicu Čibasove smrti na groblju se okupila ortodoksna omladina. Kastro okupljenim izjavljuje: „Na nasilje se mora odgovoriti nasiljem!”.

VIII NAPAD NA MONKADU

Kastro sa trojicom prijatelja započinje pripremu za oružanu borbu: propagandu vrši lecima u kojim ističe rešenost da se likvidira diktatura. Ubrzo biva otkrivena radio stanica koju su koristili, što Fidela navodi na oprezniji rad. Kastro namerava da se organizuje poput komunističkih ćelija. Uspeo je da okupi 160 učesnika napada na kasarnu Monkadu. S vojnog aspekta poduhvat nije bio ludački. Tog dana je bio karneval u Santjagu i vojska nije bila toliko na oprezu. Preko radija je pozvan narod na pobunu. Računalo se na vojničko iznenađenje i političku podršku naroda. Oriјente je bio tvrđava svih pobuna

Pobunjenici su se sami finansirali. Okupili su se na jednom imanju van grada. Niko do tada nije pokušao da napadne Batistinu armiju. Akcija nije dobro izvedena. Fidel je pre napada imao udes automobilom, gde su se začuli prvi pucnji, što je bio znak za uzbunu u kasarni. Raul Kastro (Fidelov brat) zauzeo je sudsku zgradu i on je jedini ostvario plan akcije. Abel je zauzeo bolnicu, ali su ga kasnije opkolili, zarobili, iskopali mu oči i pokazali ih njegovoj sestri. Mnogi učesnici pobune su zarobljeni i pobijeni. Fidel se instinktivno sakrio u planine, a ne u gradu. To mu je spasilo život. Sedam dana se krio, a zatim se, potpuno iscrpljen, predao.

Sudije se se založile da Kastro kao advokat ima pravo da sam pripremi svoju odbranu. Govor Kastro na sudu je trajao pet sati. Njegov govor je u stvari prvi programski manifest *Pokreta 26 juli*. Tek nakon dve godine, ovaj Fidelov govor će se štampati kao agitaciona knjižica. U njemu se ističe 6 osnovnih pitanja koje treba rešiti na Kubi: problem zemlje, problem industrije, problem nezaposlenosti, problem stanova, problem obrazovanja i problem narodnog zdravlja.

Kastro je osuđen na 15 godina robije.

Kao i Mao Ce Tung Kastro je otkrio povezanost nacionalnog pokreta i internacionalizma.

Porodica Fidela Kastro je velika i nejedinstvena. Sestra ga je izdala za račun CIA-e. Raul ga nikad nije slepo sledio. Raul se od 1952. smatrao komunistom.

IX OD ZATVORA DO ISKRCAVANJA

Kastro je bio dve godine u zatvoru (1953-55). Pušten je na slobodu na osnovu opšte amnestije. Odmah se razveo, saznajući da mu žena prima stalnu pomoć od Batistine vlade.

Kastro sebe i dalje smatra *čibasistom*. Zagovara taktiku neusiljene opreznosti: „Osmesi za sve. Sprovoditi taktiku koju smo sprovodili na procesu: braniti naša gledišta, ne razdražujući nepotrebno nikoga. Biće kasnije vremena da zajedno zgazimo žohare”.

Kastro tada dolazi do zaključka: „Ideologija, disciplina, komanda. Sve tri stvari suštinske su, ali je komanda osnovna”.

U opoziciji su tada dve struje. Jedna struja je bila za izbore i obnavljanje dijaloga između diktature i opozicije. Druga struja se borila za amnestiju političkih zatvorenika.

Batista prvo odbija izbore, ali pod pritiskom SAD pristaje da se održe.

Prilikom izlaska iz zatvora Kastro je trijumfalno dočekan u Havani. Izjavljuje da se treba boriti pod zastavom obnovljene Čibasove stranke. Štampa ga svuda napada i blati. Zabranjuje mu se da nastupi na radiju.

Raul Kastro je lažno optužen da je podmetnuo bombe u bioskopu. Kastro osuđuje svaki terorizam. Raul mora da beži u Meksiko. U Meksiku Raul upoznaje Če Gevaru.

Hose Marti: „Kada ima mnogo ljudi bez dostojanstva, onda uvek ima drugih ljudi koji u sebi nose dostojanstvo mnogih ljudi”.

Če Gevara je Argentinac, lekar, revolucionar, koji je pobjegao iz Gvatemale posle intervencije SAD. Tom prilikom se spasao bekstvom u ambasadu Meksika.

Kastro odlazi u inostranstvo. Najpre u Majami, a zatim u Njujork gde skuplja priloge za revoluciju. Iz inostranstva upućuje tri manifesta Kubancima.

Kada je Kastro molio Bajoa, veterana i pukovnika iz španskog građanskog rata, da mu organizuje ekspediciju na Kubu, ovaj pukovnik ga je upitao: „Sa koliko ljudi raspolazete?“. „Zasad, ni sa jednim“ — odgovorio je Fidel. Nakon izvesnog vremena, pukovnik je prodao svoju fabriku nameštaja i stavio je sredstva na raspolaganje Kastru, a zatim počeo da priprema ekspediciju. Priprem su se sastojale u trčanju, pucanju i drugim aktivnostima neophodnim za gerilsko ratovanje. U tim pripremama se Če pokazao kao najbolji.

Marta 1956. Kastro odlučuje da prekine svaki savez sa buržoaskim strankama uključujući i *Ortodoksiju*. Proklamovao je stvaranje *Pokreta 26 juli* i obećao iskrcavanje na Kubu tokom 1956.

Jedan brod sa oružjem je bio zaplenjen, tako da se moralo iznova krenuti sa prikupljanjem oružja.

U to vreme se nastavljaju nesporazumi s komunistima — koje snage treba prvo pokrenuti i koje metode borbe primeniti. Komunisti ističu ulogu masa, dok Kastro ističe ulogu oružane avangarde, da bi se mase onda pokrenule.

Komunisti organizuju radnike. Traju masovni štrajkovi. Batista vrši vojnu mobilizaciju i zavodi vanredno stanje. Na sindikalnom planu borbe postižu se uspesi, a na političkom planu veliki borbeni potencijal se ne iskorišćava.

U Santjagu se formira prva sekcija *Pokreta 26 juli* pod vođstvom učitelja Franka Paisa. U Meksiku Kastro i Pais donose plan o koordiniranom delovanju. Fidel zakupljuje barku nazvanu *Granma* (bakica). Na nju se ukrcava osamdeset ljudi, iako barka može da primi deset puta manje. Barkica sporo putuje ka Kubi. U Santjagu je izvršen još jedan neuspeli napad na Monkadu. Zauzet je zatvor i sedište pomorske policije. *Granma* je kasnila tri dana. Grupa je stigla na Kubu potpuno iscrpljena i odmah je imala vatreno krštenje. U sukobu sa vladinim snagama grupa je razbijena.

X SIJERA

Posle razbijanja grupe, Fidel se sa dva druga krio tri dana u trsci. Formirale su se tri grupe pobunjenika. One nisu znale jedna za drugu. Postepeno se uspostavljaju veze sa seljacima. Kada su uz veliku opreznost ponovo uspostavili kontakt među sobom ostalo je ukupno 12 ljudi među kojima su bili i Fidel, Če, Raul i Kamilo Sijenfuegos. Kastro je tada izjavio: „Sada možemo da budemo sigurni da je revolucija pobedila”.

Sijera Maestra je visoka oko hiljadu metara. Nema puteva, velika je gustina rastinja, velike su vrućine i posvuda je duboko blato. Oko 80% prekarista (seljaci koji su uzimali zemlju bez dozvole o vlasništvu) živelo je u Sijeri. Za ljude iz Sijere Havana je bila prestonica jednog drugog sveta.

Raul i Če su među gerilcima jedini bili komunisti. Če se zalaže za izradu jednog sveobuhvatnog programa na šta mu je jedan gerilac odgovorio: „Oboriti Batistu i to je sve”.

Batista organizuje bande specijalizovanih policajaca koji sprovode teror. Oko Sijere se grade aerodromi i vladinim trupama se dotura američko oružje. Pošto su ga proglasili mrtvim, Kastro je izveo napad na jednu malu kasarnu. Gerilci zadobijaju poverenje sitne buržoazije koja šalje pomoć i ljudstvo. Uskoro gerila broji 127 ljudi.

Prio Sokaras, predsednik Kube pre Batiste, pokušava ekpediciju kao i Kastro, ali je otkriven i masakriran.

Seljaci su počeli polako prilaziti pokretu. Tada se revolucija odenula u *jarej* (seljački slameni šešir).

Iz Havane dolaze predstavnici najnaprednijih bužoaskih grupa. Usvojeni manifest iz Sijera Maestre je bio na liberalnim i demokratskim principima s ciljem stvaranja širokog fronta.

Gerila je podeljena u dve kolone. Na čelu jedne kolone je Kastro, a na čelu druge je Če Gevara.

U Santjagu je ubijen Frank Pais, što dovodi do generalnog štrajka i ponovnog uvođenja cenzure.

Gerila postepeno stvara svoju teritoriju. Krajem 1957. Batista povlači vojsku iz Sijere ne uspevši da slomi gerilu.

XI RAVNICA

Bližio se trenutak kada se *Pokretu 26 juli* morao dati precizan politički vid — žrtvovati kvantitetu kvalitetu. Namera CIA-e je bila da pokret otrgne od revolucionarnog puta. Zato je u Majamiju potpisan dokument u ime opozicije i *Pokreta 26 juli*. Kastro se odmah odrekao svog predstavnika u Majamiju. Paktom je bilo predviđeno likvidiranje oružanih snaga revolucije, mogućnost strane intervencije, mogućnost vojne hunte itd. Kastro je odbijanjem *Pakta iz Majamija* prvi put direktno napao američki imperijalizam.

Če je bio oduševljen Fidelovim odbijanjem pakta.

SAD vrše pritisak na Batistu da vrati građanska prava i organizuje izbore.

Početakom 1958. Kastro uvodi preke sudove za one koji počinu zločin protiv građanskih prava.

Veliku pomoć i propagandni efekat gerilcima je pružao ustanički radio *Rebelde*. I katolička crkva traži da Batista ode i formira se vlada nacionalnog spasa. Ovu ponudu Kastro odbija.

Pokret se premešta u ravnicu. Na čelu pokreta u ravnici je Raul.

Kastro izdaje novi manifest — za totalni rat.

XI TOTALNI RAT

Studenti su početkom 1958. organizovali demonstracije. Napala ih je policije. Studenti stupaju u štrajk. Istovremeno se priprema generalni štrajk u Havani zakazan za 9. april. Štrajk se priprema u tajnosti. Radnici su naoružani. Bilo je naoružano i 2.000 omladinaca. Tačno u 11 sati se oglasio pobunjenički radio: „Kubanci, danas je dan slobode. Ovo vas 26 *juli* poziva na revolucionarni generalni štrajk! Ovog trenutka na celoj Kubi počinje konačna borba koja će se završiti obaranjem diktature”.

Započela je borba. Zavladao je velika panika. Mnogi gradovi su zauzeti, ali Havana ne. Na ulicama je ubijeno na desetine pobunjenika. Raul je rekao da unapred ne veruje u štrajk pripremljen na tako sektaški način.

Trećeg maja na Sijeri je održan samokritički sastanak. Na sastanku je atmosfera bila zategnuta. Ljudi iz Sijere u potpunosti preuzimaju vođstvo nad pokretom — političkim i vojnim. Gerilska linija je ojačala i dobila prevagu. To je ujedno početak ideološkog jedinstva pokreta.

Raul se sreće sa Pepe Ramirezom i od tada počinje saradnja komunista i pokreta.

Raul likvidira bande — zločince strelja, ostale prima u vojsku.

U maju Batista započinje ofanzivu. Taktika gerilaca je — pružanje slabog otpora u početnoj fazi borbe, a zatim jačati otpor, da bi se na kraju prešlo u protivnapad.

Posle sloma ove ofanzive Batista je izgubio prednost koju je zadobio posle aprilskog generalnog štrajka.

Kastro je na Sijeri, dok Sijenfuegos i Če u dve kolone kreću u pravcu zaokruženja Santjaga. Kolonama gerilske vojske daju se imena boraca za nezavisnost Kube od Španaca.

SAD još više naoružavaju Batistu.

Raul je uspostavio slobodnu teritoriju i na njoj normalizovao život. Zarobljava 50 američkih vojnika i civilnih tehničara. Vodi pregovore da se zarobljenici puste, pod uslovom da Batista obustavi bombardovanje slobodne teritorije.

Fidel traži povlačenje američke vojne misije. SAD to odbijaju.

XIII REVOLUCIJA

Batista je raspisao izbore, ali većina stanovništva odbija da glasa.

U novembru 1958. Če uništava blindirani voz Batistine vojske.

Kasiljas koji je ubio sindikalnog vođu Menendeza brani Santa Klaru od gerilske vojske. Pokušava preobučen u seljaka da pobjegne iz grada. Uхваćen je i osuđen na smrt.

U novogodišnjoj noći Batista podnosi ostavku i avionom beži iz Havane. Pokušao je da sakrije bekstvo, ali je ubrzo sva Havana bila na nogama.

Prvog januara 1959. gerilci su bili u Havani. Incident se desio kada su naoružani ljudi *Direktorijuma* zauzeli predsedničku palatu. Če Gevara ih je energično pozvao da odustanu od takve namere. Režimska vojska je faktički bila uništena. Sa osvajanjem vlasti okončana je ustanička faza borbe protiv Batiste. Cilj revolucionara je likvidacija vojske do temelja i zamena vojnog aparata ustaničkom vojskom. Sudija Urutija je postavljen za predsednika Kube.

Kastro je 9. januara napao latifuntizam i nagovestio osnovne kriterijume sprovođenja agrarne reforme. Komunistička partija je odmah priznala revoluciju. Ali, već na sledećem kongresu je ograničila tu podršku. Kubanska revolucija je, u stvari, bila prva revolucija protiv neokolonijalizma.

XIV POČECI NOVOG DRUŠTVA

Amerikanci su imali potpunu kontrolu nad izvoznom industrijom šećera. Kontrolisali su proizvodnju električne energije i, delom, bankarski sistem.

Kastro putuje po Južnoj Americi da bi dobio podršku, a zatim odlazi u Orijente da bi se sastao sa seljacima.

Maja 1959. donesen je Zakon o agrarnoj reformi. Maksimum je iznosio 400 hektara. Država je plaćala naknadu za eksproprijaciju. Iza većine latifundista je stajao američki kapital. Zemlja se daje seljacima koji je već obrađuju, a ostatak pripada džavi.

U Havanu je pozvano 500.000 seljaka u goste na tri dana. Za veliki deo njih je to prvi susret sa Havanom.

Predsednik Urutija daje ostavku.

Kastro poziva na promenu stvarnosti — „Ne izvrtati je, ali nikad ne prestajati s promenama”.

Na Kubi nije postojao proletarijat u klasičnom smislu. Tek 1960. se prelazi na socijalističku revoluciju. Tada je izvršena nacionalizacija svih domaćih i stranih preduzeća. Istovremeno se stvarala nova partija iz ustaničke vojske.

XV REVOLUCIJA SE BRANI

Ubrzo po uspostavljanju nove vlasti, usledili su provokativni vazdušni napadi iz Majamija.

Obrazovana je nacionalna revolucionarna milicija, sastavljena od radnika i seljaka.

Ponovo se uspostavljaju revolucionarni sudovi.

Krajem 1959. se donosi socijalni zakon za sve radnike.

Uspostavljeni su odnosi sa SSSR-om.

CIA izvodi sabotažu na francuskom tankeru koji se nalazio u kubanskim vodama. U eksploziji je bilo 70 mrtvih.

Na radiju Če Gevara započinje ciklus predavanja Narodnog univerziteta o ekonomskom oslobađanju.

Raul je postavljen za ministra oružanih snaga.

SAD drastično smanjuju kvotu šećera kojeg kupuju od Kube. Kastro: „Smanjuju nam kvotu, funtu po funtu, a mi ćemo, jednu po jednu, oduzimati im šećerane”.

Zaplenjen je i *Texaco*. Nacionalizuje se svo američko vlasništvo.

Sovjetski Savez je ponudio da kupi sav kubanski šećer.

Kuba proglašava vojni sporazum sa SAD ništavnim. Uspostavljaju se odnosi Kube i NR Kine. CIA započinje s naoružavanjem bandi na Kubi.

Problem nove vlasti je bio u tome što su se politički instrumenti sporije stvarali nego što se menjala struktura društva. Trebalo je spretno odvajati sitne od krupnih vlasnika, a za to je bila potrebna istinska partija povezana sa masama. Nije bila dovoljna ustanička vojska. Pokušalo se sa starim kadrom komunističke partije, ali nije išlo.

XVI INTERVENCIJA U ZALIVU SVINJA

Kastro govori u UN. Zbog neljubaznosti domaćina Kastro odseda u Harlemu. SAD naoružavaju izbeglice. Njihova obuka se vrši u Gvatemali.

Prvobitni plan SAD je da se iskrcaju padobranci na ostrvo u više grupa, kako bi se spojili sa bandama. Odustaje se od tog plana i odlučuje se za masovno iskrcavanje.

Američki ambasador je pozvan 3. januara 1961. da prekine sve odnose sa Kubom.

Kubanska vlast stvara gustu mrežu revolucionarne milicije po celom ostrvu.

Kastro: „Cuba no esta sola” (Kuba nije sama).

Ponovo se uvode preki sudovi. Počinje čišćenje terena od bandi.

Plan CIA-e je da se posle iskrcavanja uspostavi mostobran na kome će se proglasiti privremena vlada.

Ekspedicija na Kubu broji 1400 emigranata. Njihov socijalni sastav: službenici, sitni buržujji, Batistini vojnici, potomci latifundista, nezaposlena sirotinja...

Ekspedicija je krenula iz jedne luke u Nikaragvi. Diktator Somoza je zatražio da mu donesu „nekoliko dlaka Kastrove brade”.

Prvo je usledilo bombardovanje, a onda su se ljudi-žabe (Amerikanci) prvi iskrcali.

Kubanci su iznenadili neprijateljsku avijaciju novim avionima koje su dobili mesec dana ranije. Revolucionarna milicija je blokirala celo ostrvo. Ko god je imao sumnjivo držanje bio je zatvoren. U sabirnim centrima se našlo na desetine hiljada ljudi. Time je *peta kolona* onemogućena. U Havani je desetak ljudi streljano.

U Vašingtonu su posle nekoliko sati shvatili da je ekspedicija na plaži Hiron propala. Zarobljeno je preko 1200 napadača.

SAD su prvo prihvatile odgovornost svoje vlade za ekspediciju, da bi sledećeg dana uspostavile potpunu blokadu robe koja ide sa Kube.

Blokada Kube od strane SAD traje preko pet decenija.